

Körkérdés

a magyar gazdaság helyzetét jellemző kettősségről és a világpolitikai változások lehetséges hatásáról

A magyar gazdaság teljesítményéről, kilátásairól ellentmondásos, sőt erősen polarizált helyzetkép rajzolódik ki az elemzésekben. Az egyik oldalon a javulást jellemző makrogazdasági mutatókat hangsúlyozzák, ilyen az államadósság folyamatos mérséklődése, a több éve három százalék alatt tartott államháztartási hiány, a hitelminősítőktől kiérdemelt jobb besorolás, a fizetési és a tőkemérleg évről évre növekvő többlete, a GDP – igaz, hullámzó mértékű – növekedése, az alacsony infláció, a bankrendszer sérülékenységének csökkenése, a mérséklődő munkanélküliségi ráta, valamint a belső fogyasztás és a reálbérek emelkedése.

Más elemzések azonban a súlyos feszültségekre irányítják a figyelmet. Ezek közé tartozik a magánberuházások stagnálása, a külföldi működőtőke-befektetések visszaesése, a függés az uniós beruházási forrásoktól. Az állam megváltozott szerepével függnek össze a versenytorzító beavatkozások, az uniós fejlesztési források elosztásának problémái, az üzleti környezet kedvezőtlen vonásai, a szabályozás kiszámíthatatlan változásai. Folytatódik a lecsúszás a versenyképességi rangsorokban, romlanak a termelékenységi mutatók, nő a lemaradás a kutatás-fejlesztés, az innováció területén, és egyre erősebben megmutatkoznak a munkaerőpiac kínálati és képzettségi feszültségei.

A bizonytalanság növekedéséhez hozzájárulnak új kockázati tényezők is: 2016-ban az Egyesült Királyság szavazói az Európai Unióból történő kilépésről döntöttek, az Egyesült Államokban pedig a protekcionizmussal kampányoló *Donald Trumpot* választották elnöknek.

Kérdéseink ezek alapján a következők:

A magyar gazdaság teljesítményének várható alakulása szempontjából mit tekint meghatározónak: a makrogazdasági mutatók alakulását vagy a régi és az új kockázati tényezők hatását? A világgazdaság esetleges változásai hogy befolyásolhatják a magyar gazdaság helyzetét jellemző kettősség alakulását?

Antalóczy Katalin,

Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Kar, Pénzügykutató Zrt.

E-mail: antaloczy.katalin@uni-bge.hu

2017 elején egyetlen dolog látszik biztosnak: a bizonytalanság. Az évek óta sok kiszámíthatatlan tényezővel terhelt világgazdasági, világpolitikai folyamatokat a szokásos kockázati tényezőkön túl két újabb nagyon súlyos és ma még jórészt kiszámíthatatlan esemény terheli. A brexit, amelyről a tárgyalások még el sem kezdődtek, és *Donald Trump* megválasztása. Néhány dolgot azonban – *Theresa May* és *Donald Trump* kijelentései és intézkedései alapján – viszonylag biztosan prognosztizálhatunk, s ezek ráadásul olyan területeket érintenek, amelyek alapvetően befolyásolják Magyarország gazdasági kilátásait. Úgy vélem, hogy érdemes a Körkérdésre adott válaszomat – a várható világgazdasági és hazai folyamatokat, a magyar makrogazdasági mutatószámokat, a kilátásokat – ebbe a keretbe helyezni.

Mind a brexit, mind *Trump* programjának egyik kiemelt célja új kereskedelempolitikai keretek megteremtése. A két program – már amit eddig tudni lehet róluk – első ránézésre homlokegyenest különböző célokat követ. A *Theresa May* által meghirdetett „tisztá” brexit¹ a valóban globális, a világ minden része felé nyitott Nagy-Britannia megteremtését célozza. Ennek érdekében az Egyesült Királyság a szándékok szerint nemcsak az Európai Unióból, hanem a közös piacból, a vámunióból is kilép, így megszabadulva a közös kereskedelempolitika kötöttségeitől, a közös külső vámoktól. Az Egyesült Királyság új szabadkereskedelmi egyezmények megkötését tervezi már nemcsak harmadik országokkal, hanem az Európai Unió 27 országával is – mindössze két év alatt. A miniszterelnök tervei szerint ugyanakkor továbbra is hozzáférnének az EU olyan érzékeny piacaihoz, mint a járműipar és a pénzügyi szolgáltatások. *Donald Trump* ezzel szemben erősen protekcionista kereskedelempolitikát, bezárkózó Egyesült Államokat hirdet – tulajdonképpen a második világháború után az USA elképzelései alapján és vezetésével, sok fáradtsággal és hosszú idő alatt létrehozott szabadkereskedelmi rendszer teljes átszabását, a liberalizáció erőteljes visszafordítását akarja. Első munkanapján kiléptette az Egyesült Államokat a csendes-óceáni szabadkereskedelmi megállapodásból, lekerült a napirendről a TTIP, programjában szerepel a NAFTA ellehetetlenítése éppúgy, mint a kínai áruk magas vámmal sújtása. Egyik elsődleges célja a hazai ipar – kiemelten például a járműgyártás – védelme, „büntetéssel” fenyegette meg azokat a vállalá-

¹ Részletesen lásd: Doing it the hard way. *The Economist*, 2017. január 21.

tokat, amelyek külföldre telepítik termelésüket. Már 2016-ban is érzékelhető volt a globalizáció megtorpanása. Az elmúlt évtizedekben a világgazdaságot mozgató, azt mind szorosabbra fűző direkttőke-áramlások az UNCTAD előzetes becslése szerint 10-15 százalékkal estek vissza,² az áruk és szolgáltatások világkereskedelmének bővülése a válság óta a legalacsonyabb értéket mutatva nem érte el a 2 százalékot.³ A 2017 első negyedévében bekövetkező változások a szorosan összefonódott világgazdaság mára kialakult szövetét számos helyen szét fogják szakítani, előtérbe kerül a bilateralizmus a multilateralizmussal szemben, kereskedelmi háborúk törhetnek ki (mintha mindenki elfelejtette volna az 1930-as évek gazdasági nacionalizmusának tragikus hatásait és következményeit). Mindez alapjaiban változtathatja meg a világgazdaság legerősebb szereplőinek, a multinacionális vállalatoknak a működési kereteit, globális pozícióit. Minden bizonnyal küzdeni fognak a számukra kedvezőtlen intézkedések ellen, de ahol nem tudnak változtatni, ott alkalmazkodnak majd, döntéseikkel erősen befolyásolva mind a fogadó, mind a küldő országok gazdasági folyamatait.

A változások súlyosan fogják érinteni az Európai Uniót, ezen belül Németországot – amely a folyamatok középpontjában van, egyfelől mint az EU vezető hatalma, másfelől mint a világ egyik legjelentősebb és legversenyképesebb járműgyártója és exportőre, valamint az USA és Nagy-Britannia meghatározó kereskedelmi partnere. Az Egyesült Királyság Németország ötödik legfontosabb kereskedelmi partnere, az export és az import legfontosabb termékei a járművek és alkatrészeik.⁴ Németország az ötödik legfontosabb importpartnere és a hatodik exportpiaca az Egyesült Államoknak,⁵ német szempontból az elmúlt években az USA az első számú exportpiaccá vált, a német kivitel közel 10 százaléka az USA-ba irányul. A két ország közötti közvetlen áruforgalom évek óta számottevő német exporttöbblettel, 2016 első tizenegy hónapjában 45 milliárd euróval zárt.⁶ A német gazdasági érdekeltség azonban a német cégek nemzetközi termelési hálózatain keresztül ennél is sokkal nagyobb az Egyesült Államokban. A Volkswagen például 600 000 autót gyárt Mexikóban, amelynek a 80 százalékát az USA-ban értékesítik. Ezekhez a Mexikóban gyártott

² Lásd: UNCTAD Global Investment Trends Monitor. No. 24. 2016. október 6.

³ Lásd: IMF World Economic Outlook Update 2017. január 16.

⁴ Forrás: https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Aussenhandel/Gesamtentwicklung/ZusammenfassendeUebersichtenM2070100161114.pdf?__blob=publicationFile

⁵ <https://www.bea.gov/newsreleases/international/trade/2017/pdf/trad1116.pdf>

⁶ Lásd: https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Aussenhandel/Gesamtentwicklung/ZusammenfassendeUebersichtenM2070100161114.pdf?__blob=publicationFile

autókhoz szállít motort az Audi győri gyára is. Ez azonban csak az egyik szál, amelyen keresztül a magyar gazdaságot érinteni fogják a várható változások.

Egyértelmű az a szándék mind az Egyesült Államok, mind Nagy-Britannia vezetői részéről, hogy átszabják a jelenlegi globális gazdasági rendszert, újraosszák a pozíciókat. A mindkét részről hangoztatott bilateralizmus előtérbe helyezése rontja a magyar kilátásokat, hiszen egyedül sokkal gyengébbek tárgyalási pozícióink, mint az Európai Unió részeként. (A szándék mindkét részről éppen ez, ezt takarja az „America First” trumpi politikája is: megosztani, kijátszani egymás ellen a partnereket, így gyengíteni őket.) Ezt nem észrevenni rendkívül súlyos tévedés.

A világgazdasági pozíciók újraosztása és a multinacionális vállalatok kikényszerített új stratégiája során megméretődik az egyes gazdaságok teljesítménye, sebezhetősége – elsősorban nem önmagában, hanem nemzetközi összehasonlításban. Magyarország esetében fontos kérdés például az egész kelet-közép-európai térség sorsa, illetve az, hogy regionális versenytársainkhoz – leginkább a V4-ekhez – képest milyen a pozíciónk. Hova kerülünk, egyáltalán benne maradunk-e a globális értékláncokban, ha igen, melyekben, tudunk-e további tőkét vonzani, képesek-e bekapcsolódni a hazai kkv-k a nemzetközi gazdasági folyamatokba? Ebben a keretben érdemes megvizsgálni és értékelni legfontosabb makrogazdasági mutatószámaink alakulását.

2010 és 2015 között a hazai gazdaság átlagosan mintegy 1,7 százalékkal növekedett. Az érték 2012-t kivéve pozitív, 2012 és 2014 között gyorsuló ütemű, azóta viszont erőteljesen lassul. Ezek a számok önmagukban nem sokat mondanak, ezért érdemes összevetni őket például a másik három visegrádi ország növekedési ütemével. Az összehasonlítás azért is fontos, mert regionális versenytársainkkal kell megküzdenünk az új világgazdasági pozíciókért. Hat év átlagában a hazai GDP gyarapodása az utolsó helyen állt a négy ország rangsorában. Igaz, a cseh növekedési ütemtől csak néhány tized százalékponttal maradtunk el, de a szlováktól már 1,2, a lengyeltől pedig 1,4 százalékponttal.⁷ Egy főre vetített GDP-ben az Európai Unió átlagához képest 2010-ben még a V4-ek között a harmadik helyen álltunk, 2015-re lecsúsztunk az utolsó, negyedik helyre. 2014-ben a Pozsony és a Prága környéki régió az EU 10 legfejlettebb (!) térsége közé tartozott az egy főre jutó GDP alapján, előbbi az EU-átlag 186, utóbbi 173 százalékat teljesítve. Ezzel szemben a Budapestet is magába foglaló közép-magyarországi régió az uniós átlag 107 százalékaival igencsak hátul áll a régiós rangsorban, immár a legfejlettebb lengyel térségtől, a Varsó környéki

⁷ <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00115&login=1> alapján saját számítás.

régiótól is elmaradva. 2016 első kilenc hónapjában viszonylagos pozíciónk tovább romlott. A magyar gazdaság mindössze 1,5 százalékkal bővült, a cseh 2,5, a lengyel 2,7, a szlovák pedig 3,5 százalékkal.⁸ A GDP-vel mérhető gazdasági teljesítményünk alapján tehát a régió belül a legkevésbé attraktív ország vagyunk.

Külső és belső egyensúlyi mutatóink az elmúlt években kétségtelenül javultak. Az államháztartás GDP-arányos hiánya évek óta teljesíti a maastrichti kritériumot,⁹ akárcsak a többi visegrádi ország. Az államadósság GDP-arányos mértéke az új (ESA 2010) módszertan alapján számítva a 2011-es 80,5 százalékról 2015-re 74,7 százalékra csökkent, a 2008-as 71,6 százaléknál és a többi visegrádi ország értékénél azonban még mindig jóval magasabb.¹⁰ Folyó fizetési mérlegünk évek óta aktívummal zár, a többlet 2015-ben a GDP 4,4 százalékát tette ki. Finanszírozási problémáink nincsenek, kitettségünk, valamint az adósságállomány finanszírozásának költségei csökkentek, a hitelminősítők jobb besorolása ezt is tükrözi. Ugyanakkor ez, valamint a beérkező EU-transzferek, a rendkívül alacsony hazai és nemzetközi kamatkörnyezet, az erősen támogató monetáris politika még inkább jelzi a magyar gazdaság növekedési problémáit.

A külső egyensúly alakulása szempontjából is meghatározók a külkereskedelmi folyamatok, de vizsgálatuk azért is nagyon fontos, mert mind a brexit, mind az új amerikai elnök politikája leginkább ezen keresztül fogja éreztetni hatását. Az, hogy Magyarország nagyon mélyen beágyazott a nemzetközi termelési láncokba, ma már közhelynek számít. Mint ahogy az is, hogy a döntően német tulajdonú és székhelyű járműipari hálózatok részeként elsősorban az alacsonyabb hozzáadott értéket létrehozó termelési szakaszban vagyunk érdekeltek. A hazai külgazdasági stratégia célkeresztjében az elmúlt 6-7 évben az export földrajzi és vállalati diverzifikációja, a „keleti nyitás” állt. Vagyis az, hogy csökkentjük az EU és a multinacionális vállalatok részesedését, növeljük Ázsia, ezen belül elsősorban Kína, illetve Törökország, Oroszország arányát, és erősítsük a kis- és középvállalatok szerepét a kivitelben. A stratégia „sikeressége” jól látszik már egyetlen adatban: kivitelünkben az Európai Unió aránya 2010-ben 77, 2016. november végén 81 százalék volt. Importunkban még nagyobb az ugrás, itt a 68 százalékos részesedés növekedett 78 százalékra. A földrajzi diverzifikáció tehát teljesen eredménytelen volt. A magyar exportban az

⁸ <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7756312/2-06122016-AP-EN.pdf/2c2866b3-e369-4160-bca4-1238757bd740> alapján saját számítás.

⁹ Lásd: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00127&plugin=1>

¹⁰ Lásd: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde410&plugin=1>

EU szerepe a többi visegrádi országnál is nagyobb. A vizsgálatok azt mutatják, hogy a kis- és középvállalatok exportrészesedése nem nőtt, különösen nem a hazai tulajdonban lévő cégeké – kormányzati megrendelésektől függő, járadékvadász vállalatok esetében ez nem is meglepő.

Ha a külföldi közvetlentőke-befektetések származási országai felől vizsgáljuk Magyarországot nemzetközi gazdasági kapcsolatait (és a „keleti nyitás” eredményeit), akkor is Németország meghatározó szerepét látjuk, hiszen a befektetett tőkeállomány 26 százaléka származik ebből a viszonylatból. Rögtön a második helyen az Egyesült Államok áll közel 20 százalékos részesedéssel. (Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy az amerikai tőkének mindössze a 10 százaléka érkezett Magyarországra közvetlenül az USA-ból, a 90 százaléket közvetítő országokon – leginkább Hollandián – keresztül fektették be.) A kínai befektetések állománya mindössze az összes befektetés 1,3 százaléka.¹¹ A magyar gazdaság tehát jelenleg is egyértelműen a német és az amerikai multinacionális vállalatok hálózatába épülve kapcsolódik a globális gazdaságba.

Ma még nem tudhatjuk, hogy hova helyezik a térképen Kelet-Közép-Európát, a V4-eket és Magyarországot az európai–amerikai, német–amerikai, brit–EU alkuk, s az ennek hatására változó vállalati stratégiák. A kérdés elemzése ráadásul erősen meghaladja ezen írás kereteit. Annyit azonban láthatunk, hogy a visegrádi országok között Magyarország növekedési teljesítménye volt a leggyengébb az elmúlt években. Versenyképességi problémáinkat jelzi relatíve romló pozíciónk a másik három országhoz képest.¹² A magyar gazdaságot továbbá súlyos munkaerőpiaci feszültségek terhelik – nemcsak a munkaerőhiány egyre szorítóbb, hanem a rendelkezésre álló munkaerő képzettségével is gondok vannak. Nem nyújt biztató képet a korrupciós rangsorokban elfoglalt helyünk sem. Ezek a tények pedig rontják tőkevonzó képességünket, alkupozícióinkat multilaterálisan és bilaterálisan is – mert ne legyenek illúzióink: a döntéseket mindenki a saját érdekei alapján fogja meghozni az említett racionális szempontok szerint.

¹¹ MNB-adatok alapján (<http://www.mnb.hu/statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/viii-fizetesi-merleg-kozvetlen-tokebefektetesek-kulfolddel-szembeni-allomanyok/kozvetlentoke-befektetesek/bpm6-modszertan-szerinti-adatok>) saját számítás

¹² Lásd például: <https://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/scoreboard.pdf>

Benczes István,
egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem

E-mail: istvan.benczes@uni-corvinus.hu

ELBIZONYTALANODÓ EURÓPA

A magyar gazdaságvezetés 2013 után, amikor is Magyarország kikerült a túlzottdeficit-eljárás alól, 2016-ban újabb elismerésnek örvendhetett. Jó fél évtizednyi bővli besorolás után a magyar állampapírok újra a befektetésre ajánlott kategóriába kerültek. A nagy hitelminősítők között utolsóként a Moody's minősítette fel az országot, hangsúlyozva a mérséklődő adósságállományt, illetve azon belül a külföldi fizetőeszközök csökkenő arányát, valamint a magyar gazdaság külső sokkokkal szembeni ellenálló képességének javulását. Ezzel ugyan még mindig a leggyengébb eredményt produkálja a visegrádiak között Magyarország (lásd az 1. táblázatot), és olyan országokkal található egy táborban, mint India, Kazahsztán vagy Kolumbia, de így is jelentős nagyságrendekben spórolhat a költségvetés a hitelfelvételen a jövőben.

1. táblázat

A szuverén adósság minősítése a visegrádi négyekben

(2016)

	Moody's	S&P	Fitch
Magyarország	Baa3	BBB-	BBB-
Csehország	A1	A	A+
Lengyelország	A2	BBB+	BBB+
Szlovákia	A2	A+	A+

Forrás: Az intézetek weboldalai.

Ha a kormány célja valóban a külső kitétség és sebezhetőség mérséklése (volt), akkor jó úton jár, mivel majd tíz esztendővel a válság után még mindig nagy a bizonytalanság a világgazdaságban, sőt újabb és újabb tényezők nehezítik a tisztánlátást. 2016 több tekintetben is csalódás volt. Két pofon is olyan helyről érkezett, amire nem igazán számítottak az elemzők. A brexittel mindannyian szegényebbek lettünk egy illúzióval, miszerint az EU valamifajta megbonthatatlan politikai egység volna.

Az USA választási eredménye pedig – azon túl, hogy sokkoló – intézményesítheti a befelé forduló, protekcionista gazdaságpolitikát nemcsak az Atlanti-óceán túlsópartján, hanem szerte a világban is.

Ezek mellett számos egyéb tényező is hozzájárult a bizonytalanság erősödéséhez. A kínai gazdaság áttérése az exportvezérelt növekedésről a belső fogyasztásra, a fejlődő világ nyersanyag-exportáló országaiban tapasztalt további cseerearányromlás, a főként a világ centrumát érintő inflációhiány vagy a válsággócok kiterjedése, a terrorizmus erősödése stb. egyként erősítik a bizonytalanságot a világ gazdaságában.

Ha a globális növekedési mutatókat nézzük, akkor elsősorban nem is annyira reménytelen a helyzet. Elemzői becslések alapján 2017-re is valószínűsíthető a 3–3,5 százalékos közti gazdasági növekedés, ami azt vetíti előre, hogy 20-25 esztendő alatt (és hasonló ráta mellett) könnyen megduplázható a globális jövedelem nagysága. Csakhogy az átlag körüli szórás meglehetősen nagy. Leegyszerűsítve: a fejlett világ országai magukhoz és a világ más régióihoz képest is alulteljesítenek, míg a feltörekvő és fejlődő világ államai (elsősorban Kína és India) a globális trend fölött vannak.

A fejlettek alacsony mértékű növekedése mostanra ráadásul már trendnek is tekinthető, az átlagos növekedés értéke ugyanis képtelen kimozdulni a 2 százalékos alatti sávból. És ha 2017-ben kilépne is onnan, az bizony nem az európai államoknak lesz köszönhető, ahol már az 1,5 százalékos átlagos érték is megbecsülendő. Nagyon úgy tűnik, hogy az EU országainak (különösen a magállamoknak) hozzá kell szokniuk a nagy mérséklet éve alatt megszokott növekedési ütemeknek a (kevesebb mint) feléhez, mivel a közeli jövőben sajnos nem várható, hogy 1-2 százaléknál nagyobb ütemben bővüljenek ezek az államok.

Ha az elemzői várakozásokat felülmúlóan növekedne az EU, akkor az inkább a keresleti oldalnak lesz betudható, mint a kínálati tényezőknek. A keresleti oldalon azonban továbbra sem a magánszektor fogyasztásától vagy a beruházásoktól remélheti Európa a fellendülést, hanem a várhatóan lazuló fiskális politikától. Erre szükség is lehet, az EU folyó fizetési mérlege ugyanis tartósan többletet mutat, ami jól illusztrálja, hogy kormányzati költségek nélkül (és a remélt pozitív multiplikatorkhatások nélkül) a magánszektor költési hajlandósága sem fog érdemben élénkülni. Az elégtelen kereslet okán az Európai Bizottság mind határozottabban szólítja fel a tagállamok kormányait, hogy éljenek a fiskális lazítás eszközeivel, ne csak a jegybankokra várjanak az aggregált kereslet bővülésének támogatásában. A jegybankok ugyanis (és kiemelten az EKB) már eddig is minden tőlük telhetőt megtettek (konvencionális és nem konvencionális eszközök bevetésével) azért, hogy életet leheljenek az európai gazdaságokba.

Az államháztartás egyenlege

	2015	2016	2017
Átlag	-2,0	-1,5	-1,5
Szórás	1,8	1,4	1,1
Nagyon jól teljesítők	Luxemburg (1,6)	Luxemburg (1,3)	Németország (0,4)
	Németország (0,7)	Németország (0,6)	Luxemburg (0,0)
	Svédország (0,2)	Észtország (0,5)	Svédország (-0,1)
	Észtország (0,1)	Svédország (0,0)	Észtország (-0,4)
			Ciprus (-0,4)
Jól teljesítők	Csehország (-0,6)	Csehország (-0,2)	Hollandia (-0,3)
	Románia (-0,8)	Ciprus (-0,3)	Írország (-0,5)
	Ausztria (-1,0)	Litvánia (-0,5)	Csehország (-0,6)
	Ciprus (-1,1)	Málta (-0,7)	Litvánia (-0,6)
	Lettország (-1,3)	Bulgária (-0,8)	Málta (-0,6)
	Málta (-1,4)	Hollandia (-0,8)	Bulgária (-0,8)
	Magyarország (-1,6)	Lettország (-0,8)	Görögország (-1,0)
	Bulgária (-1,7)	Dánia (-0,9)	Lettország (-1,1)
	Dánia (-1,7)	Írország (-0,9)	Ausztria (-1,3)
	Írország (-1,9)	Ausztria (-1,5)	Szlovákia (-1,5)
Hollandia (-1,9)	Magyarország (-1,5)		
Gyengén teljesítők	Belgium (-2,5)	Horvátország (-2,1)	Horvátország (-1,8)
	Lengyelország (-2,6)	Szlovákia (-2,2)	<i>Dánia (-2,0)</i>
	Olaszország (-2,6)	Finnország (-2,4)	Szlovénia (-2,0)
	Szlovákia (-2,7)	Lengyelország (-2,4)	Portugália (-2,2)
	Szlovénia (-2,7)	Olaszország (-2,4)	Belgium (-2,3)
	Finnország (-2,8)	Szlovénia (-2,4)	<i>Magyarország (-2,3)</i>
	Horvátország (-3,3)	Görögország (-2,5)	Olaszország (-2,4)
	Franciaország (-3,5)	Portugália (-2,7)	Finnország (-2,5)
	Románia (-2,8)	Lengyelország (-3,0)	
	Belgium (-3,0)		
Nagyon gyengén teljesítők	Nagy-Britannia (-4,3)	Franciaország (-3,5)	Nagy-Britannia (-2,8)
	Portugália (-4,4)	Nagy-Britannia (-3,5)	Franciaország (-2,9)
	Spanyolország (-5,1)	Spanyolország (-4,6)	<i>Románia (-3,2)</i>
	Görögország (-7,5)		Spanyolország (-3,8)

Megjegyzés: Nagyon jól teljesítők: az átlagnál egy szórásértékkal nagyobb. Jól teljesítők: az átlagnál kevesebb mint egy szórásértékkal nagyobb. Gyengén teljesítők: az átlagnál kevesebb mint egy szórásértékkal kisebb. Nagyon gyengén teljesítők: az átlagnál egy szórásértékkal kisebb. **Vastag betű:** az előző évhez képest javított a besoroláson, **dőlt betű:** az előző évhez képest rontott a besoroláson. Zárójelben a tagállami államháztartás-egyenlegek (adatok a GDP százalékában).

Forrás: AMECO, letöltés: 2017. január 5. A 2016. és 2017. évi adatok előrejelzések.

Tény, hogy fiskális mozgástér van, hiszen túlzottdeficit-eljárás az európai országok többségét most nem fenyegeti (az államháztartás egyenlegeinek alakulásáról tájékoztat a 2. táblázat). Azok az államok pedig, amelyeket eljárás alá vont a bizottság – ilyen jelenleg Spanyolország, Franciaország, Görögország, Portugália, Horvátország és Nagy-Britannia – 2017-ig kaptak haladékot közpénzügyeik rendezésére. Németország mint az EU legnagyobbja 2014 óta folyamatosan többletet termel, várhatóan 2017-ben is így tesz majd. De Románia és Spanyolország kivételével minden tagállam idén 3 százalék alatt fogja tudni tartani éves költségvetési hiányát.

Ráadásul 2017-ben jó esély mutatkozik arra, hogy az EU tagállamai maguk mögött hagyják az inflációmentes időszakot. Ha így lesz, akkor sem valószínű azonban, hogy az európai jegybankok jelentősebb kamatemeléssel reagálnának. Már csak azért sem, mert a laza fiskális és szigorú monetáris politika a legrosszabb gazdaságpolitikai elegy – ami hatványozottan igaz egy éppen csak magára találó gazdasági és valutáris közösségben. Alacsony (nullához közeli) kamatlábak mellett a tankönyvi kiszorítási hatástól sem kell feltétlenül tartani, így a multiplikátor-hatás is erősen pozitív lehet. Mindez feltétlenül jó hír Magyarország számára, hiszen alacsony kamatok és erősödő kereslet mellett a belső és külső egyensúly további javulása várható.

Kockázatokat Európában mostanra sokkal inkább a politikai dimenzió tartogat, amelyek a rövid távú kilátásokat is egyértelműen veszélyeztetik. Az EU-t nyomasztó intézményi és a hozzá kapcsolódó strukturális és versenyképességi válság lassan egy évtizede tartja béklyóban a közösséget. A 2010 és 2012 közötti időszakra jellemző kormányzati reform lendülete kifulladásra látszik. A bankunió ötletén túl nem is igazán léteznek még csak elképzelések sem arra, hogy miként lehetne erősíteni az integrációt. A föderális Európa pedig továbbra sem része az elképzeléseknek.

Nemhogy az EU, de még az eurózóna tekintetében sem mondható el, hogy képesek volnának egységként reagálni az európai államok a külső kihívásokra, sokkokra. A jellemző e helyett az, hogy ki-ki saját maga igyekszik megoldani a problémákat. Egy korábbi írásunkban megmutattuk, hogy az egységes valutára való áttérés egyáltalán nem gyorsította fel a belső intézményi reformfolyamatokat, nem lett homogénebb a valutaközösség, sőt egész egyszerűen értelmetlen az alapján klaszterezni a tagállamokat, hogy használnak-e eurót vagy sem (lásd: *Benczes–Rezessy*, 2013). Az optimális valutaövezetek endogén elmélete sajnos nem igazolódott: a tagság önmagában nem jelent olyan hajtóerőt, amely erősítené a konvergenciát. Ha az EU, illetve az eurózóna összetartása a cél, akkor megkerülhetetlen a tagállami gazdasági szerkezetek és teljesítmények konvergenciája (amit egyébként maga a lisszaboni szerző-

dés is célul tűz ki). Enélkül a válságból való kilábalás, illetve az alacsony növekedés csapdájának meghaladása nem valószínű.

Ötletekre, ideákra és bátorsága van szüksége Európának. Nem véletlen, hogy *Jean-Claude Juncker*, az Európai Bizottság elnöke a közelmúltban egzisztenciális válságként hivatkozott a felgyülemelő problémahalmazra, utalva egyfelől a közös és tartós megoldásokat jelentő elképzelések hiányára, illetve a tagállamok beszűkülő, csak saját hazai gondjaira koncentráló politikájára (*Juncker*, 2016). A válság nem várt, késleltetett negatív hozadéka a populizmus előretörése lett. Ez, illetve a hatalomban maradás akarása felülírja a szolidaritást, kiüresíti „a mind szorosabb unió” eszményét, kérdésessé téve az EU egészének jövőjét.

Trump Amerikája ráadásul merőben új helyzetet teremt Európa számára is. Könnyen lehet, hogy Európa marad(hat) a demokratikus jogrendszer és az egyetemes emberi jogok egyedüli, a világporondon is meghatározó élharcosa. Ehhez azonban egységes akaratra, egységes vízióra, az egyéni érdekek háttérbe szorítására van szüksége a közösségnek. Mindezt egy olyan esztendőben, amikor a két nagy erő, Franciaország és Németország választásokra készül.

A fejlett világban egyébként általánosan is jellemző, hogy a potenciális növekedés üteme nem képes visszatérni a válságot megelőző mértékekhez. Ezzel összefüggésben a nemzetközi szervezetek jellemzően két tényezőre hivatkoznak. Egyfelől a termelékenység javulásának tartós lassulására, másfelől demográfiai folyamatokra. Utóbbi kapcsán azt emelik ki, hogy közép- és hosszú távon a munkaképes korú lakosság (a 15 és 64 év közöttiek) aránya menthetetlenül és tartósan csökkenni fog. A legnagyobb mértékben a közvetlenül nyugdíj előtt állók aránya nőtt az elmúlt két évtizedben, ami rövid időn belül felduzzasztja a nyugdíjba kerülők számát, illetve arányát. Mindez azonban nemcsak a nyugellátás növekvő terhei miatt okoz majd gondokat, hanem az egészségügyi kiadások tekintetében is. A születéskor várható élethossz a fejlett országokban jelenleg majdnem 80 év, de 65 éves korban a várható átlagos élethossz már 84 esztendőre nő (2050-re pedig a 90-et közelíti majd több országban is). Az implicit adósságállomány ezek összhatásaként drámai mértékben emelkedik. A bevándorlás ugyan enyhíthetne e gondokon, de politikai támogatottsága mind erőtlenebb, különösen itt Európában.

Európa ugyan egyáltalán nem örült *Donald Trump* sikerének, de – ha az elnök valóban megvalósítja programját – akár még profitálhat is belőle. Ha ugyanis az EU legfőbb gondja – legalábbis rövid távon – az elégtelen kereslet, akkor az amerikai gazdaság meglódulása a tervezett gazdaságélénkítési programnak köszönhetően jó-tékonyan hathat az európai piacokra is. Tény ugyan, hogy *Trump* maga kifejezetten

a hazai infrastruktúra és egyéb beruházások felé szeretne fordulni, de az így keletkező háztartási többletjövedelmek elköltésének végső állomása akár Európa is lehet. És ha ehhez hozzáteszük még, hogy Kína mindent elkövetni látszik azért, hogy az idei növekedési adatok ne süllyedjenek 6,5 százalék alá, India pedig tartani tudja a 7 százalék feletti bővülést, illetve Brazília és különösen Oroszország végre túljutnak a recesszió, akkor Európának összességében még jó éve is lehet.

Csak hogy Európa legnagyobb ellensége jelenleg maga Európa. 2017 vízválasztó lehet a tekintetben, hogy a populista szölamok valóban képesek-e további választói rétegeket meggyőzni, illetve hogy a szolidaritást végképp kiszorítja-e a belső hatalmi játszmákra koncentráló opportunisták hatalmi vetélkedés.

Kérdés, hogy ilyen helyzetben Magyarország miként pozicionálja magát. Akar-e, tud-e részt venni az egzisztenciális válság megoldásában? Van-e konstruktív útmutatása, terve a válság meghaladására, az egységes és szolidáris Európa eszményének előmozdítására? Európa identitásválságának megoldása nélkül ugyanis a felminősítések jelentette, eurómilliókban mérhető hasznok gyorsan elenyészhetnek. Stábil, kiszámítható és erős EU nélkül ugyanis Magyarország is gyenge és sebezhető marad.

Hivatkozások

Benczes István – Rezessy Gergely [2013]: Kormányzás Európában: Trendek és törésvonalak. *Pénzügyi Szemle*, 58. évf., 2. sz., 136–150. o.

Juncker, Jean-Claude [2016]: State of the Union address 2016: Towards a better Europe – a Europe that protects, empowers and defends. *European Commission*, speech, Strasbourg, szeptember 14.

Bod Péter Ákos,
DSC, egyetemi tanár

E-mail: petera.bod@uni-corvinus.hu

VAN-E MAGYAR TALÁNY?

Beszélhetünk a magyar gazdasági viszonyok kettősségéről, bár csak olyan értelemben, mint bármely átmenetben levő ország esetében: vannak egyfelől a makro-gazdasági mutatórendszerrel leírható teljesítmények és másfelől léteznek intézmény-fejlődési gondok, szerkezeti feszültségek, egyéb rövid és hosszabb távú kockázati

tényezők. Abban az értelemben viszont nem látok ellentmondást, ahogy a gazdaságpolitikai és politikai diskurzusban gyakran előfordul: nevezetesen „*jók a növekedési és egyensúlyi adatok, másfelől súlyos belső szerkezeti feszültségek, halasztások és versenyképességi lemaradások mutatkoznak*”.

Akkor létezne ilyen talányos helyzet, ha gazdaságunk a szerkezeti feltételek és intézményi körülmények romlása ellenére, logikai alapon indokolatlanul nagy és tartós növekedési teljesítményt mutatna fel. A közbeszédben valóban előfordul ez a toposz; kritikus körökben történnek utalások arra, hogy bár komoly a makrogazdasági javulás, de nincs tartósan megalapozva intézményi és szerkezeti tényezőkkel, és így a kilátások aggasztóak.¹ Kormányzati, jegybanki öndicséret keretében hallható ugyanez pozitív tételként, valahogy így summázva: „*sopánkodnak a versenyképességi és transzparencia-rangsorban való lecsúszásunkról, de nézzenek rá a robusztus eredményekre*”.²

A következő rövid elemzés első tézise az, hogy valójában nem mutatkozik tartós és jelentős ellentmondás az elfogadott makrogazdasági mérőrendszer által mutatott kép és az intézményi jellemzők és indikátorok tényezőcsoportja között. A makrogazdasági adatok hosszabb időtávot tekintve lényegében olyan eredményeket jeleznek, amelyek nagyjából megfelelnek a magyar társadalom intézményi, humán és fizikai tőke viszonyainak, mindannak a tényezőhalmaznak, amelyből levezethető a potenciális gazdasági teljesítmény. A második rész a térségi ütemvesztés korrigálásának esélyeit érinti, különös tekintettel a külső környezetben zajló ellentmondásos folyamatokra.

Egyensúly, növekedés, illeszkedés

A feltételezett kettősség csak időnként látszik fennállni. Egy-egy jól kiválasztott rövid időszak alkalmas publicisztikai állásfoglalás illusztrálására, ám néhány év folyamatainak értékelése nagyon függ a bázisértéktől, a viszonyítási évtől. Szakmai, üzleti elemzők között is előfordul, hogy az analízis időpontját megelőző négy-öt negyedév adatai alapján növekedési bajnokot vagy vesztest hirdetnek;

¹ Lásd például: „Magyarországot végzetes leszakadás fenyegeti még szűkebb környezetünkhöz képest is, és ez egy hosszú folyamat következtében alakult ki” (*Muraközy*, 2013, 113. o.).

² „Akadályba ütközött a magyar ‘Orbanomics’ az első negyedéves visszaesséssel címmel közölt cikket csütörtökön (2016. június 9.) a Financial Times, amelyben Varga Mihály nemzetgazdasági minisztert is megszólaltatták. A tárcavezető lényegében a magyar gazdaságpolitika bírálóinak szólt vissza a cikkben, és a magyar focivilágban használt Nézzetek a táblára! mondással élve kitarított a magyar gazdaság eredményessége és a kormány idei 2,5 százalékos éves GDP-növekedési előrejelzése mellett.” 2016. június 9. *Portfolio.hu*

mentségükre szólhat, hogy az üzenet címzettjei a szintén elég rövid időhorizontú befektetők. Mégis, magyar talányról csak akkor lehetne érdemben beszélnünk, ha bizonyos esztendőök figyelemre méltó egyensúlyjavulási eredményei és növekedési teljesítményei hosszabb időtávon keresztül teljesülnének, a jó évek rekordjai trenddé válnának nálunk.

Lényegében ezt az üzenetet tartalmazza a magyar kormány közzétett konvergenciajelentése, amely kész tényként kezeli a növekedés és egyensúlyjavítás feladatának együttes megoldását.³ A kormánydokumentum (és az évek óta plakáton, médiában hirdetett kormánypropaganda) a jó és javuló teljesítmény tézisét összeköti az önértékelése szerint sikeres sajátos gazdaságpolitikával, azt sugallva, hogy amikor az ország „jobban teljesít”, az a politika érdeme (is), negligálva azt a kézenfekvő ellenállítást, amely szerint a gazdaság a politika *ellenére* teljesít úgy, ahogy teljesít.

A 2010 utáni gazdasági növekedési adatok – ez közismert – a térséghez mérve nem támasztják alá a magyar hivatalosságnak a hazai nyilvánosságra szánt pozitív önértékelését. De ezen túlmenően is kérdéses, hogy mekkora a valódi szerepe a követett gazdaságpolitikának a nemzetgazdasági teljesítmény alakulásában és milyen a hozzájárulás előjele. Ezt a kérdést e helyütt félretéve utalni szükséges arra, hogy a gazdaságpolitikai kurzus és gyakorlat csupán egy eleme annak, amit egy korábbi korszak szóhasználatára visszautalva *felépítménynek* nevezhetünk, amibe *az intézményi rend, a társadalom anyagi és szellemi infrastruktúrája, a gazdasági szereplők anyagi és humán tőkével való ellátottsága* mind beletartozik. Ez a szóhasználat segít abban, hogy az aktuális gazdaságpolitika és a tényleges makrogazdasági eredmények sugallt szoros kapcsolatát oldjuk, relativizáljuk.⁴

³ „2010-ben a Kormány gyökeres gazdaságpolitikai fordulatot hajtott végre Magyarország pénzügyi helyzetének stabilizálása és felzárkózó növekedési pályára állítása érdekében. (...) 2015-re a magyar gazdaság erős egyensúlyi és reálgazdasági helyzetbe került.” Magyar Kormány [2015].

⁴ Különösen trendfordulók, rendkívüli időszakok idején teljesen irreális képet nyernénk a folytatott gazdaságpolitikai irányzatról csupán azon az alapon, hogy akkor vagy közvetlen azt követően miként alakulnak a szokásos gazdasági teljesítmények. Ilyen alapon valamennyi rendszerváltó ország gazdaságpolitikája 1990 után kivétel nélkül súlyosan hibásnak bizonyulna, hiszen a rendszerváltozások sokk a korábbi bázishoz képest kumuláltan 12-től 20 százalékig terjedő visszaeséssel járt a kelet-közép-európai térségben, máshol pedig még ennél is nagyobb. Hasonlóan a 2009-es makroadatok – nem meglepően – a legtöbb európai országban mély és gyors romlást jeleztek; e tényből azonban nem következik, hogy minden érintett országban végletesen elhibázott lett volna a gazdaságpolitika, vagy ami még abszurdabb feltételezés: a gazdaságpolitika *miatt* következett volna be a recesszió. A követett gazdaságpolitika adekvát jellegének a megállapítása, vagyis az, hogy „jó” volt-e a politika, mennyit tett hozzá vagy vett el a gazdaság autonóm teljesítményéből – nos, mindig csak becslés, amely sosem teljesen objektív és nem valamilyen vitán felül álló „ceteris paribus” elemzés.

A javulás örömteli mutatói mindig valamilyen bázishoz képest mérendők, a 2010-as évet pedig mély visszaesés előzte meg. Következésképpen a folyamatok értékelését célszerű hosszabb időtávon, legalább a mély recesszió kezdetét hozó 2008-as év bázisán elvégezni. A magyar mutatók alakulásának megítélésében a szokásos és kézenfekvő mérce a *V4 térség*. Annak másik három államából a válság időpontjában egy (Csehország) minálunk magasabb GDP/fő mutatót mondhatott magáénak, kettő hazánkkal körülbelül azonos gazdasági fejlettségi szinten állt akkor. A viszonyítási kört ezért érdemes még egy térségbeli EU-s tagországgal kibővíteni, s ez Románia, amelynek akkori és jelenlegi relatív fejlettségi szintje jelentősen elmarad a magyarétól.

Gazdasági teljesítményünk egyértelmű megítélését eleve megnehezíti a szokásos mutatók nagyfokú *ingadozása* és a releváns mutatófajták közötti eltérések mértéke, majd ehhez társul a megfelelő benchmark ügye. Elég azonban csak a bruttó hazai termék (GDP) éves százalékos változásának hullámzását tekinteni a krízisével (2008) kezdődő nyolcéves időszakon: +0,9; -6,8; +1,1; +1,6; -1,7; +1,1; +4,0; +3,1. Itt bizony nehéz trendet látni vagy láttatni.

További értelmezési gondokat tartalmaz a makroteljesítmény rokonmutatóinak alakulása: az áttekintett időszak kiemelkedően jó évének számító 2014-ben a GDP volumenindexe 104,0, a GNI indexe 102,4; az előző magyar viszonylatban szép eredmény, a bruttó nemzeti jövedelemmel mérve viszont dicsfényének zömét veszti az év. Ám a két évvel korábbi (2012-es) teljesítményről szóló 98,4 százalékos GDP-index igen aggasztó képet mutatott viszonyainkról, míg a GNI-index (99,1) nem indokol drámai hangütést – különösen egy egyensúlyjavító (azaz a politikai szóhasználatból újabban száműzött szóval: kiigazító) esztendő során. Egyébként is fontos mindig figyelemmel lenni az egyensúlyi mutatók alakulására, tekintettel a növekedés és az egyensúly közötti átváltásokra.

A 2009-es visszaesést követően ilyen nagy ingadozás egymáshoz közeli években nem volt, de a 2010-et követő esztendőkből makroteljesítményünk átlaga bőven elmarad a világgazdaság átlagától, és csak az eurózóna (azaz hazánknál fejlettebb országokból álló csoport) növekedési ütemét múlja felül. Térségi összevetésben azonban nyolc év átlaga meglehetősen szerénynek minősíti a magyar növekedési teljesítményt, mérjük azt a nálunk fejlettebb cseh, vagy a hozzánk képest felzárkózási stádiumban levő román esethez, vagy ahhoz a két rokon gazdasághoz (lengyel, szlovák), amelyek a vizsgált időszakban érték utol és hagyták le a magyar GDP/fő szintet.

Makrogazdasági egyensúlyi és növekedési adatok

Ország	Nettó nemzetközi befektetési pozíció a GDP százalékában	Bruttó államadósság a GDP százalékában	Reál GDP növekedése (számtani átlag, 2008–2015)
Magyarország, 2008	-102,2	71,6	0,4
Magyarország, 2015	-60,8	74,2	
Csehország, 2008	-38,2	28,7	0,9
Csehország, 2015	-30,7	40,3	
Lengyelország, 2008	-55,6	46,3	3,2
Lengyelország, 2015	-61,0	51,1	
Románia, 2008	-52,5	13,2	1,6
Románia, 2015	-52,0	37,9	
Szlovákia, 2008	-58,1	64,9	2,2
Szlovákia, 2015	-61,0	81,4	

Forrás: Eurostat, Macroeconomic Imbalances Procedure Indicators. GDP-adatok: 2013-ig Eurostat, 2014-től OECD-adatok.

Azonban a magyar gyenge-közepes növekedési teljesítmény nem ad valódi képet a nemzetgazdasági teljesítményről, ha – amint ezt a kormányzat rendszeresen hangsúlyozza – ugyanezen idő alatt jelentős mértékben, a másokénál nagyobb mértékben javultak a magyar *egyensúlyi mutatók*. Nos, ez részben igaz, bár térségünk makrogazdasági egyensúlytalansági adatainak gyors áttekintése némileg más képet mutat, mint ami a nálunk elfogadott diskurzusban szerepel.

Külső eladósodottságunk valóban nagymértékben csökkent, csaknem megfelelőddött, míg a mércéként választott országokban kissé mérséklődött (Csehország, Románia) vagy kismértékben nőtt (Lengyelország, Szlovákia) – ám olyan mértékű negatív pozíció eleve sehol sem volt, mint amilyenben hazánkat találta el a 2008 végi nemzetközi likviditási válság. A *bruttó államadósság* terén nálunk nyolc év távlatában nem következett be érdemi változás (a 2008-hoz képest elért három százalékpontos javulás mértékét jóval meghaladja a kötelező magánnyugdíj-pénztári rendszer államosításából fakadó statisztikai átsorolás hatása). A minta minden más országában viszont nőtt a bruttó államadósság mértéke – de volt is honnan, hiszen valamennyi ország sokkal kisebb államadósság-állománnyal lépett be a drámai évbe. Következésképpen ezek az országok a válság alatt és közvetlenül utána kellő

költségvetési tér birtokában követhettek aktív anticiklikus költségvetési politikát, míg a magyar fiskális politika megszorító vagy semleges volt, annak növekedési kihatásaival együtt.⁵

Az adatsor ugyanakkor nem zárja ki annak az állításnak a valószínűségét, hogy az egészében javuló egyensúlyi viszonyok mellett a 2012-t követő évek hazánkban valóban trendszerű növekedést alapoznak meg, így a magyar csoda „nem volt, hanem lesz”. Mégis, a 2016-os év tényadatai ismeretének hiányában csak óvatosságra intő megjegyzéseket tehetünk a sikerévek (főként 2014 és 2015) ügyében. Ami közismert: az *uniós források* nagymértékű beáramlása az aggregált keresletet erősen megnövelte, s ez különösen a 2016-ig fennálló elég széles *negatív kibocsátási rés* mellett segítette a gazdaság tényleges teljesítési szintjének a megemelését. Ekkora keresletnövelő impulzussal a későbbiekben aligha számolhatunk. Amiről viszont kevesebb szó esik: a *cserearányok* nagyméretű (ám bizonyára átmeneti) javulásáról az érintett években alapvetően az energiahordozók és nyersanyagok globális mérséklődése következtében. Hazánk e termékcsoportokban nettó importőr, így a világ kedvezményezett országai közé tartozik (egyébként Németországgal, a visegrádiakkal, a magyar kivitel szempontjából elsődlegesen fontos piacokkal együtt).

Ugyancsak jelentős pozitív fejlemény volt ugyanezen években a *nemzetközi kamatszint* gyors és nyilván átmeneti csökkenése, amit követett a hazai kamatszint ereszkedése is. Ez a fejlemény potenciális gazdaságélénkítő hatású, emellett közvetlenül kihat a magyar államadósság kamatterheinek mérséklődésére: a 2014–2015-ös költségvetési teher a GDP egy százalékának megfelelő mértékben maradt el a megelőző évek átlagos terhéől. Ilyen mértékű csökkenést nem lehet kivéteni a következő időszakra.

A bemutatott adatok a magyar nemzetgazdaság teljesítményéről folyó politikai, gazdaságpolitikai, üzleti vitáiban sűrűn idézett, döntéseket igazoló és indokoló vonatkozásait ragadták meg, így besorolhatók a kontraszt kedvéért a *gazdasági alap* fogalma alá. Ami a felépítmenyi viszonyok állását illeti, nagyszámú indiká-

⁵ Lényeges megjegyezni, hogy uniós szabályozási okokból a *bruttó* államadósság szerepel a gazdaságpolitikai diskurzusban, aminek persze a folyamatos refinanszírozás okán megvan a maga jelentősége, de legalább ennyire lényeges a *nettó* állomány (amely az állam követeléseivel, így például a nemzetközi devizatartalékkal csökkentett összeg). A magyar bruttó államadósságot 2008–2009-ben a nemzetközi devizatartalék feltöltése jelentősen megemelte (és változatlanul hagyta a nettó értéket), majd a devizatartalék fokozatos apasztása hozzájárult a bruttó adat mérséklődéséhez (de nem javított a nettó mutatóra). Ez látható is a nettó adósságarány alakulásán: az IMF statisztikáiban szereplő adatok szerint a magyar nettó hányad 2015-ben jelentősen nagyobb, mint 2008-ban volt (71 százalék, szemben az akkori 64 százalékkal). Összevetésként: a lengyel 2015-ös adat ugyanazon statisztikai rendszerben 16 százalék.

tort, elemzést, klasszifikációt kellene bemutatni egy alapos analízis keretében. Itteni műfaji korlátok miatt csak utalhatunk azokra az átfogó nemzetközi összehasonlító rangsorokra, amelyek megalapozottságát mindig érheti szakmai kritika, de éppen sok tényező jellegük miatt az ország eleve bonyolult intézményi-szerkezeti állapotról megközelítően jó leírást adnak. Ezek: a Világbank Doing Business listái, illetve a World Governance Indicators programja, a World Economic Forum nemzetközi versenyképességi sorrendje, az OECD országtanulmányai és az IMF országjelentések elemző részei, a Transparency International korrupcióérzelékes listája, az OECD keretében végzett iskolai tudásfelmérés (a PISA 2015 Results in Focus, OECD 2016 címen közzétett adatsora okkal nagy vitát váltott ki nálunk), a természettudományi tudásszintet mérő TIMMS felmérés és egy sor hasonló vizsgálat eredményei.

A sokféle (köztük számos úgynevezett „puha”) mutató között természetesen lehet váltogatni, de jóhiszeműen mégsem vonható le tetszőleges eredmény. Az adott társadalom intézményi viszonyairól viszont csak akkor nyerhető megalapozott kép, ha a mért indikátorhoz tartozó ráfordítások is ismeretesek. Ez az összefüggés minden tranzíciós és utolérési szakaszban levő országra különösen igaz, mivel a *közepes fejlettségi állapotú ország* az adott intézményi nívó, tudásszint eléréséhez jóval kisebb anyagi erőt tud mozgósítani, mint egy fejlett és jómódú ország.

Ezt a szemléletet különösen világosan alkalmazza az Európai Bizottságnak a tagországok oktatási, egészségügyi és egyéb nagy társadalmi rendszereinek állapotával foglalkozó közpénzügyi jelentése, amely a magyar *közoktatási rendszert* (a bolgár, görög, olasz és román rendszer társaságában) a low performance – high efficiency kategóriában helyezi el (European Commission, 2016). A ráfordított közpénzek szerény mértéke mellett a rendszer viszonylag sokat hoz ki magából (high efficiency), de az iparilag fejlett országok mércéjén mérve az elért teljesítmény nem meglepő módon elmarad az átlagtól (low performance). Ez az elemzési megközelítés azonnal utat nyit annak felismerésére, hogy – egyéb rendszerjellemzők szükséges változtatásával együtt – az adott szakterületek fejlődése felgyorsítható a költségvetési allokáció módosításával, magyarán több pénzt kell fordítani a szóban forgó szakterületre. Oktatási, egészségügyi területen a jelenlegi magyar állam jelentős restanciát halmozott fel; a korrekció anyagi erőforrásokat és szakpolitikai fordulatot igényel.

A közgazdasági szakma már alaposan értékelt a gazdasági intézményrendszer állapotát,⁶ a folytatott gazdaságpolitikát (például: *Mihályi*, 2016). Az üzleti körök

⁶ Lásd: *Benczes István és Rezessy Gergely* [2013] tanulmányát a nemzeti szintű kormányzás minőségéről *Muraközy* (szerk.) idézett könyvében.

gyakorlatiasabb felmérései óvatosabb megfogalmazásban, de a gazdaságtudományi munkákkal egybecsengő módon emelik azokat a kritikus tényezőket, amelyek e helyütt a felépítmény kulcsszó alatt szerepelnek.⁷ Igen átfogó és alapos elemzés készült az MTA Jogtudományi Intézetében a *magyar jogrendszer* állapotáról (Jakab–Gajdusek, 2016). Ismereteim szerint ilyen részletes kép még nem született a *gazdasági intézmények és piaci rendszerelemek* állapotáról, de aligha juthatnának más következtetésre a helyzetet és az utóbbi években megmutatkozó tendenciákat illetően, mint a jogtudományi elemzés: „A nemzetközi indexek a magyar jogállamiság fokozatos erózióját mutatják az utóbbi években” (Jakab–Gajdusek, 869. o.).

A külső változások lehetséges hatásai a magyar al- és felépítményre

A világgazdaságot megrázó 2008–2009-es válság, majd annak Európára nézve szintén komoly hatásokkal járó utóregnése felerősítette a nemzeti érdekekre hivatkozó nemzetállami (tagállami) aktivitást. E vonatkozásban a magyar eset nem tekinthető rendkívülinek. A nemzeti keretben legitimált és így jórészt abban gondolkodó politika befolyásának megnövekedése rövid távon logikus fejlemény. Hosszabb időtávon viszont növekvő bajok forrása, főként a nyitott gazdaságokban, tekintettel arra, hogy a gazdaság és társadalom életét befolyásoló folyamatok nem állnak meg a nemzeti határoknál. Mégis, a jelek szerint a túlmozgásos nemzetállami gyakorlat bizonyára fennmarad középtávon – ami a kisebb gazdasági, politikai és „szoft” erőt képviselő nemzeteknek nem jó hír.

Hazánk kiemelkedő külkereskedelmi és pénzügyi nyitottságunk mellett sokat veszíthet, ha a nagyobb entitások közötti súrlódások vámháborúvá és így a globális értékláncok megszakadásához vezetnek. Az új amerikai vezetés által hirdetett elvek megvalósulása esetén rövid távon akár némi növekedésgyorsulás is bekövetkezhetne a nyugati világban, viszont a nemzeti érdekek harsány védelmét hirdető nagyhatalmi politika megnöveli a bizonytalanság mértékét a világ többi részében. A dollár és más menekülővaluták, valamint az arany árfolyamának további növekedése, talán a nyersanyagok drágulása is bekövetkezhet. A nemzetközi kamatlábaknak a 2015–2016-os szinthez képesti megemelkedése pedig tényként kezelendő.

⁷ Az AmCham elemzései és ajánlásai, vagy különösen a Német–Magyar Kamara nagy mintás megkérdezésen alapuló elemzései (DUIH, 2016) figyelemre méltó módon exponálják a jogbiztonság szükségességét, a gazdaságpolitikai döntések kiszámíthatóságát, a közbeszerzésekhez való tisztességes hozzáférést, a munkaerő képzettségi színvonalát, a fizikai infrastruktúra állapotát.

Összességében ezek a tényezők bizonyos erejű ellenszélet fejtenek ki, szemben az-
zal, amilyen hátszelet adtak térségünknek és benne a magyar gazdaságnak 2014 és
2016 között.

A nagy szereplők és tömbök protekcionizmusának további erősödése gyors át-
rendeződéshez vezethet a globális értékláncokban. Felértékelődik a fizikai közelség
és a hasonló (azonos) jogrendhez, biztonságpolitikai csoportosuláshoz való tartozás.
Mindebből Kelet-Közép-Európa akár profitálhat is. Ennek jelei már eddig is megmu-
tattak: a kevésbé stabilnak mutatózó fejlődő térségből és az unió déli peremvi-
dékéről kerültek már át komoly kapacitások a mi térségünkbe (üzleti szolgáltatások,
feldolgozóipar, logisztika). Főként Lengyelország gyarapodott ilyenekkel az elmúlt
néhány évben.

Általában is elgondolható, hogy a digitális forradalom („ipar 4.0”) kibontakozó
folyamatai önmaguk mobilabbá teszik a termelési kapcsolatokat, meggyorsítják a
tevékenységátteleítési döntéseket. Ismét egy olyan trend, amely egyszerre jelent
fenyegetést a lemaradóknak, kimaradóknak és lehetőséget azoknak, akik már rövid
távon rugalmasan tudnak adaptálódni. A siker esélyét növeli minden, ami a magyar
gazdasági szereplők rugalmas alkalmazkodását, az újonnan szerveződő hálózatokba
való bekapcsolódását elősegíti, illetve másfelől oldja a meglevő szerkezeti merevsé-
geket.

Ilyen mércén mérve a magyar társadalom és gazdaság számos újabb jellemzője
(az állami tulajdoni hányad megnövelése, az állami újraelosztás magas szinten való
megrekedése, a gazdasági döntések átpolitizáltsága, a politikai élet magas zajszintje,
valamint az előzőektől nem függetlenül az állami működés nemzetközi összevetés-
ben gyengének számító működése) alapvetően hátrány. Elvileg az államon kívüli
szereplők (az autonóm üzleti élet, a civil szféra, az akadémiai közösség, az innová-
ciós kultúrák) egy fokig képesek ellensúlyozni a túlsúlyos nemzetállam létéből és
működéséből fakadó hátrányokat – de csak elvileg. A magyar üzleti élet meglehetősen
passzivitással élte meg a korábbi években a rugalmas és innovatív működés nor-
máit sűrűn keresztező kormányzati intervenciókat, és mitől viselkedne másképpen
később. A civil társadalom önszerveződési képességét nem könnyű megállapítani,
de a gyorsuló ütemű kivándorlás inkább még gyengíti is a nem állami szféra erejét.
Az akadémiai élet súlyát tovább mérsékelte a populista, sőt demagóg erők (nem csak
hazánkra jellemző) előretörése.

A sok váratlan fordulatot hozó 2016-as évet követően a politikai nézetek és gaz-
daságpolitikai felfogások szétfejlődése és békés vagy békétlen vitája valószínűsít-
hető. Emiatt a magyar sajátos kormányzati gyakorlat mind kisebb figyelmet kap az

általános zajban. Ez megkönnyítheti a kormányon levők életét, de egyáltalán nem biztos, hogy könnyebbé teszi a különutas politikák folytatását, hiszen ahhoz nem lesz elég saját erő mások hasonlóan sajátos Sonderwegejével szemben.

Hivatkozások

- Benczes István – Rezessy Gergely* [2013]: Felzárkózás és leszakadás Európában. A nemzeti szintű kormányzás eltérő minősége. In: *Muraközy* [2013].
- Eurostat Macroeconomic Imbalances Procedure Indicators. Letölthető: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/macroeconomic-imbances-procedure/indicators>
- Jakab András – Gajdusчек György* [2016]: A magyar jogrendszer állapota. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- European Commission [2016]: Report on Public Finances in EMU. Institutional Papers 045. Economic and Financial Affairs (online). 2016. december.
- Magyar Kormány [2015]: Magyarország konvergenciaprogramja 2015–2018.
- Mihályi Péter* [2016]: Diszkriminatív, piac- és versenyellenes állami gazdaságpolitika Magyarországon, 2010–2015. Budapest, MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, 49 o. Műhelytanulmányok MT-DP; 2016/7.
- Muraközy László* (szerk.) [2013]: Minden Egész eltörött – Útteremtés és útfüggőség válságos környezetben. Akadémiai Kiadó.
- Német–Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara (DUIH) [2016]: Konjunktúrajelentés – Magyarország 2016. Letölthető: <http://www.ahkungarn.hu/hu/piaci-informaciok/konjunkturajelentes/>

Csillag István,

Óbudai Egyetem

E-mail: csillag.istvan@kgk.uni-obuda.hu

Mihályi Péter,

tanszékvezető, Budapesti Corvinus Egyetem, Makroökonómia Tanszék

E-mail: peter@mihalyi.com

AZ ORSZÁG ÚJ RUHÁJA ÉS POTENCIÁLIS NÖVEKEDÉSE

A mi várakozásunk az, hogy 2017-ben hasonló növekedési ütem, egyensúlyi helyzet várható, mint 2016-ban, mert – ahogy eddig is – a kormányzati gazdaságpolitika homlokterében a mindenkori következő gazdasági év bármilyen eszközzel történő „megnyerése” áll. Ha egy kormány nem követ el nagyon nagy hibát, akkor erre általában sokféle lehetőség kínálkozik. Ezt nevezi az angol „*muddling through*”-nak,

azaz továbbevickélésnek. Mindeközben egyre élesebben fognak eltérni a rövid távra és a közép-hosszú távra vonatkozó várakozások és értékelések: rövid távon minden nagyon szép, hosszú távon gyorsuló lemaradás és növekvő kockázatok.

Az elmúlt hat évben megváltoztak a gazdaságban bekövetkezett események megfigyelésének módszerei, és változott az elemzési-értelmezési keret (*framing*) is. Ha nem számoljuk munkanélkülinek a külföldön „ideiglenesen” (mert nem telepedett le) munkát végző állampolgárt, ha nem munkanélküli a közmunkás, akkor alig van munkanélküliség. Ha az Európai Unióból beáramló kohéziós pénzek évente a GDP 3-5 százalékát jelentik, akkor ez a transzfer belső növekedési tényezőnek tűnik, amely egyidejűleg hat jótékonyan a keresletre, a költségvetés egyensúlyára és a fizetési mérlegre is. Ha az uniótól továbbra is „dől a lé”, ami biztos és ingyenes tényezője a devizatartalékoknak, valamint a magyar lakossággal finanszírozzuk a költségvetés hiányát, akkor fel lehet élni az MNB devizatartalékának egy részét is.¹

Tegyük gyorsan hozzá, e sorok írásakor a külső pénzügyi kockázatok (a Fed kamatemelése, az olasz bankok szanálásának kényszere, a görög fizetési helyzet esetleges rosszabbodása) sem veszélyeztetik a következő évet. Egyelőre még a világban érzékelhető populista fordulat (brexit, *Trump* megválasztása, olasz népszavazás, francia választások) sem változtatja meg a Magyarország számára kedvező külföldi konjunktúrát, mert a meghirdetett bezárkózási, piacvédelmi politikák nem tudnak gyorsan hatni – már ha egyáltalán a nagy ígéretők betartják, amit ígértek, amivel fenyegetőztek. Tovább tarthat az a kivételes helyzet is, amikor egyidejűleg javulnak a cserearányok és a külföldről hazautalt deviza is hizlalja a többletet, így a hosszú ideig rettegett fizetésimérleg-hiány helyett éppen a fordítottja a jellemző. Így egyáltalán nem véletlen, hogy minden elemző rövid távon a „császár új ruháját”, a stabil belső és külső egyensúlyt és a fenntartható gazdasági növekedést fogja látni és dicsérni 2017-ben is.

Ahhoz, hogy a távolabbi jövőre vonatkozó várakozásainkat a tartós realitásokra alapozhassuk, szét kell szálaznunk, hogy az eddig felsorolt tényezőket minek tekintjük, a növekedés külső feltétel- és keretrendszerét meghatározó állandó elemnek, vagy átmeneti tényezőnek.

„Józan fejvel már a rendszerváltás idején is tudni lehetett, hogy Magyarország nem lesz ázsiai »kistigris«. Tíz százalék körüli GDP-növekedést tehát senki sem várt se rövid, se hosszú távon. Azt azonban senki sem gondolta, hogy nyolc évvel a rendszerváltás után még mindig 1,5-2 százalékos lesz a GDP növekedési üteme.

¹ 2016 végén az MNB tartalékai 24 milliárd euróra, kb. a 2008. évi szintre estek vissza. 2011 közepén még 38 milliárdon állt ugyanez a mutató.

Most épp ennyi, és ez nagyon kevés.” Ezt a jelen szerzők egyike írta húsz évvel ezelőtt.² Akkor még nem volt általánosan bevett, elfogadott elemzési módszer a potenciális növekedés fogalma – de a cikk lényegében ezt járta körül. A kilencvenes évek közepétől ugyanis egyre inkább látható volt, hogy miután kikerültünk a KGST védett és zárt piacáról, át kell értékelni mindazt, amit korábban tudni véltünk az ország versenyképességéről. Már akkor világos volt, hogy a globalizálódó világgazdaság normáihoz mérve³ kedvezőtlenek az ország természeti adottságai: nincsenek monopoljárdákat biztosító bányái, kikötői, tengerpartja, hegyvidékei. Csökken a népesség, vagyis szűkül a belső piac.⁴ Az az évtizedek-évszázadok óta velünk élő mítosz, hogy a magyar munkaerő kiválóan képzett a modern technikát alkalmazó országokkal összehasonlítva, már akkor sem volt igaz.⁵ És persze a Noszty fiú esetéből ismert „életpályamodell” sem erősíti az ország növekedési potenciálját: alacsony az önkéntes megtakarítási hányad, s amint lehetőség nyílik, a magyar családok bambán-boldogan vesznek fel hitelt életszínvonaluk gyorsított emelkedéséhez.⁶

1997 óta a helyzet összességében inkább romlott, mint javult. A bruttó állótőkefelhalmozás részaránya a GDP-ben belül alacsony szinten stagnál, jelentős mértéket öltött a munkaerő kivándorlása, a termelékenység enyhe mértékben ugyan, de visszaesőben van. Mint ezt éppen a múlt év végén megjelent PISA-eredmények megerősítették, alapfokú oktatási rendszerünk még mindig ontja magából a funkcionális analfabéták tömegét, akik egyre romló esélyekkel fognak próbálkozni azazal, hogy felnőttként a következő évtizedekben sikeresek legyenek a globalizáció nyomán egyre éleződő piaci és társadalmi versenyben. Nemcsak stabil állásuk nem lesz, hanem betegebbek, magányosabbak és boldogtalanabbak is lesznek, mint a jó iskolákban képzett polgártársaik többsége. És miért is ne adósodnának el a családok az első adandó alkalommal, ha egy nemzedék életében kétszer is megtörténik, hogy

² *Mihályi Péter*: Mi van akkor, ha csak 2 százalékkal nő a GDP? *Magyar Hírlap*, 1997. november 15.

³ *Antal László – Csillag István – Mihályi Péter*: Magyarázzuk a globalizációt. *Népszabadság*, augusztus 12.

⁴ Minderről részletesebben lásd: *Mihályi Péter*: Utolérési kísérletek Magyarországon, 1870–2030. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Műhelytanulmányok, MT-DP – 2011/1.

⁵ *Kőrösi Gábor*: A versenyszféra munkapiacának működése. Bp., MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 2005.

⁶ Az elmúlt évek közéleti vitái során csak nagyon ritkán hangzott el az érvek között az, hogy a magyar háztartások tömeges (deviza-) eladósodása mögött ténylegesen életszínvonal javítását szolgáló lakás- és fogyasztási hitelek álltak, szemben más történelmi korokkal és országokkal, ahol a családok termőföldvásárlás vagy üzleti célú beruházások finanszírozása érdekében vállalták a hitelfelvétel kockázatait.

a gondoskodó állam kimenti a tömegesen eladósodott középosztálybeli és még ennél is jobb módban élő családokat (1991, 2010)?

Ha egy évnél csak valamivel hosszabb távra is kitekintünk, láthatjuk, hogy az uniós források beáramlásának lassulása hasonló „elvonási tünetekkel” jár, mint a drogosoknál. Ha a külső piacok bizonytalansága miatt a vállalati kapacitások nem bővülnek, akkor a jelenlegi 2-2,5 százalékos növekedési ütem sem lesz fenntartható újabb és újabb állami beavatkozások nélkül. Az egységesen alacsony társasági nyereségadókulcs bevezetésével a kormány hazánkat az európai adóverseny résztvevőjévé tette, amitől „csak” a jövedelmek átáramlása, de nem magasabb növekedési potenciál létrejötte várható.

Van azonban egy viszonylag új fejlemény is, amelynek jelentőségét – úgy gondoljuk – nem lehet eléggé hangsúlyozni. A Kopint-Tárki feldolgozóipari konjunktúratesztje szerint mindössze két év leforgása alatt – 2014 áprilisa és 2016 áprilisa között – a szakképzett munkaerő hiányára panaszkodó cégek aránya 25 százalékról 60 százalékra emelkedett. Ezzel éppen ellentétes módon a kereslethiányt mint termelésnövekedést akadályozó tényezőt említő vállalatok aránya 80 százalékról 32 százalékra csökkent. Feltételezhető, hogy az építőiparban és a szolgáltatások területén ehhez hasonlóak vagy még akár meredekebbek is a változást jelző görbék, és ha lenne ilyen adatgyűjtés, akkor azt is ki lehetne mutatni, hogy képzetlen munkaerőből is nagy hiány van. Mint azt másutt részletesebben is kifejtettük,⁷ a hirtelen változásnak az lehet az egyik magyarázata, hogy a hosszabb idő óta kihasználatlan munkaerő visszafordíthatatlanul foglalkoztathatatlaná vált. A választási okok miatt szabadon engedett, sőt központilag vezényelt béremelési követelések pedig odavezetnek, hogy a munkáltatók egymástól „rablólúti” keretében csábítják el a munkaerőt. A stagnáló munkatermelékenységgel össze nem békíthető bérszintnövekedés következménye azonban éppen a várakozásokkal ellentétesen nem a munkaerőhiány enyhülése, hanem annak növekedése lesz, egy erőteljes kis- és középvállalati csődhullám és fokozatosan emelkedő infláció mellett. Ez utóbbi ugyan segít az államadósság rátájának mérséklődésében, de a fogyasztás felpörgetésére épített új növekedési modell aligha hoz majd eredményt. Éppen akkor fulladhat ki az 1,5-2 százalékos potenciális növekedési ütemet felfelé tornászni igyekvő mutató, amikor a közelgő választások és az erősödő európai bizonytalanság ellensúlyozása érdekében annak jótékony hatásaitól népszerűsége növekedését várja a kormány.

⁷ Csillag István – Mihályi Péter: Megoldás-e a járuléksökkentés? Letölthető: www.portfolio.hu, 2016. szeptember 7.

A termelékenység gyorsulásának ugyanis egyetlen tényezőjére sem hat az alacsonyabb adó és a magasabb minimálbér. Ettől több beruházás, jobban képzett munkaerő nem lesz. Azzal is számolnunk kell, hogy a gazdaság *duális szerkezete* a bérverseny alapján tovább erősödik. Az lehet a következmény, hogy az exportőr multinacionális cégek hazai leányvállalatai – az exporton számolt ULC (egységbérköltség) alapján – jelentős béremelést hajtanak végre, amitől képesek lesznek a külső kereslethez alkalmazkodni. Ám a hazai piacon működők már kevésbé tudnak lépést tartani velük, s végül a hazai tulajdonú kis- és középvállalatok járnak rosszul. A kettőtört vállalati szektor alkalmazkodóképessége mérséklődik, amitől a közmunkába rejtett munkanélküliség nyílttá válik, így a makroökonómiát legfeljebb Okun törvényéig ismerők is bizton számíthatnak alacsony ütemű gazdasági növekedésre.

Összefoglalva: a növekedési elméletek „kemény” mutatói (munkakínálat, beruházás, termelékenység) stagnálást mutatnak, a „puha” mutatók pedig (jog- és tulajdonbiztonság, közpénzek átlátható felhasználása, korrupció stb.) évről évre csak romlanak. A következő évben vélhetően még nem fog széthasadni a császár (vagyis az ország) új ruhája, de lassan beszédképpessé válik majd az a kisfiú, aki egyszer csak el fogja kiáltani magát, amikor a császárt látja az új ruhában pöffeszkedni: „De hisz nincs is rajta semmi!”

Farkas Zoltán,

a HVG szerkesztője

E-mail: z.farkas@hvg.hu

ÉRTÉKEK ZŰRZAVARA

Látványosan felcserélődtek a szerepek a világgazdaságban.

Vadul védte a szabadkereskedelmet Davosban *Hszi Csin-ping*, aki arra figyelmeztetett más országokat, hogy ne kövessék vakon saját nemzeti értékeiket. A kínai elnök a híradások szerint úgy jellemezte a protekcionizmust, olyan az, mintha valaki egy sötét szobába zárja magát. Egyúttal felszólította a párizsi klímaegyezmény valamennyi aláíróját, hogy léptesse életbe az egyezményt. Szavait nyíltan *Donald Trump* (akkor még) megválasztott amerikai elnöknek címezte, aki korábban büntetővámoikat helyezett kilátásba a kínai exporttermékekre, kereskedelmi és valutaháború ki-robantására célozgatott.

Kína mint a gazdasági szabadság fő védelmezője. No hiszen.

Beiktatása után *Trump* olyan nacionalista és protekcionista hangot ütött meg, amelyre legalább két emberöltő óta nem volt példa. Vásárolj amerikai árut, foglalkoztass amerikai dolgozókat, szólította fel népét, egyúttal megígérte, valamennyi döntését az America first jelszó jegyében hozza meg – legyen szó kereskedelemről, adókról, bevándorlásról, külügyekről, bármiről. Vagyis azt mérlegelve, hogy a döntés előnyös-e az amerikai családoknak. Már a megválasztása előtt elérte, hogy a Ford ne Mexikóban építsen új gyárat, hanem hazai terepen, és beszólt a Toyotának is, vámok kivetésével fenyegetve a japán autógyártót. Hol máshol, mint a Twitteren, ahol levelező tagozaton oktatja híveit.¹

Félő, hogy a twitteres no way-politika fog elhatalmasodni.

A brit kormányfő, *Theresa May* határozott beszédben jelentette be, hogy országa teljesen kiválik az Európai Unióból, nem óhajt részt venni annak egységes piacán. Véget vetett a latolgatásnak, hogy a hard vagy soft landinget, a koppanást vagy a huppanást választja-e. Önként az előbbi mellett döntött. A vámunió megakadályozta Nagy-Britanniát abban, hogy megkösse saját kereskedelmi megállapodásait, mondta, márpedig ilyeneket fog összehozni az Egyesült Államokkal, Brazíliával, Chilével, az arab államokkal, Ausztráliával, Új-Zélanddal és persze az EU-val is. Egy Globális Britannia képét vázolta fel, olyan erős államét, amely megszabadul az öt gúzsba kötő európai intézményektől: brit ügyekről nem az Európai Bíróságon döntenek, hanem a Westminsterben, Edinburghban, Cardiffban és Belfastban, brit földön nem az uniós szerződésekben rögzített szabadságjogok érvényesülnek, hanem nemzeti hatáskörben döntenek a migrációról és annak korlátozásáról. Ez Skócia számára „gazdasági katasztrófa”, reagált *Nicola Sturgeon* skót miniszterelnök, és kilátásba helyezte, hogy Skócia más jövőt választ, fenntartja magának a döntés jogát.

Globális Britannia helyett Globális Anglia?

A korábban érzéketlenséggel, kíméletlenséggel, népnyúzással vádolt nemzetközi szervezetek hovatovább az egyenlőség és a szociális gondoskodás élharcosai. Gondolkodásukat átformálta a populizmus erőteljes terjedése miatti szorongás.

A hazai össztermék átlagosan egyszázalékos csökkenése az elmúlt négy évben 3,1 százalékkal növelte a populista pártok szavazóinak táborát, összegezte a Világ-

¹ Toyota Motor said will build a new plant in Baja, Mexico, to build Corolla cars for U.S. NO WAY! Build plant in U.S. or pay big border tax.

bank.² A túlzott egyenlőtlenség rontja a hosszú távú növekedési kilátásokat, érvelt az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank. A legutóbbi Transition Reportban arra figyelmeztet, hogy nő a vagyonok koncentrációja, az egyenlőtlenségek mérséklésére pedig a minőségi oktatást, az egészségügyi és szociális szolgáltatások javítását ajánlja, valamint vagyonadót, progresszív jövedelemadót.³ A Nemzetközi Valutaalap vezérigazgatója pedig egyenesen a női egyenjogúság bajnoka lett. Ha a nőket ugyanolyan arányban foglalkoztatnák, mint a férfiakat, akkor az USA nemzeti jövedelme 5 százalékkal, Japáné 10 százalékkal, Indiáé 27 százalékkal lenne nagyobb – sorolta *Christine Lagarde*, megjegyezve, hogy a női foglalkoztatás lemaradása olyan, mint ha a repülőgép pilótája csak a motorok felét kapcsolná be.⁴

Ne feledjük, a görögökkel az IMF elnézőbb volt, mint saját otthonuk, az EU és annak megfelelő intézményei.

Világgazdasági korszakváltás, mondaná talán *Bognár József* akadémikus, aki a maga idején ügyesen szervezte a párbeszédet a Kelet és a Nyugat tudósai között. De lehet, hogy csak nagy recsegés-ropogás hallatszik, földindulás érződik, és nem lesz belőle 8-as erősségű vagy annál is súlyosabb földrengés. Megjósolhatatlan.

Bármilyen irányt vesznek is a fejlemények, a magyar kormány mozgástere nő. A brexit árnyékában Brüsszelből nézvést szinte lényegtelen kérdés, hogy diszkriminatív-e az élelmiszerlánc-felügyeleti díj, de talán még az is, hogy megkerülhető-e a versenyztetés a paksi atomerőmű bővítése során. A protekcionista és pízsi utáni Egyesült Államokból aligha indulnak testvéri tankok a „Soros-bérencek” védelmében. *Putyinnak* is jól jön, ha a magyar kormány az Oroszország elleni szankciók meghosszabbítása ellen lép fel. A visegrádi országokat összehozta a migrációellenesség. És ez még csak a kezdet.

A zavarosban mindig lehet halászni, a kérdés csak az, ki mit fog ki: aranyhalat vagy lyukas cipőt. A világ egyik legnyitottabb gazdasága, a magyar csak veszíthet a protekcionizmus erősödésén. Elvileg. Nyerhetnek viszont rajta azok az erők (cégbirodalmak vezetői, topbankárok, oligarchák, a kormányfő barátai és üzletfelei, nem kívánt törlendő), akiknek a hatalma, befolyása kormányzati hátszéllel gyarapodik. Biztosan. A belső fékeket és ellensúlyokat a kormány a maga szempontjából sikeresen kiiktatta, most tovább gyengülnek a különben sem túl erős külső ellenerők. Márpedig az önkorlátozás a magyar kormányfő számára ismeretlen.

² Lásd: World Bank Group: Polarization and Populism. 2016. november, 18. o.

³ Lásd: European Bank for Reconstruction and Development: Transition Report 2016–2017. 2016. november 4.

⁴ *Christine Lagarde* beszéde a Glamour 2016 Women of Year díjátadóján. Women's Empowerment: An Economic Game Changer. Los Angeles, 2016. november 14.

Arra a hipotetikus kérdésre, hogy inkább olyan országban élnének, amelyben teljes a politikai szabadság, de gyenge a gazdasági növekedés, vagy olyanban, ahol korlátozott a szabadság, de erős a növekedés, a magyarok 70 százaléka az utóbbit választaná – derül ki az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank felméréséből.⁵ Számunkra így csak az a kérdés, hogy az adócsökkentésekkel, béremelésekkel, alacsony kamattal, direkt támogatásokkal fűtött növekedés ellensúlyozni tudja-e a jogbiztonság hiányát, a kiszámíthatatlanságot, a gazdaságpolitika önkényes lépéseit. Egyáltalán, az ország katasztrofális nemzetközi megítélését.

Kissé tágabbra tekintve pedig az, hogy nem sikerül-e a szabadság erős korlátozását gyenge növekedéssel kombinálni. Mert erre is van esély.

Kállay László,
Budapesti Corvinus Egyetem

E-mail: laszlo.kallay@uni-corvinus.hu

A magyar gazdaság teljesítményének elsődleges mutatói 2013 óta összességében pozitív képet mutatnak, amit árnyal ugyan az a tény, hogy az ország az utolsók között lábalt ki a 2008-ban kezdődött válságból egy inkább saját hatáskörben generált 2012-es visszaesést követően, de mára tartóssá vált a válságmentes állapot. Hosszú ideje nem volt ilyen helyzetben a hazai gazdaság. A hetvenes évek vége óta egymást érték a válságtüneteket mutató fejlődési szakaszok. A problémák természete, tartalma, megjelenési formája változatos volt. A tervgazdaság hatékonysági problémáit tükröző cserearányromlás, a fizetési mérleg hiánya és az eladósodás komoly aggodalomra adott okot a nyolcvanas években, majd a transzformációs válság új jelenségei, az államilag kontrollált gazdaság leépülése, a csökkenő foglalkoztatás és a még súlyosabb egyensúlyi helyzet váltotta ki a drasztikus stabilizáció igényét. Azt ezt követő, makrogazdasági értelemben viszonylag békés időszakot újra növekvő és rossz szerkezetű eladósodás követte, ami 2009-re különösen válságérzékennyé tette a magyar gazdaságot.

A mostani több külső szereplő által is elismert gazdasági teljesítmény fényében érdemes újragondolni az elmúlt évtizedek gazdaságpolitika vitáit és azokat a javaslatokat, amelyeket a közgazdászok tettek az éppen aktuális válság orvoslására.

⁵ Lásd: European Bank for Reconstruction and Development. Life in Transition. A Decade Measuring Transition. 2016, 98. o.

Újra és újra felmerül az a probléma, hogy ha a gazdaság rosszul teljesít és emiatt indokoltnak tűnik a változás, akkor az elemzések és az ezekre épülő javaslatok elég jók-e ahhoz, hogy a valódi javulást szolgálják. Vajon a tervgazdaság teljesítményét valóban javítja-e, ha az állami vállalatok vezetői nagyobb önállóságot kapnak? Nem vitatva az új gazdasági mechanizmus kidolgozóinak intellektuális bátorságát és nem titkolva, hogy az ötlet számomra is szimpatikus, mégis könnyen lehet, hogy a továbbra is állami irányítás alatt álló gazdaságban ez az intézkedés nem hozhatott valódi javulást. Lehet, hogy a részleges, korlátozott reformok inkább hozzájárultak az egyensúlyi problémák súlyosbodásához. A kritikus egyensúlyi helyzetben szükséges stabilizációnak is több lehetséges változata van, önmagában az intézkedési kényszer még nem szentesíti az abban a helyzetben választott konkrét megoldásokat. A piacgazdaság intézményrendszerének kialakítása és folyamatos reformja fontos része a rendszerváltást követő időszaknak, de például a monetáris, fiskális és szociálpolitika azon kombinációja, amely lehetővé tette, sőt ösztönözte a devizaalapú hitelezést, nem védhető azzal, hogy külön-külön piacokonform intézkedésekből állt.

A 2010-es kormányváltás utáni gazdaságpolitikát ért bírálatok egy részéből az következett volna, hogy a gazdaság teljesítménye már rövidebb távon is romlik, a válságjelek szaporodnak, újra reform-, sőt fájdalmas stabilizációs intézkedések válnak szükségessé. Miért történt másképp?

Magyarország piacgazdaság, amit nem csak onnan tudunk, hogy ez volt az egyik belépési kritérium az Európai Unióba. A hazai gazdaság döntő részben magántulajdonban van. A sok vitát kiváltó, nagy figyelemmel kísért államosítási tranzakciók ellenére sem nőtt jelentősen az állam közvetlen tulajdona a gazdaságban, aránya elmarad számos fejlett piacgazdaságban látható szinttől.

A sikerre törekvő szereplők akkor is hozzájárulnak a gazdasági növekedéshez, ha az állami politikák nem segítik, vagy éppen akadályozni próbálják őket ebben. A hatékony kiskereskedelmi vezetési módszerek le tudják győzni a hazai tulajdonosokat preferáló állami szemléletet. A bankok akkor is teszik a dolgukat, ha verbális és szabályozási támadásoknak vannak kitéve. A telekommunikációs cégek akkor is szolgáltatnak, ha a kormány szerint jobb lenne, ha jövedelmük még nagyobb része kerülne a költségvetésbe. Nem utolsósorban a több mint hatszázezer kis- és középvállalkozás nap mint nap törekszik a jobb (de legalább jó) teljesítményre, függetlenül attól, hogy milyen politikai híreket olvasott a legutóbb a nyomtatott vagy elektronikus sajtóban.

A magyar jogrendszer még mindig nyújt egyfajta hétköznapi biztonságot. Nem vitatva, hogy aggasztó szerkezeti változások hatására alapvető intézmények szerepe

vált korlátozottá, a hétköznapi gazdálkodást érintő, nagyszámú szerződések betartását szolgáló jogintézmények működnek, közvetett uniós ellenőrzés alatt állnak. Ez a jogrendszer nem szünteti meg, de korlátok között tartja az állam jogsértő közvetlen beavatkozásait és bizonyos fokú biztonságot nyújt a gazdasági szereplőknek.

Az európai uniós tagság – a konfrontatív retorika ellenére – kedvező hatással van az ország metaszintű megítélésére, akkor is tapasztaljuk az előnyeit, ha a versenyképességére ható konkrét tényezők megítélése egyre romlik. Magyarország része az egységes európai piacnak, az itt letelepedő vállalatok élvezik ennek minden előnyét.

Magyarország számos területen haszonélvezője a világban lezajló általános hatékonyságjavulásnak is. A legújabb technológiákhoz korlátozás és késlekedés nélkül juthatnak hozzá a hazai szereplők. A költségek csökkenését közvetlenül is, közvetve is megtapasztalják azok, akik a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban érintettek.

A gazdasági teljesítmény javulásához 2013 óta jelentősen hozzájárul az uniós források beáramlása, ami az elmúlt évek növekedésének legfontosabb magyarázó tényezője, mivel a GDP 5-7 százalékának megfelelő költségvetési többletet finanszírozott külső forrásból, nem növelve az államadósságot.

A gazdaság fehéredése is növelte a statisztikailag kimutatható növekedést. Az online pénztárgépek egyre szélesebb körű kötelező használata a korábban eltitkolt gazdasági teljesítmény egy részét is láthatóvá, közvetlenül mérhetővé tette.

Akkor tehát nincs is probléma a magyar gazdasággal? Dehogynem, nagyon is! A problémákat legalább olyan hosszan sorolhatjuk, mint a jó híreket.

A hitelminősítők felminősítései ellenére a versenyképességi mutatók nem javulnak. A gazdaság teljesítményét meghatározó intézményi környezetet továbbra is sok kritika éri. A befektetői bizalom több ágazatban is gyengült. Az államosításra és a hazai szereplők (versenyszabályokat is gyakran megszegő) kedvezményezésére irányuló törekvések nemcsak a közvetlen érintetteket bátortalanítják el, hanem – valószínűleg szándékosan – a lehetséges versenytársaknak, piacra lépést fontolgatóknak is üzennek.

Néhány megnyilatkozásból úgy tűnhet, hogy a magyar gazdaságban egyszerre van tőke- és munkaerőhiány.

A magyar gazdaság hazai szereplői nem halmoznak fel tőkét. A kis- és középvállalkozások összességében alig rendelkeznek nagyobb tőkével, mint a kilencvenes évek végén. Az állami megrendelések megszerzésében sikeres cégek sem üzleti befektetésekre fordítják mesés nyereségüket, és ez alighanem racionális döntés, hiszen valójában egyetlen piacuk van, így bővülni akkor sem tudnának, ha cégeik eszközállományára nőne. Az állami beszerzések kedvencei valójában alig rendelkeznek valódi

építőipari kapacitással, sokkal inkább projektszervező cégek (akik nélkül nem lehet közbeszerzési eljárást nyerni). Semmi sem támasztja alá azokat az időnként hallható véleményeket, hogy az ő sikereik nyomán erősödne a hazai tulajdonú gazdaság.

A vállalkozások beruházásai csak azokban az időszakokban mutatnak növekedést, amelyekben magas összegű az uniós finanszírozás, amikor a rásegítés szünetel, következik a visszaesés. A vállalati beruházások 2013-ban és 2014-ben minden negyedévben meghaladták az előző év azonos időszakának értékeit (részben a 2012-es alacsony bázis miatt). Ekkor zajlott az előző programozási időszak kifizetési hajrája. Az új ciklusban a gazdaságfejlesztési források kifizetése még alig kezdődött el, a vállalati beruházások 2015 eleje óta több félévben mutatnak csökkenést, mint növekedést.

Az igazán nagy probléma azonban nem a beruházások ciklikussága, hanem az, hogy a támogatások tartósan növelik a vállalkozások eredményét. Ez a tény csak első hallásra tűnhet kedvezőnek, mert valójában azzal a következménnyel jár, hogy a vállalkozások egy része szó szerint támogatásból él. Ez egyrészt kontraszelekciót jelent, így közvetlenül is rontja a versenyképességet, ironikus módon elsősorban a preferált tevékenységi körökben, ágazatokban. Másrészt a támogatás által generált jövedelmet a vállalkozásoknak nem kell visszaforgatniuk a termelési folyamatba, és a statisztikák azt mutatják, hogy nem is teszik ezt, így a támogatások nem szolgálják a tőkefelhalmozást sem. Más megfogalmazásban a támogatási szerződések egyetlen beruházási ciklust finanszíroznak, így a vállalkozások függővé válnak (talán már váltak is) a külső forrásoktól. Nemcsak arról van szó tehát, hogy amikor ezek a források elapadnak, akkor a beruházások időleges visszaesésével kell majd számolni, hanem arról is, hogy addigra a hazai vállalkozói szektor külső segítség nélküli jövedelemtermelő képessége meggyengül, így a tőkefelhalmozás másik forrása is szerényebben csordogál majd.

Van néhány imponáló sikertörténet a mostanában start-upoknak nevezett cégek körében, és ez arra utal, hogy a hazai gazdaságban létezik innovációs potenciál. Fel-tűnően sok ugyanakkor a viszonylag korai szakaszban kiszálló, vállalkozását eladó innovátor, ami azért is nehezen érthető, mert jól jövedelmező, erős piaci pozíciójú cégektől válnak meg tulajdonosaik. Mintha az érett szakaszba jutó vállalkozások működtetése és további piacok meghódítása már nem lenne elég vonzó. Annak ellenére, hogy a kormányzati célok szerint Budapestnek regionális start-up központtá kellene válnia, úgy tűnik, a taszító erők egyelőre erősebben hatnak. A kreativitás talán igen, de a megvalósítás továbbra sem erőssége a hazai vállalkozásoknak és az egyre duzzadó, sokszereplős ökoszisztémának. Gyakoriak a jó ötletekre épülő

projekteket tévútra vezető menedzsmentdöntések, és az sem javította a hatékonyságot, hogy az uniós forrásokból (túl)finanszírozott kockázati tőke-alapok befektetési kényszerbe kerültek 2015 végére.

A képzett munkaerő hiánya egyre bántóbb, jól érzékelhetők az elmaradó üzleti lehetőségek. A problémának két fontos oka van. Egyrészt a szaktudással és kellő bátorsággal rendelkezők külföldön jobb állásokat találnak, mint itthon. A tudásáramlást erősíti az az önmagában pozitív fejlemény, hogy a felsőoktatásban nő a külföldi félétel teljesítő diákok száma, akik jó referenciákkal és kapcsolatokkal fejezik be tanulmányaikat, így könnyen találnak vonzó munkahelyet külföldön.

Másrészt a képzés szerkezete sem megfelelő. A szakmunkások iránti igény akkor is csökkenni fog, ha további külföldi termelőcégek települnek az országba, ezért nem belőlük kellene többet kibocsátania az iskolarendszernek. Az informatikai szakma néha már a diplomaszerezés előtt elcsábít egész évfolyamokat, mert annyira sok az üzleti feladat. A felsőoktatás szerkezeti reformokat is magában foglaló fejlesztése és a közoktatás színvonalának jelentős javulása nélkül elképzelhetetlen a tartósan magas gazdasági növekedés.

A magyar gazdaság jövőjét a kedvezően alakuló makrogazdasági mutatók és a hosszabb távon ható kockázatok együttesen határozzák meg. Az egyik fontos összefüggés, hogy mindaddig, amíg nincsenek súlyos válságtünetek, a kockázati tényezőkről folytatott vitáknak nem lesz hatása a politikai döntésekre. Elég, ha a gazdasági helyzet elfogadható, nincs szükség felzárkózásra, még a régiós országoktól is lemaradhatunk, a szakmai kritikákat többször kipróbált, már rutinszerűen alkalmazott módszerekkel söpri le a kormányzati kommunikációs gépezet, és ebben kap némi külső segítséget a nem kellően megalapozott véleményeket megfogalmazó, az elmúlt két és fél évtized folyamatait szelektíven kezelő kritikusoktól is. Döntő hatása annak az elhatározásnak van, hogy egy autokrácia felé haladó politikai rendszerben az állam által minden lehetséges eszközzel irányított gazdaságot kell építeni, ami – a feltételezések és remények szerint – versenyképesebb lesz, mint az Európai Unió szabadpiaci modellje. A valódi sikereknek ugyan egyelőre semmi jele, egymást érik a látványos kudarcok, és nem látunk példát arra, hogy az új felfogást követő állami politika eredményesen működne üzleti környezetben. (Talán fölösleges megemlíteni, hogy az állami megrendelések kedvezményezettjeinek „teljesítménye” nem cáfolja ezt az állítást.)

Ez a helyzet akár középtávon is fenntartható, most úgy tűnik, hogy a szerény, de elfogadható gazdasági összteljesítmény elég alapot ad ahhoz, hogy a kormány fenntartsa politikai támogatottságát. Továbbra sincs akadálya annak, hogy Magyar-

ország folytassa a periférián maradás politikai és gazdasági programját. Mára azok a megegyezések is megszülettek, amelyek lehetővé teszik, hogy az uniós források is hozzájáruljanak a program megvalósításához, így esélyünk van arra is, hogy további eszme-futtatásokat hallgassunk meg annak a rendszernek a válságáról, amely akaratlanul is finanszírozza a vele szemben destruktív magatartást folytató politikát.

A világpolitikai változások hatásait nehéz felmérni, azt azonban nem tartom valószínűnek, hogy olyan helyzet alakuljon ki, amelyben a jelenlegi szerény gazdasági eredmények mellett érdemben javulhatna Magyarország nemzetközi pozíciója.

Karsai Gábor,
a GKI Gazdaságkutató Zrt. vezérigazgató-helyettese

E-mail: karsai.gabor@gki.hu

RÖVID TÁVON: JÓ! HOSSZÚ TÁVON: NEM JÓ!

A magyar gazdaságpolitikában egyidejűleg van jelen a folyamatosság – ezen belül a példás belső és külső egyensúly – deklarálása, valamint a jelenlegi helyzet fenntarthatatlanságának – így az alacsony bérre alapozott növekedés kifulladásának, a versenyképesség romlásának, az EU-forrásoktól való túlzott függésnek – a felismerése. Mivel ez utóbbiak elválaszthatatlanok a „magyar modelltől”, ezen belül maradvá fordulat nem, legfeljebb korrekciók várhatók.

2016 utolsó negyedében egymást váltották a közvélemény számára jó és rossz hírek a magyar gazdaságról. Jó hír, hogy Magyarország immár mindhárom nagy nemzetközi hitelminősítő cégnél kikerült a bővli kategóriából, vagy hogy az államháztartás egyenlege november végén szinte példátlan módon aktívumot mutatott, amit csak a decemberi, ugyancsak példátlan költekezés billentett át a tervezett költségvetési hiány felé. Ugyancsak örvendetes, hogy a magyar munkanélküliség 2016 végére az egyik legalacsonyabb lett az EU-ban, ami akkor is eredmény, ha tudjuk, hogy többek között a rohamosan terjedő külföldi munkavállalás és a kiterjedt közmunka következménye. Rossz hír viszont, hogy Magyarország ismét jelentősen lejjebb csúszott egy nemzetközi versenyképességi listán, a World Economic Forumnál, hat helyre. Ugyancsak negatívum, hogy az első három negyedév magyar növekedési átlaga (az EU nemzetközi összehasonlításokra alkalmas módszertana

szerint) csak 1,5 százalék, szemben az EU 1,9 százalékaival, a régióban pedig az egyik legalacsonyabb.

A *jó pénzügyi és rossz reálfolyamatok* ismeretében – bár feltehetőleg nem elsősorban ezek, hanem sokkal inkább a már csak másfél évre levő választásokra való társadalmi ráhangolódás érdekében – a kormányzat decemberben *jelentős adócsökkentést és béremelést* jelentett be, majd szentesített a munkaadókkal és -vállalókkal folytatott tárgyalásokon, illetve fogadtatott el az országgyűléssel. Joggal vetődik fel a kérdés, hogyan hatnak ezek a sok tekintetben rögtönzöttnek látszó lépések a magyar gazdaság helyzetére, *jelent-e mindez érdemi változást* a gazdaságpolitika irányvonalában.

Úgy tűnik, a kormányzat kommunikációja egyidejűleg hangsúlyozza a *folyamatosságot* és valami új elindításának a szükségességét. Ennek megfelelően a béremelést és az adócsökkentést az eddigi sikerek következményének igyekszik láttatni. A miniszterelnök szerint a nagyarányú béremelés a magyar teljesítménynek köszönhető, „nem az IMF adta, nem az Európai Unió, nem a jó szerencse”. A jegybank elnöke még november elején, a harmadik hitelminősítő felminősítési döntése kapcsán egyenesen úgy vélekedett, hogy az egyúttal a 2010 után végrehajtott gazdaságpolitikai fordulat, a magyar modell elismerését is jelenti. Ez a megállapítás azonban tartalmaz „némi pontatlanságot”, hiszen Magyarország éppenséggel 2011 végén – vagyis az unortodox gazdaságpolitika fénykorában – került bővli kategóriába, s a mostani minősítés csak az 1996. évi, vagyis húsz évvel ezelőtti szintnek felel meg.

Jóval *kritikusabb hangot* szokott időnként megütni a miniszterelnökséget vezető miniszter, aki szerint Magyarország versenyképessége „brutálisan” romlott, ami összefügg azzal is, hogy az „olcsó munkaerőre épülő termelési modell” már nem működik. A nemzetgazdasági miniszter is jövőorientáltan fogalmaz, amikor azt hangsúlyozza, hogy a béralku – egy hatéves terv alapjaként – új növekedési pályára fogja lökni a magyar gazdaságot. A miniszterelnök is beszélt arról, hogy e megállapodás egy új gazdaságpolitika kiindulópontjaként is értelmezhető, s a mostani megállapodást a technológiai változásokhoz való alkalmazkodás mikéntjéről szóló megállapodásnak kell követnie. A miniszterelnökséget vezető miniszter pedig viszszatérően hangsúlyozza azt a hatalmas kihívást, hogy az országnak 2020-ban akkor is *meg kell tudnia állni a lábán*, amennyiben az EU-források elapadnának. *Mindez a „bevált” gazdaságpolitika folyamatosságának deklarálása mellett új irányok keresésére utal.*

A Nemzetgazdasági Minisztérium 2016 decemberében hozta nyilvánosságra *2020-ig szóló új gazdasági előrejelzését*, ami markánsan eltér a fél évvel ezelőtt

elfogadott 2017. évi költségvetésben szereplőtől. Például a 2016. évi várható GDP-növekedés közel 0,5 százalékponttal kisebb, a 2017. évi viszont 1 százalékponttal, a 2018–2020. évi pedig 0,5–0,9 százalékponttal magasabb annál. Ugyanakkor, bár a 2017-ben várható hatalmas béremelések nyilvánvalóan változtatni fognak a törvényben elfogadott költségvetési folyamatokon, annak felülvizsgálatát a kormányzat csak 2017 tavaszára tervezi. Mindez nemcsak a *korai költségvetés-készítés értelmetlenségét* mutatja, hanem növeli a gazdasági szereplők környezetének *kiszámíthatatlanságát is*. A kormányzat érve, miszerint törvényadta joga saját hatáskörében átcsoportosítani a pénzeszközöket, persze igaz; a baj éppenséggel a *piacgazdasági normáktól eltérő törvényi szabályozással van*.

Az NGM 2016. évi növekedési becslése a sokak által már a nyárelőn látott *realitások tudomásul vételét* jelenti. A várt GDP-növekedés 2,5 százalékról 2,1 százalékra csökkentése, a beruházási visszaesés közel 2 százalékról több mint 10 százalékra való emelése, a fogyasztási dinamika közel 4 százalékról 5 százalékra emelése, az export/import ollónak az előbbi helyett ez utóbbi javára való nyitása lényegében megfelel az elemzői várakozásoknak. Ugyanakkor a 2016. évi növekedés EU-átlagot meghaladónak minősítése – miközben persze éves adatok még nincsenek is – erős *csúsztatás*, hiszen – amint azt már említettem – az első három negyedév magyar átlaga jóval elmarad az EU-étől.

Statisztikailag viszont igaz az előrejelzés azon megállapítása, hogy a GDP növekedése 2016-ban csak átmenetileg lassul (az uniós források felhasználásának ciklikussága miatt). Idén a növekedés – hála az EU-forrásoknak – minden bizonnyal jelentősen gyorsulni fog. Gazdaságtörténetileg azonban az EU-források 2007 és 2020 között jellemző beömlése ezt követően szinte biztosan lényegesen csökken, vagyis *hosszú távon az EU-támogatások dinamizáló hatása tekinthető átmenetinek*. Ráadásul azt is látni kell, hogy a 2016. évi szerény, 2 százalék körüli növekedést nagyon kedvező világ gazdasági körülmények között, számunkra kedvező alacsony kamatok és energiaárak, mintegy 2 százalékos cserearány-javulás mellett sikerült elérni. Ez és a versenyképességi listákon való lecsúszás *megkérdőjelezi* a kormányzati prognózis azon megállapítását, miszerint „*a magyar gazdaság belső növekedési motorjai stabilak*”. A jelek inkább az *EU-forrásokra való túlzott ráutaltságra* utalnak. Például egy EU által végzett kutatás szerint az EU-támogatások a régióban Magyarországon érték el a legnagyobb növekedési hatást, ami – mivel eközben a magyar növekedés a régióban az egyik leggyengébb volt – a „belső motorok” gyenge hatásfokára utal.

Az NGM említett előrejelzése 2017-re 4,1 százalékos, 2018-ra 4,3 százalékos növekedést (majd a választások után, 2019–2020-ban némi lassulást) vár, amit a fo-

gyasztás 6, majd 5 százalék közeli és a beruházás 11-12 százalékos növekedése alapoz majd meg. A belföldi felhasználás ilyen gyors emelkedése viszont az importnak az exportnál 2-2,5 százalékponttal gyorsabb növekedéséhez vezet. A termelési oldal fejlődéséről sajnos nem tettek közzé előrejelzést. Az említettek nem elérhetetlen, csak nagyon optimista számok. Még az utóbbi időben jellemzően nagyon derűlátó MNB által várt 3,6, illetve 3,7 százalékos GDP-dinamikánál is kb. 0,5 százalékponttal magasabbak. (Érdekes módon az MNB 2016-ra még december végén is 2,8 százalékos növekedést várt, amihez az utolsó negyedévben 5 százalékos növekedés tartozna. Vagy – ahogyan arra a jegybank utalt is – az első három negyedévi számok felülvizsgálat utáni megemelésére lenne szükség.)

A NGM előrejelzése *növekedési kockázatokat csak a külső környezet esetleges változásában* lát, bár nagy kérdés, hogy nincsenek-e ezek is alábecsülve. Hiszen a *Trump* által folytatandó gazdaságpolitika; az EU-ból való brit kiválás mikéntjével kapcsolatos bizonytalanság; a populista, a globalizációt fékezni kívánó politikai erők nemzetközi előretörése mind-mind lassíthatja a világkereskedelem korábban várt gyorsuló bővülését, ami *kedvezőtlen az exportorientált magyar gazdaság számára*. Emellett a *világgazdaság eddigi kegyelmi állapota* – rendkívül alacsonyak a kamatok és az energiaárak, ami előnyös Magyarországnak –, ha nem is biztos, hogy teljesen véget ér, de szinte bizonyos, hogy a javulás nem folytatódik.

Bár az NGM erre nem tér ki, nagyon jelentősek a *belső folyamatokkal kapcsolatos kockázatok* is. Ha sikerül is megállapodni az EU-val a támogatások lehívhatóságáról, nagy kérdés, hogy a gazdaság milyen ütemben képes felszívni az EU-tól érkező beruházási forrásokat. Ugyancsak kérdéses, hogy az EU-transzferektől független hazai és külföldi üzleti beruházások milyen mértékben tudnak emelkedni a kiszámíthatatlan gazdasági környezet, a jobbiztonság hiánya, az állam folytonos piacátrendező tevékenysége közepette. A munkaerőhiány és az erőltetett minimálbér-emelés jelentősen növeli a lakosság jövedelmét, de az emiatt költség- és keresleti oldalról megjelenő árnyomás, párosulva az energiaárak és az EU-ban elkezdődött áremelkedés begyűrűzésével, csökkentheti annak így is jelentős reálértékét. A munkaerőhiány és a külföldi munkavállalás terjedése, máshol a bérköltségek emelkedésének versenyképességet rontó hatása kétségessé teszi a foglalkoztatás további, évi 1,5 százalék körüli emelkedését is.

Termelési oldalról igen bizonytalan, hogy a *magyar kínálat milyen mértékben tudja lekötni* a növekvő fogyasztói és beruházási keresletet. Tőke, munkaerő, kínálati alkalmazkodóképesség és versenyképesség szempontjából is sok a kérdőjel. Ráadásul minél gyorsabb a kereslet emelkedése, feltehetőleg annál kisebb lesz annak

lekötésében a hazai arány. Homályos a magyar termékek – így a járműipari export – iránti külföldi kereslet is. A jelenlegi hatalmas magyar exporttöbblet lehetővé teszi a behozatal kivitelnél gyorsabb növekedését, de többéves távlatban erre nem lehet berendezkedni.

A magyar gazdaság utoljára 2005-ben volt képes 4 százalékos feletti növekedésre. Lehetséges, de nem valószínű, hogy ez most idén és jövőre is sikerül. *A folytonosság illúziójának fenntartása, az önkritika hiánya legalábbis megnehezíti az átütő erejű változások, a valóban új irányok meghirdetését.* Hiszen az *olcsó munkaerőn alapuló gazdasági modell* az elmúlt években nem valami leküzdendő rossz volt. Ellenkezőleg, az egykulcsos szja bevezetésével, a közmunka irracionális kiterjesztésével, az oktatás fokozódó elhanyagolásával, a „termelő tevékenység” vulgármarxista dicsőítésével kifejezetten politikai hátszelet kapott; *lényegi eleme volt a magyar modellnek.*

A piaci folyamatok azonban előbb-utóbb, akár torz formában is, de utat törnek maguknak. Az EU – egész régióknak számára gondot jelentő – munkaerő-elszívó hatása Magyarországon a többi régiós országnál valamivel később, de a pangás körülményei között robbanásszerűen érvényesült. Az itthon maradottak képzett részének megtartása pedig már 2016-ban, a verseny- és a közszférában egyaránt jelentős béremelést kényszerített ki. Ugyanakkor a közmunkásoknak csak szerény része képes a versenyszektorban elhelyezkedni, sőt az alkalmi és idegymunkáknál kifejezetten visszatartó hatású a közmunka. A minimálbér emelése ezt az ollót kinyitja, de a cégek – ha akartak vagy tudtak volna – eddig is fizethettek volna többet. Nyilvánvaló, hogy a bérek emelése rontja a cégek versenyképességét. Ezt egy részük ki tudja gazdálkodni, de éppen az alacsony bérszínvonalú, viszonylag vagy teljesen képzetlen munkaerőt foglalkoztató cégek egy részének esetében szürkülés vagy csőd lehet a következmény. Miként az az első Orbán-kormány radikális minimálbér-emelése után – például a textilipar maradékának eltűnésével – bekövetkezett.

Az állam a maga erőszakos módján a vállalati *béremelések államosított elrendelésével a piaci folyamatok helyettesítőjeként* igyekszik feltűnni a lakosság körében, miközben a húr túlfeszítésével éppenséggel a legveszélyeztetettebb rétegek munkához jutását kockáztatja. A következő években a reálkereset és a fogyasztás nőni fog, de ez nem segíti a vállalati versenyképesség megteremtését. Csak a vállalatok tudják eldönteni, milyen bérköltségekkel tudnak versenyképesek maradni.

A versenyképesség javítása természetesen nem elhatározás kérdése. A Nemzetgazdasági Minisztérium már 2011-ben növekedési tervet készített, amelynek egyik kiindulópontja volt, hogy Magyarország a különböző nemzetközi versenyképességi listákon jellemzően lecsúszik. A kedvezőtlen folyamatok láttán a minisztérium a

Magyar Növekedési Terv részeként ambiciózus versenyképességi programot hirdetett meg azzal a fontos céllal, hogy Magyarország öt éven belül legyen az EU legjobb 10 tagállama között. A terv számszerűen is meghatározta, hogy az egyes években hányadik helyre kellene előretörnie a magyar gazdaságnak. A valóságban azonban nemcsak hogy nem sikerült ezt teljesíteni, hanem Magyarország jellemzően egyre hátrébb került a nemzetközi rangsorokban. *A versenyképességi listákon való szinte folyamatos lecsúszás közös fő tanulsága, hogy az állam nem költ eleget a humán tőkére és nem biztosítja a növekedéshez szükséges kiszámítható környezetet.*

A humán tőke fontosságáról kormányzati oldalon is egyre több szó esik, ha a kormányzat lépésein ez nem is látszik. Például a centralizált, hierarchikus, központi elképzelések alapján irányított, poroszos oktatási rendszer felülvizsgálata nincs napirenden, hiszen ez *ellentmondana* a nemzeti együttműködés rendszerének. Holott a működőképessége határán, esetenként már azon túl levő egészségügyi és oktatási rendszerben a béremelésen kívül a működés egész rendszerének átalakítása is szükséges lenne. A gazdasági környezet kiszámíthatatlansága pedig nem a piaci folyamatok természetes és elkerülhetetlen következménye. Sokkal inkább annak a gazdasági modellnek a velejárója, amelyben az *erőforrások hatalmi érdekeket szolgáló átrendezése* folyik, tulajdonosi átrendezés – államosítás vagy lojális vállalkozói csoportok helyzetbe hozása – formájában. S amelynek egyaránt eszköze a testre szabott adózás, ellenőrzés, vagy éppen az állami megrendelés, kimentés és felmentés.

Ilyen körülmények között nem csoda, hogy nem hoznak érdemi eredményt az akár jó szándékúnak is nevezhető különböző, az állami tevékenység racionalizálását, a bürokrácia leépítését célzó elgondolások. Mivel e koncepció *nem kérdőjelezte meg az államközpontú gazdaságpolitikát és gazdaságirányítási rendszert*, pusztán a létszám- és intézménycsökkentés követelményével nem is tudott átütő javaslatokat megfogalmazni. Így nemcsak elakadt a különböző kormányzati szervek ellenérdekeltségén, hanem az adott helyzetben jogos szakmai kritikákba is ütközött. Ezért nem lenne meglepő, ha a nagy nekibuzdulás néhány összevonásban és létszámstopban merülne ki.

Az elmúlt hónapok fejleményei jól mutatják, hogy a kormányzat egy része *folyamatos sikerpropagandája ellenére tisztában van a magyar gazdaság teljesítő-képességének korlátaival*, az EU-támogatásoktól való túlzott függésével. Lépéseit azonban továbbra is elsődlegesen a hatalmi logika, a magyar modellhez való ragaszkodás, a hosszabb távú szempontok választási sikernek való alárendelése határozza meg. Ameddig ez így marad, *valódi fordulat helyett csak tűzoltásra, az EU-források*

folytatózó felélésére számíthatunk. Jogbiztonság nélkül nem lesz szilárd, belső alapokon álló fellendülés Magyarországon.

Losonczi Miklós (DSc),

kutatóprofesszor a Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kara Pénzügy és Számviteli Intézetének Pénzügy Intézeti Tanszékén

E-mail: losonczi.miklos@uni-bge.hu

A GLOBÁLIS KÖRNYEZET ÉS VALÓSZÍNŰSÍTHETŐ HATÁSAI A MAGYAR GAZDASÁGRA

A magyar gazdaság 2017. évi növekedésére vonatkozó prognózisok meglehetősen széles sávban mozognak. A Nemzetközi Valutaalap 2016. októberi előrejelzése¹ 2,5 százalékos, az Európai Bizottság novemberi prognózisa² 2,6 százalékos GDP-dinamikát várt. Tavaly decemberben a GKI Gazdaságkutató Zrt.³ 3 százalékos, a Magyar Nemzeti Bank inflációs jelentése⁴ 3,6 százalékos, a kormánynak a 2016 és 2020 közötti időszakra vonatkozó makrogazdasági és költségvetési előrejelzése⁵ 4,1 százalékos gazdasági növekedési ütemmel számolt. Közös vonás, hogy mindegyik előrejelzés az előző évinél gyorsabb, de egymástól eltérő dinamikát tartalmaz.

Ezek az alacsony abszolút növekedési értékek miatti relatíve nagy ütemkülönbségek a helyzetértékelés eltérései mellett jelentős bizonytalanságra is utalhatnak. Ugyanakkor a képet árnyalja és az eltéréseket magyarázhatja, hogy az Európai Bizottság és a Nemzetközi Valutaalap tavaly ősszel készült előrejelzése korábbi adatokra támaszkodott, mint a másik három későbbi elemzés. Mindegyik anyag figyelembe

¹ International Monetary Fund [2016]: World Economic Outlook. Subdued Demand, Symptoms and Remedies. Október. Letölthető: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/pdf/text.pdf>, Letöltve: 2017. január 3.

² European Commission [2016]: European Economic Forecast Autumn 2016. Directorate-General for Economic and Financial Affairs. November 9. Letölthető: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/eeip/pdf/ip038_en.pdf Letöltve: 2017. január 3.

³ Letölthető: <http://www.gki.hu/language/hu/>

⁴ Magyar Nemzeti Bank [2016]: Inflációs jelentés. December. Letölthető: <http://www.mnb.hu/letoltes/hun-ir.pdf> Letöltve: 2017. január 3.

⁵ Nemzetgazdasági Minisztérium [2016]: Makrogazdasági és költségvetési előrejelzés 2016–2020, Budapest, december. Letölthető: <http://www.kormany.hu/download/6/7b/e0000/Makrogazdas%C3%A1gi%20%C3%A9s%20%C3%B6lts%C3%A9gvet%C3%A9si%20el%C5%91rejelz%C3%A9s%202016%20december.pdf> Letöltve: 2017. január 3.

veszi valamilyen formában a globális feltételrendszer várható alakulását is, annak az értékelése is tükröződik bizonyos fokig a valószínűsített GDP-dinamikákban. A továbbiakban ez az írás a magyar gazdaság várható külgazdasági feltételeinek leglényegesebb elemeit tekinti át, amelyek a legszámottevőbb hatást gyakorolhatják rövid távon a gazdasági növekedésre.

A globális környezet hatása, a *magyar gazdaságnak a külső feltételrendszerrel való függősége* három területen igen jelentős: az európai uniós transzferek vonatkozásában, a külföldi részesedésű nagyvállalatok működése, ezzel összefüggésben a külföldi működő tőke beáramlása terén, valamint a nagyfokú szerkezeti, kereskedelempolitikai és pénzügyi nyitottság miatt általában is a gazdaság egészében.

Bár az Európai Unió gazdasági-üzleti környezete egyre inkább belsőnek számít, a magyar gazdaságpolitikai döntéshozók szempontjából rövid távon végső soron *külső adottságnak* tekinthető a *lehívható EU-források nagyságrendje* (ez nem azonos azok felhasználásával), amit az előrejelzők beépítenek prognózisaikba. Kiemelkedő nemzetgazdasági jelentőségüket és a gazdasági növekedésben játszott szerepüket érzékelteti, hogy a 2007 és 2015 közötti időszakban (amikor a legutóbbi, 2007 és 2013 közötti európai uniós költségvetési periódus kifizetési történetek) Magyarország évente átlagosan a GDP 3,2 százalékának, a beruházások 15 százalékának, ezen belül a költségvetésből finanszírozott beruházások 58 százalékának megfelelő fejlesztési célú európai uniós támogatáshoz jutott. A GDP-dinamikának a 2014. évi 4 százalékról 2015-ben 3,1 százalékra, 2016-ban 2 százalékra történt lassulása elsősorban arra vezethető vissza, hogy a vizsgált kilencéves időszakon belül az említett években az előző költségvetési periódus európai uniós transzferkifizetési visszatek, a 2014 és 2020 közötti periódus kifizetési pedig még nem kezdődtek el. Az egyéb belgazdasági stb. feltételeket változatlanak tekintve a gazdasági dinamika 2017-ben várható gyorsulásában kulcsszerepe lesz a fejlesztési célú európai uniós támogatások jelentős emelkedésének, természetesen a mérték megítélésében lehetnek különbségek az előrejelzők között.

A GDP növekedési üteme kiemelkedő mértékben függ továbbá egyrészt a *Magyarországra betelepült külföldi részesedésű vállalatok működésétől*, másrészt a *külföldi működő tőke beáramlásától*. Bár a döntéseket a külföldi tulajdonosok hozzák, azokat a keretfeltételek alakításával a magyar gazdaságpolitika is befolyásolhatja. *A gazdasági növekedésnek a termelő szférában működő külföldi vállalatoktól való függősége* különösen erős a járműgyártásban, ahol a külföldi nagyvállalatok megtermelt GDP-ben elfoglalt részesedése 10 százalék körüli. A függőség mértékét érzékelteti, hogy a bruttó belföldi termék 2016 első negyedében az előző negyed-

évhez viszonyított enyhe zsugorodásának oka elsősorban az volt, hogy az Audi győri üzemében egy gyártósor átállítása miatt átmenetileg visszaesett a termelés. Természetesen a globális feltételrendszerben (konjunktúra stb.) bekövetkező változások is befolyásolják a külföldi nagyvállalatok magyarországi telephelyeinek a kibocsátását.

A jelek szerint az utóbbi hat évben folytatott magyar gazdaságpolitika eddig nem érintette hátrányosan a termelőszféra külföldi nagyvállalatait (kivétel ez alól az energetikai, a távközlési szektorban és a kereskedelemben, valamint a pénzügyi szektorban működők, ennek bemutatására terjedelmi okokból itt nincs lehetőség), és a Magyarországra irányuló *külföldi működőtőke*-befektetéseket sem. Annak ellenére, hogy meglehetősen kiszámíthatatlan, a jogbiztonságot feszegető, a magántulajdon szentségét megkérdőjelező, széles körben államosítást végrehajtó, gazdasági helyett politikai racionalításokat érvényesítő, piac- és vállalkozásellenes kormányzati magatartás érvényesült kiterjedt korrupcióval párosulva.

Hosszabb időszakot tekintve a Magyar Nemzeti Bank adatai alapján a 2007 és 2015 közötti időszak átlagában az átfolyó tőkétől és a portfólióátrendeződéstől megtisztított működőtőke-beáramlás a magyar GDP 2,4 százalékát tette ki. A pontos mértékéről statisztikai módszertani és összehasonlíthatósági problémák miatt nehéz reális képet alkotni. 2016 első háromnegyed évében 2,3 milliárd euró külföldi működőtőke-beáramlást regisztrált az MNB. Ami a közeljövőt illeti, a Nemzetgazdasági Minisztérium szerint az utóbbi időszakban 3,2 milliárd euró összegben jelentettek be külföldi vállalatok nagyobb volumenű beruházási szándékot.⁶ Ez messze nem jelenti azt, hogy mindegyik bejelentésből beruházás lesz, ezért a közölt számokból nem indokolt messzemenő következtetéseket levonni. Az sem ismert, hogy a szándékolt beruházásokat hány év alatt kívánják végrehajtani, azaz milyen hosszú időszakban oszlik meg várható gazdasági növekedési hatásuk.

Az új külföldi befektetések jelentős részét, beleértve a Nemzetgazdasági Minisztérium által közölt szándékokat, leginkább talán a szakirodalomban útfüggőségnek (path dependency) nevezett jelenséggel lehet magyarázni. Ez a hazai viszonyokra alkalmazva azt jelenti, hogy a Magyarországon megtelepedett külföldi nagyvállalatok a korábban létrehozott termelési kapacitásokra, a kialakult kapcsolatrendszerre stb. támaszkodva beszállítóikkal együtt további beruházásokat hajtanak végre. Ezek közül a legnagyobb a Mercedes kecskeméti telephelyén tervezett és nagy valószínűséggel (vélelmezhetően nem egy év alatt) megvalósuló 1,58 milliárd eurós fejlesztés.

⁶ Nemzetgazdasági Minisztérium, i. mű, 10. o.

Nagyszámú jel szerint a termelőszférában a külföldi működőtőke-befektetések döntő hányada előzetes különalkuk alapján olyan területekre irányult, illetve irányul, ahol azok állami védelmet élveznek. A különalkuk részét jelentik a kormány és a külföldi nagyvállalatok közötti gyakran meglehetősen általános tartalmú stratégiai megállapodások, valamint a kormány egyedi döntéseivel a nagyvállalatoknak nyújtott nagyvonalú *munkahelyteremtési támogatások és egyéb kedvezmények*. A 2015-ben bevezetett növekedési adóhitelből és az 500 millió forint feletti nyereségre vonatkozó társasági nyereségadókulcs 2017-ben 19-ről 9 százalékra történt mérsékléséből mind-egyik külföldi részesedésű vállalat profitál. Mindez nagy valószínűséggel felülírta, illetve sok esetben felülírja a piac- és versenyellenes üzleti környezet külföldi (és hazai) beruházásokat visszafogó hatását az üzleti szférában. Végül a teljes képhez az is hozzátartozik, hogy a magyar vállalatok külföldi befektetéseinek nagyságrendje a 2007 és 2015 közötti időszak átlagában a GDP 1,1 százalékát tette ki.

Mindezek alapján 2017-ben is a Magyarországon befektetett külföldi működő tőke állománya (2016-hoz hasonlóan) várhatóan nő, amelynek mértékét nem vagy csak nagy bizonytalanság mellett lehet prognosztizálni. Az azonban mindenképpen megalapozottan vélelmezhető, hogy a külföldi működőtőke-beáramlás 2017-ben hozzájárul a tavalyit meghaladó GDP-dinamikához. Ugyanakkor nemzetközi tapasztalatok alapján a nagy külföldi működőtőke-állománnyal rendelkező országokban az újabb beruházások szétterülnek a gazdaságban, illetve Magyarország esetében adóoptimalizálást szolgáló befektetések sem zárhatók ki, ezért a gazdasági növekedésre gyakorolt hatásuk várhatóan viszonylag szerény lesz.

Említést érdemel még, hogy a folyó fizetési mérlegben a nettó munkavállalói jövedelem a 2014. évi 2,5-ről 2015-ben 2,9 milliárd euróra nőtt (ez a GDP 2,6 százaléka volt), 2016 első háromnegyed évében 2,3 milliárd eurót tett ki. A 2017-ben várható növekmény teljes egészének vagy egy részének fogyasztásra történő fordítása szintén hozzájárul a GDP növekedéséhez.

A globális környezet a kiemelkedő mértékű szerkezeti, kereskedelempolitikai és pénzügyi nyitottságon keresztül közvetlenül, illetve áttételesen befolyásolja a magyar gazdaság fejlődését. A *szerkezeti nyitottság* mértékét érzékelteti, hogy 2015-ben az áru- és szolgáltatásexport GDP-hez viszonyított aránya 94 százalék, az importé 85 százalék volt. A *kereskedelempolitikai nyitottságot* jelzi, hogy 2015-ben a magyar áruexport és -import majdnem 80 százaléka az Európai Unióra jutott, amelynek országai között a kereskedelem (ez az európai uniós terminológiában speciális kereskedelem) vámok és egyéb kereskedelempolitikai korlátozások nélkül, az egységes belső piac szabályrendszere alapján valósul meg. A teljesség kedvéért megemlíthető,

hogyan az Európai Unió nagyszámú más országgal is kötött szabadkereskedelmi megállapodásokat, így a vámmentes áruforgalom aránya a magyar külkereskedelemben az említetté is nagyobb. Ezen túlmenően az EU jelenleg is több országgal folytat szabadkereskedelmi tárgyalásokat, amelyek sikeres befejezése után tovább fokozódik a magyar gazdaság kereskedelempolitikai nyitottsága. *A pénzügyi rendszer nyitottságát* a magyar hivatalos fizetőeszköznek az IMF definíciója szerinti konvertibilitása fémjelzi, ami magába foglalja a fizetési mérleg teljes liberalizáltságát.

A dolog természeténél fogva a külső környezet valószínűsíthető változásai sok esetben nagy bizonytalanság mellett jelezhetők előre, gazdasági hatásai nem, vagy nehezen számszerűsíthetők. Ezek, bár jelentős hatást gyakorolhatnak a gazdasági folyamatokra, közvetlenül nem építhetők be a makrogazdasági előrejelzésekbe, hanem a prognózisok *bizonytalanságaként* és *negatív vagy pozitív kockázataiként* szerepeltetik őket. Közülük a legfontosabb a devizaárfolyamok és a világpiaci kőolajár alakulása.

A tavalyi év különleges volt abból a szempontból, hogy korábban nem várt vagy alacsony valószínűségűnek tartott fejlemények is bekövetkeztek. Ilyen volt az európai uniós tagságról szóló brit népszavazás és az amerikai elnökválasztás kimenetele, ami meglepetés volt a gazdasági szereplők jelentős része számára.

Ami *a brit népszavazást* illeti, a szigetország kormánya az EU-ból való kilépésről szóló hivatalos dokumentumot a kilépési feltételekkel várhatóan 2017. március végén nyújtja be az Európai Tanácsnak. A testület ezután kidolgozza és elfogadja a tárgyalásra vonatkozó iránymutatásokat és a brit kiválási dokumentumhoz hasonló részletezettségű tárgyalási mandátumot. A kilépési tárgyalások kedvező esetben jövő szeptemberben kezdődhetnek meg, és 2019 márciusában fejeződhetnek be. Ebből az következik, hogy idén még nem lesz változás az Egyesült Királyság és az Európai Unió közötti kapcsolatrendszerben. Egyelőre nem ismert, hogy milyen modell alapján szabályozzák majd a két entitás közötti külkereskedelmi kapcsolatokat, milyen mértékű lesz a vám- és korlátozásmentes külkereskedelemtől való visszalépés. Az azonban biztosra vehető, hogy az Európai Uniót kívül az Egyesült Királyság kereskedelempolitikai helyzete kedvezőtlenebb lesz a jelenleginél.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint az Egyesült Királyság aránya 2015-ben a magyar áruexportban 3,9 százalék, az áruimportban 1,9 százalék volt, közel 2 milliárd euró magyar aktívummal. Ennek alapján az EU-ból való brit kilépés 2019 után szűk tartományban érinti közvetlenül a magyar külkereskedelmet. A magyar gazdaságra gyakorolt rövid távú hatás is inkább közvetett lesz, a brit gazdaság, azon keresztül az európai uniós tagországok GDP-dinamikájának lassulásán

keresztül érvényesül. Az Európai Bizottság korábban hivatkozott 2016. novemberi prognózisa szerint az Egyesült Királyság GDP-dinamikája a 2016. évi 1,9-ről 2017-ben 1 százalékra, az Európai Unióé 1,8-ről 1,6 százalékra lassul, ami a tavaszi előrejelzésnél 0,9, illetve 0,3 százalékponttal alacsonyabb. A népszavazási eredmény sem az Egyesült Királyságban élő magyar munkavállalók státuszát, sem pedig az európai uniós költségvetéshez való brit hozzájárulás nagyságát nem érinti az idén (várhatóan jövőre sem). Amíg nem lesznek ismertek az Egyesült Királyság és az EU közötti kapcsolatrendszer fő vonásai, addig valószínűleg nem kerül sor nagyobb mértékű külföldi működőtőke-kivonásra sem az Egyesült Királyságból. Egyébként nem valószínű, hogy a brit gazdaságot elhagyó külföldi vállalatok befektetéseinek Magyarország lenne a fő célpontja, ebből nem fogunk tudni profitálni. Az EU-ból való kilépéssel kapcsolatos döntések és hírek az eddigiekhez hasonlóan várhatóan nagy mozgásokat idézhetnek elő a font sterling főbb devizákkal szembeni árfolyamában.

Az Európai Unióval kapcsolatos politikai kockázatok közül megemlíthető, hogy jövőre Hollandiában parlamenti, Franciaországban köztársasági elnöki, majd parlamenti, Németországban parlamenti választások lesznek, amelyekben valószínűsíthető az EU-ellenes populista politikai pártok térnyerése. A választásokig tartó bizonytalanság, illetve az esetleges kedvezőtlen választási eredmények lassíthatják, illetve nehezíthetik az EU előtti kihívások (menekültügy, geopolitikai fenyegetések a Közel-Keleten és Kelet-Európában stb.) kezelését. További politikai és pénzügyi kockázatot hordoz Olaszországban a bankrendszer állapota és a magas államadósság, ami szélsőséges esetben belpolitikai instabilitással párosulva bank- és államadósság-válsággal fenyegethet, az előbbi az euróövezet pénzügyi stabilitását is érintheti. Megemlíthető még Törökország sérülékeny pénzügyi rendszere, amelynek válságba kerülése az Európai Unióra nézve is súlyos, elsősorban politikai következményekkel járhat.

Ami az *USA-t* illeti, *Donald Trump* megválasztott elnök 2017. január 20-i beiktatása után hozhat intézkedéseket, amelyek gazdasági hatásai feltehetően legkorábban az év második felében bontakozhatnak ki érezhető mértékben. Ugyanakkor a gazdasági szereplők várakozásait és hangulatát a beiktatása előtti megnyilvánulásai is alakítják.

Nyilvánosságra került gazdasági elképzeléseit röviden összefoglalva és kicsit leegyszerűsítve egyrészt vállalati adócsökkentésen és költségvetési forrásokból finanszírozott infrastruktúra-fejlesztésen alapuló *expanzív fiskális politika*, másrészt az amerikai folyó fizetési mérleg hiányának visszaszorítása érdekében *protekcio-*

ta, *globalizációellenes külgazdasági politika* jellemzi. Ez utóbbi része többek között az amerikai nagyvállalatok hazai beruházásainak ösztönzése a külföldiek helyett, illetve külföldről az USA-ba való visszatérítése (nem feltétlenül piacokonform eszközökkel), meglévő szabadkereskedelmi megállapodások felülvizsgálata, adott esetben felmondása, megtárgyalt megállapodások jóváhagyásának megtagadása, továbbá védővámok kilátásba helyezése elsősorban Kínával és Mexikóval szemben.

Ezeknek az elképzeléseknek a teljes vagy részleges megvalósulása nagymértékben módosítja a globális gazdasági környezetet. A fiskális expanzió és a hatására esetleg bekövetkező növekedésgyorsulás önmagában véve pozitív a világgazdaság többi részének, mert a növekvő amerikai importkereslet lehetővé teszi az USA-ba irányuló kivitel fokozását. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a fiskális expanzió végrehajtása, azon belül is különösen az adóreformé, hosszabb időt vesz igénybe. A fiskális lazítás hatását ellensúlyozza viszont a kilátásba helyezett protekcionista intézkedések sorozata, valamint a dollár főbb devizákkal szembeni árfolyamának alakulása. A költségvetési expanzió nyomán emelkedő kamatlábak egyéb feltételek változatlanlansága esetén erősítik a dollárt. Ezzel ellentétes hatása lesz viszont a növekvő államháztartási hiánynak. Egyelőre nem lehet megmondani, hogy melyik hatás lesz az erősebb, a piaci bizonytalanságot a dollár főbb devizákkal szembeni árfolyamának az elnökválasztás óta tapasztalt nagyfokú volatilitása is fokozza. Ha *Donald Trumpnak* a választási kampányban mutatott kiszámíthatatlansága elnökként is megmarad, akkor véleményem szerint nagyobb a dolláreszközök leértékelődésének a valószínűsége nemcsak a dollár árfolyamán, hanem a tőzsdei árfolyamokon keresztül is.

Ami a magyar gazdaságra gyakorolt hatásokat illeti, az USA részesedése 2015-ben 3,6 százalék volt a magyar árukivitelben (a 10. az országok rangsorában) és 2,2 százalék a behozatalban, 1,5 milliárd euró magyar aktívummal. A szolgáltatások körében az USA-ba irányuló magyar export 1,55 milliárd eurót, az onnan származó import 1,45 milliárd eurót tett ki, a magyar exporttöbblet értelemszerűen 100 millió euró volt. Az MNB adatai szerint az amerikai vállalatok magyarországi nettó közvetlen befektetéseknek állománya (végső befektetők szerint) 2014-ben 15,1 milliárd euróra rúgott (18,4 százalékos részesedés), ez Németország (21,4 milliárd euró) után a második legnagyobb.

Az egyébként rendkívül korszerű szerkezetű, a gépek és berendezések túlsúlyával jellemezhető magyar áru- és szolgáltatásexport túlnyomó része itt letelepedett amerikai nagyvállalatokra jut. A megválasztott elnök protekcionista külgazdaság-

politikai intézkedéseinek döntő többsége általában is, de főként amerikai vállalatok esetleges kivonulása rendkívül hátrányosan érintené a magyar gazdaság növekedését.

Összefoglalásként megállapítható, hogy a nagyfokú szerkezeti, kereskedelem- politikai és pénzügyi nyitottság, valamint az európai uniós transzferektől és a külföldi vállalatok működésétől, illetve befektetéseitől való függőség miatt a magyar gazdasági növekedésnek a globális környezet bizonytalanságainak és kockázatainak való kitettsége igen nagyfokú. Ezek egy (számszerűsíthető) része beépíthető a gazdasági előrejelzésekbe, másik része nem. Mindez nem csekély szerepet játszhat abban, hogy az egyes intézmények prognózisai a tendenciák irányainak egyezősége mellett nagymértékben eltérnek egymástól.

Mellár Tamás,

közgazdász, egyetemi tanár, PTE Közgazdaságtudományi Kar

E-mail: mellart@ktk.pte.hu

LESZ-E 4 SZÁZALÉKOS GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS?

A szakmai közvélemény nem elhanyagolható részét 2016–2017 fordulóján az foglalkoztatta, hogy vajon lesz-e 4 százalékos gazdasági növekedés az előttünk álló 2017-es esztendőben, amint azt *Matolcsy György*, az MNB elnöke bejelentette. A bejelentés óta a növekedési sarokszám már kormányprogrammá is vált, mivel a nemzetgazdasági miniszter is megerősítette azt.

Első hallásra szinte elképzelhetetlennek tűnik ennek a viszonylagosan magas növekedési ütemnek az elérése, különösen a 2016. évi 2 százalék körül várható GDP-bővülés fényében. De ha tovább gondolkodunk a dolgon, különösen ha a gazdaságélénkítés lehetőségeit is számba vesszük, akkor már nem is látszik annyira légből kapottnak a 4 százalékos növekedés elérése. A magyar gazdaság jelenlegi makroegyensúlyi állapota ugyanis lehetővé teszi az igen ambiciózus gazdaságélénkítő program beindítását. Az Európai Unió fejlesztési forrásainak újbóli megnyílása pedig biztosíthatja az élénkítő politika legfőbb eszközét, a többletkeresletet. Mindezek mellett afelől sem lehet semmilyen kétségünk, hogy az országgyűlési választások előtt másfél évvel vajon van-e elég elszánása a kormánynak a gazdasági teljesítmény mesterséges felpörgetésére. Minden bizonnyal nagyon is létezik ilyen szándék, hiszen az illetékesek már többször is utaltak arra, hogy a kormány fel kívánja gyorsítani a 2014–2020-as időszakra rendelkezésre bocsátandó EU-s támo-

gatások felhasználását. Mindezt még a kormány azzal is megtoldotta, hogy jelentős béremelési programot hirdetett a múlt év végén, a magasabb növekedési ütem munkaerő-feltételének biztosítása és a kereslet bővítése érdekében.

Valószínűleg a makroelemzők is számba vették ezeket a szándékokat és intézkedéseket, mert egyre többen nyilatkoztak úgy, hogy ők is reálisan elérhető célnak tekintik a 4 százalékot. A kételkedő hangok inkább csak az ellenzéki oldalról jelentkeztek, de a tiltakozás ott sem volt túl meggyőző. A kérdés tehát most már nem is az, hogy megvalósul-e a 4 százalékos növekedés, hanem az, hogy a politikai előnyökön túl vajon ez a gazdaság számára is előnyös lesz-e, különös tekintettel a hosszú távon fenntartható növekedési pályára? Ezt a kérdést sokkal ritkábban teszik fel az újságírók a szakértőknek, pedig legalább annyira fontos, mint az e tanulmány címében foglalt kérdés.

A keresletélénkítés lehetőségei és korlátai

A kormányzat számára az elmúlt években is bőségesen rendelkezésre állt az Európai Unió fejlesztési forrása: 2010 és 2015 között ez a forrás az egyévnnyi GDP negyedét tette ki. Minden jel arra utal, hogy külső források intenzív bevonása tovább folytatódott 2016-ban is. Ezt támasztja alá az is, hogy a múlt év legvégén óriási mértékű, 713 milliárdos (a GDP 2 százalékát kitevő) költségvetési forrás kihelyezése történt. Mindezek alapján reálisan várható, hogy a 2017-es évben a keresletélénkítésre legalább a GDP 5 százalékát, de valószínűleg még ennél is többet, akár 6-7 százalékot is elkölthetnek.

A kereslet művi növelésére alapozódó gazdaságpolitika a multiplikátor-hatás érvényesülése alapján várja és reméli a termelés bővülését. A kormányzati vásárlások és központi fejlesztési programok várhatóan növelni fogják az aggregált keresletet, s a keresletbővülés következtében emelkedni fog a termelés és a jövedelemszint, amely aztán újabb pótlólagos keresletet generál. A kezdeti kereslettöbblet tehát a tovagyrűző hatásokon keresztül megtöbbszörözi a jövedelmek növekményét, s ezáltal magasabb GDP-növekedési ütem érhető el. Ez a *Kahn–Keynes*-féle multiplikátor-hatás azonban csak akkor működik, ha (1) vannak szabad felhasználható kapacitások, (2) van elég szakképzett munkaerő, (3) van beruházási kedv, (4) a gazdaság zárt, vagy – nyitott gazdaság esetén – magas a versenyképessége. Amennyiben ezek a feltételek részben vagy teljes egészében hiányoznak, akkor nem fog (vagy csak igen mérsékelten) érvényesülni a jövedelemgretöbbszöröző mechanizmus. Ilyen esetben a kereslettöbblet inflációhoz és/vagy importnövekedéshez fog vezetni. Ugyanis ha

megnőnek a háztartások jövedelmei, akkor azok – a többéves tapasztalatok alapján – nem élelmiszerekből fognak többet vásárolni vagy hazai szolgáltatásokat intenzívebben igénybe venni, hanem okostelefonokat, számítógépeket, személyautót, háztartási gépeket vesznek, csupa olyan dolgot, amelyet nem a hazai gazdaság állít elő.

Ezekkel a korlátokkal tehát mindenképpen számolni kell, mivel a magyar gazdaság versenyképessége alacsony, a kínálat rugalmassága pedig nagyon gyenge. A gazdaságba bevont többletforrás egy része elszivárog, nem hasznosul, az alacsony határfokú piaci működés miatt. Vagyis a 6-7 százalékos forrásbevonásból jó, ha lesz 3-4 százalékos gazdasági növekedés. A többi nem hasznosul, illetve bizonyos tekintetben mégis hasznosul, csak rossz irányba, mert az egyensúlytalanságot fogja növelni. Az egyensúlyi helyzet végletes megbomlásától azonban rövid távon nem kell tartani, mert az infláció jelenleg igen alacsony (köszönhetően a világpiaci deflációnak), továbbá a külkereskedelmi mérleg is aktív (köszönhetően a többségi külföldi tulajdonú cégek exporttevékenységének), valamint a folyó fizetési mérlegünk is aktív (köszönhetően az EU-s forrásbevonásoknak és a külföldön munkát vállalók hazautalásainak). Ennek ellenére azonban a drasztikus élénkítési politika negatív következményei jelentkezni fognak: az első időkben csak lassan, majd később egyre erőteljesebben fogják rontani az egyensúlyi helyzetet.

Mindezen túl azonban az ingyen források kormányzati elosztásának visszaságai, negatív következményei már rövid távon is megjelennek. Az EU-s források elmúlt évekbeli felhasználási gyakorlata azt mutatta, hogy ezeket a forrásokat nem termelőberuházásokra és technikai fejlesztésekre használták fel. Főként olyan nem termelő, építési jellegű beruházásokat valósítottak meg ezekből a forrásokból, amelyeknek termelőkorszerűsítési hatása elenyésző volt. Nincs okunk feltételezni, hogy bármiféle koncepcionális változás fog végbemenni a felhasználási célok tekintetében. Tehát azzal lehet számolni, hogy tovább folytatódik az EU-s fejlesztési források pazarló felhasználása, elégetése. További problémát jelent a forrásokhoz való hozzájutás kialakított rendszere, amely nélkülöz bármilyen fajta versenyt vagy hatékonysági követelményt, teljes mértékben bürokratikus módon, a hatalmi erőviszonyok alapján történik. Nem térünk ki itt ezen elosztási eljárás súlyos jogi és etikai problémáira. Maradva a szűken vett gazdaság területén, ez a pályázati rendszer kikapcsolja a piaci szelekciót, tehát nem azok a vállalkozások lesznek sikeresek, amelyek hatékonyak és nemzetközi szintéren is megállják a helyüket, hanem azok, amelyek jó politikai kapcsolatokkal rendelkeznek. Visszaköszön tehát a régi szocialista erőforrás-allokációs mechanizmus, amely eredményesen kapcsolta ki a piaci követelményeket. A művi úton, felülről kialakított nemzeti burzsoázia egy elavult,

korszerűtlen gazdasági rendszert betonoz be, annál inkább, minél több pénzt osztanak szét közöttük. S minél több pénz felett diszponálnak a kedvezményezett vállalkozók, annál inkább eltorzítják a piaci viszonyokat, és annál nehezebb lesz tőlük majd megszabadulni (lásd a szocialista nómenklatúra túlélését).

Mit lehet elérni a központi béremelésekkel?

Természetesen a kormány jelentősen megemelheti a minimálbéretet (amint ezt tervezi is!), azonban ennek többféle következménye is lehet. Egyrészt a külföldi tőke elhagyhatja az országot, amennyiben tőlünk keletebbre olcsóbb és jobb munkaerőt talál. Ebben az esetben nem nőni, hanem inkább csökkenni fog a megtermelt GDP. Másrészt megpróbálja gépesítéssel (ipari robotok, az információs technológia kiterjedt alkalmazása) kiváltani a dráguló munkaerőt. Harmadrészt megpróbálhatják ki játszani a bérminimumot rész munkaidős foglalkoztatással vagy más egyéb trükkökkel. A negatív következmények említése mellett nem lenne ildomos megfelekedni a bérminimum emelésének várható pozitív fejleményeiről sem. A minimálbér jelentős emelése kiszelektálhatja az alacsony hatékonyságú, termelékenységű és hozzáadott értéket termelő vállalkozásokat, és ezzel hozzájárulhat a szerkezetváltáshoz, hiszen a termelési kapacitások és a munkaerő is korszerű új vállalkozásokhoz fog átcsoportosulni. A folyamat gyakorlati megvalósulásához azonban több dologra is szükség van. Mindenekelőtt rugalmas (nem helyhez kötött) és szakképzett (vagy átképezhető) munkaerőre, valamint könnyen hozzáférhető korszerű technikára és erős vállal-kozái attitűdökre. No és persze a stabil, kiszámítható szabályozási környezet sem ártana. Ezek hiányában a termelés ismét csak nem fog a kívánt mértékben növekedni, mert a csődbe ment nagy élömunka-igényű, alacsony hatékonyságú vállalatokat nem tudják újjakkal pótolni.

A bérek emelkedése megvalósulhat úgy is, ha mérséklődik az állami redisztribúció, vagyis a kormány csökkenti a béreket terhelő adókat. A hivatalos bejelentések szerint a kormányzat ezt a lehetőséget is ki kívánja használni és több lépcsőben (2017-ben 4 százalékos, majd a következő három évben 2 + 2 + 2 százalékos csökkentéssel) jelentős járuléksökkentést tervez bevezetni. A célkitűzés mindenképpen üdvözlendő, már csak azért is, mert a bérekre rakódó állami elvonások nagyságát tekintve igen csak élenjárók vagyunk az Európai Unióban. A jó irányba megtenni szándékozó lépés azonban nem lesz elegendő a munkapiaci problémák kezelésére. Már csak ezért sem, mert sokkal nagyobb a bérleamaradásunk, mint amekkora növekedést bármiféle radikális adócsökkentés biztosítani tudna. A külföldön dolgozókat még akkor sem lehetne hazacsalogatni ezzel, ha az összes béreket terhelő befizetést eltörölnék és ez a többlet teljes egészében a dolgozóknak jutna. A bérterhek jelentős

mérséklése ugyanakkor viszont jelentős rést üthet a költségvetésben, egyes becslések szerint ez akár 300 milliárd forint is lehet már 2017-ben (természetesen a tervezett változtatásokhoz ezúttal sem készült hatástanulmány, ezért kell ilyen hevenyészett becslésekre szorítkozni). A költségvetési források várható apadása különösen érzékenyen érintheti a nyugdíjrendszert és az egészségügyet, hiszen e két területen már eddig is komoly feszültségek alakultak ki. Mindez arra utal, hogy célszerűbb lett volna a bérterhek jelentős csökkentése előtt a nagy ellátási rendszerek átfogó reformját megvalósítani. Ennek hiányában vagy a költségvetési deficit fog jelentősen emelkedni, vagy pedig az ellátás színvonala csökkenni az említett területeken.

Ha tehát mégis megvalósul a nagymértékű bérnövekedés, miközben a reálgazdasági feltételekben nem lesz változás, akkor nagy valószínűséggel az emelkedés csak nominális lesz, a reálbérek a beinduló infláció miatt ettől lényegesen el fognak maradni. Az infláció várhatóan azért fog emelkedni, mert a megnövekedett kereslettel nem tud majd lépést tartani a kínálat, és ezért elkezdenek az árak emelkedni. Ugyancsak az inflációs nyomást fogja erősíteni az import növekedése is, amely a forint folyamatos leértékelődését kényszeríti ki.

Úgy tűnik tehát, hogy a kormányzati gazdaságpolitika irányítói ismét fordítva ülnek fel a lóra: érzékelik ugyanis az alacsony béreket és ezek kedvezőtlen hatásait, s ezt adminisztratív béremeléssel kívánják orvosolni. Azt remélve ettől, hogy a bérek növekedésnek indulnak és jótékony hatást gyakorolnak a gazdasági növekedésre és a gazdasági szerkezet korszerűsödésére. A valóságos gazdaságokban azonban pont fordítva történnek a dolgok: a jó konjunkturális helyzet teszi lehetővé a bérek emelését, s a magas hozzáadottérték-tartamú, korszerű termékek térnyerése növeli a termelékenységet és teszi lehetővé a reálbérek emelkedését. Az „alacsony bérek – alacsony termelékenység – gyenge versenyképesség – nem növelhető bérek” ördögi köréből csak úgy lehetne kilépni, ha a kormány valóban szakítana az ortodox gazdaságpolitikai elvekkkel, és hathatós fejlesztési politikát indítana el, amely a humán tőke megerősítésére, a kis- és középvállalkozások piacra lépésének elősegítésére, a kutatás-fejlesztés hathatós állami támogatására és az elavult gazdasági szerkezet megújítására koncentrálna.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy ha komoly mértékben bizonytalan a béremelés gazdaságélénkítő és szerkezetátalakító hatása, akkor vajon a kormány miért ragaszkodik ennyire hozzá? Természetesen a kormányközeli szakértők is pontosan látják a kemény korlátozó feltételeket, amelyek akadályozzák a pozitív hatások kibontakozását. Minden bizonnyal nem a tudatlanság miatt döntöttek a béremelés mellett, hanem sokkal inkább politikai megfontolások alapján jutottak erre a követ-

keztetésre. Egyfelől a közsféra bérei – bármilyen összehasonlítást is tekintünk – az elmúlt években nagyon lemaradtak. A nagy elégedetlenség enyhítése és a külföldre vándorlás megállítását ezért fontos szemponttá lépett elő. Kérdés persze, hogy a több évre elhúzódó 40 százalékos béremelés elég lesz-e a súlyos mulasztások helyrehozására. A külföldön munkát vállalók nagy részét bizonyosan nem lehet ezzel hazacsalogatni. Másfelől a jelentős béremelést reformhelyettesítő intézkedésként lehet eladni a közvélemény számára. Az oktatás és az egészségügy területén már évtizedek óta halasztódik az átfogó koncepciózus reformok megvalósítása. Ezért ezeken a területeken egyszerre jelentkezik a nyomasztó hiány és a felesleg, valamint a pazarló működés. A felgyülemelő feszültségeket a legegyszerűbben a jelentős mértékű béremelés végrehajtásával lehet (átmenetileg) kezelni. (Kísért a történelmi múlt, a Medgyessy-féle köztisztviselői béremelés pontosan ugyanilyen indíttatású volt.) A radikális reformok nélkül azonban a hatékonyság, az ellátás színvonala nem fog javulni sem az oktatás, sem az egészségügy területén. Az átmeneti enyhülés után újból megjelennek a hibás működési modellek káros következményei. A béremelés tehát nem megoldja, hanem csak elfedi a bajt.

2017-ben minden bizonnyal csúcspontjára érhet a 2013-ban elindul viszonylag magas, 3 százalékot meghaladó növekedési szakasz. A csúcspont után azonban szűk-séggéppen a visszaesés következik. Ne feledjük, hogy a 2002–2006 közötti 4 százalékos növekedési eufória után is jött a kijózanodás időszak, a következő öt esztendő egyensúlyteremtő megszorításai. A régi mondás szerint: akik nem tanulnak a történelmi tapasztalatokból, azok arra ítéltetnek, hogy újból átéljék ugyanazt a rosszat.

Muraközy László,
egyetemi tanár, Szent István Egyetem

E-mail: laszlorurakozy@gmail.com

A HOSSZÚ 20. SZÁZAD VÉGE

A történészek igen gyakran a rövid 20. századról beszélnek az első világháború végétől a kilencvenes évek elejéig, amikor is eldőlt a két világrendszer harca. A kilencvenes évek optimizmusa a nyertes modell globálisan kiterjedő virágzását

remélte és jósolta, a vegyes gazdaság és demokrácia kiteljesedését.¹ Térségünkben is egyértelmű volt az illúziókkal teli várakozás, hogy a demokrácia és a piacgazdaság megoldást jelenthet a sok évszázados félperifériás lét megpróbáltatásai után. De a Great Moderation szárnyalása világszerte is optimizmusra adhatott okot. Ma azonban már úgy tűnik, hogy a „történelemnek még sincs vége”, és csak mostanra bontakoztak ki az átfogó változások fő kontúrjai. A mélyben végbemenő átalakulás már a hetvenes években elkezdődött, és hozzájárult a kétpólusú hatalmi rendszer felbomlásához. Az elmúlt évtizedeket a globalizáció kiterjedése és elmélyülése, a többpólusú világ gazdaság kialakulása, a negyedik ipari forradalom, az informatika, a kommunikáció egyre inkább mindent átható elterjedése és kiteljesedése jellemzi, párosulva az egymást sakkban tartó atomhatalmak idejének elmúlásával. Mindez kiterjedt strukturális, összetett, kölcsönhatásos változásokat indított el. A fejlett országok pozíciójának fokozatos romlása mellett felszínre kerültek a korábbi gyengeségek is. Különösen igaz ez Európára. A 2007–2009-es válság okai összetettek, de súlyosbítja, hogy válságba került a második világháború utáni demokratikus vegyes gazdaság modellje is. A világ gazdaság hagyományos centrumában mélyülő és erősödő gazdasági, társadalmi, szociális és politikai bizonytalanság terjed és okoz újabb és újabb váratlan, korábbi felfogásaink szerint elképzelhetetlen vagy legalábbis „irracionális” helyzetet, mint a brexit vagy *Donald Trump* elnökké választása. A hosszú 19. század végéről, az első világháború utáni korszakról mondta *John Kenneth Galbraith*, hogy elkezdődött a „bizonytalanságok kora”, ami évtizedekig tartó terhes időszakot hozott.² Az ötvenes évektől kialakult rendszer hozott egyfajta egyensúlyt és virágzást. Ez a modell azonban az elmúlt évtizedekben már egyre több problémával, működési zavarral küszködött. Sok jel arra mutat, hogy csak most, napjainkban zárul le a 20. század időszaka, és egy évszázad elteltével újra és újfajta „bizonytalanságok korszaka” előtt állunk ismét.

Útkeresés a „bizonytalanságok korszakában”

Akárcsak az első világháború utáni évtizedekben, napjainkban is sokféle, gyakran egymásnak ellentmondó válasz kísérletek szemtanúi lehetünk, és ennek az útkezesésének még csak a legelején tartunk, ugyancsak fenyegető jövőképek árnyékában.

¹ *Fukuyama, Francis* [2014]: *A történelem vége és az utolsó ember*. Európa Kiadó, Budapest. Persze voltak pesszimistább közelítések is. Talán a legismertebb ezek közül *Huntington, Samuel P.* [1996]: *The Clash of Civilization and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster, New York.

² *Galbraith, John Kenneth* [1977]: *The Age of Uncertainty*. Houghton Mifflin, Boston, MA.

A jelzett folyamatok átalakították a társadalmi és szociális struktúrákat, növelték a jövedelmi és vagyoni különbségeket. A globális világ kihívásai fokozódó és egyre inkább érzékelhető gazdasági, politikai, katonai veszélyeket jelentenek a korábban sok szempontból privilegizált helyzetben lévő országok népessége számára. Mindez egyre intenzívebb táptalajt kínál a populista, szélsőséges, irracionális nézeteknek, amelyek könnyű magyarázatot és egyszerű megoldásokat kínálnak. A végtelenül összetett, rendszerszintű kockázatok kölcsönhatásos hálójának bonyolult problémahalmaza közepette ellenségre mutogatva, indulatokra, érzelmekre építve széles támogatottságot szerezhetnek, ami a demokrácia kereteiben segíti hatalomra jutásukat, befolyásuk növelését. A mélyben sajnos és figyelmeztetően sok a hasonlóság a két világháború közötti időszakokkal. A populizmus térnyerése ilyen körülmények között ugyan érthető, de rendkívüli veszélyeket is rejt magában. Világszerte jól érzékelhető a korábbi modellek és intézmények működési zavara és az ezekből való kiábrándulás terjedése. Vannak, akik a további integrációs lépésekben és vannak, akik a bezárkózásban, elzárkózásban, a protekcionista irányban látják a megoldást. Ez utóbbi rövid távon kínálhat bizonyos védelmet, de a történelmi tapasztalatok szerint hosszabb távon az előbbi, a globális világgazdasági folyamatokba való közös, integratív, fokozódó beágyazódás lehet a sikeres. A nagy gazdaságoknak, Kínának, Indiának, Oroszországnak vagy éppen az Egyesült Államoknak tágabb a választási lehetősége, bár itt is erős az útfüggőség. Ezen meghatározó országok stratégiája persze kihathat az egész világgazdaságra is. A kis nyitott gazdaságoknak már valójában sokkal kisebb a mozgási szabadságuk, és a sikeres fejlődéshez alkalmazkodniuk kell a világgazdasághoz. Számukra egyértelműen az integrációs utak adhatnak nagyon lehetőségeket a hosszú távú gazdasági növekedéshez, a politikai és társadalmi stabilitáshoz. Még keveset látunk a formálódó új viszonyokból, de biztos, hogy élelődő verseny és növekvő kockázatok elé nézünk. Az azonban bizonyos, hogy az erős gazdasági alapok, jól működő piaci viszonyok, kiemelkedő versenyképesség, stabil intézmények, a szilárd demokrácia még fontosabb lesz a bizonytalanságok új korában, mint valaha. A pozícióban veszélyeztetett vagy magát annak érző középosztály nemcsak napjainkban, hanem évszázados távlatban is fontos bázisa a szintén régóta jelen levő populizmusnak. Nem felejthetjük, hogy tágabb térségünk sajnos történelmileg hagyományos terepe az ilyen jelenségeknek. Napjaink folyamatai tehát kevésbé újak és veszélyeik is jóval nagyobbak, mint sokszor gondolnánk. Korunk információs és kommunikációs forradalma persze új kereteket ad és a populizmus új formáit honosíthatja meg. De a bizonytalanságok kora most is komoly veszélyeket hordoz, amelyek ma még nem igazán beláthatók.

Magyarország a felszínen és a mélyben

Magyarországot napjainkban erős kettősség jellemzi. A felszínen részben kedvező képet tükröző mutatók mögött a mélyben alapvető növekedési és strukturális problémák húzódnak meg. A tartósan alacsony potenciális és tényleges növekedés miatt térségünkön belül is fokozódik lemaradásunk. A lassú gazdasági gyarapodás egyik fő forrását az egyébként egyik fő ellenségként beállított Európai Uniónak a GDP 4-5 százalékát is elérő támogatásai biztosítják. A másik pillért pedig a kevés számú külföldi, elsősorban autógyártó nagyvállalat jelenti, amelyek exportteljesítményünk túlnyomó hányadát adják. Ezekre a vállalatokra a kormány „szelektív idegenellenességgel”, különös gonddal és szabályozással vigyáz. Érdekes, bár feltehetően sokkoló lenne olyan számításokat látni, amely a magyar gazdaság teljesítményét e két fő pillér nélkül mutatná be. Továbbra is a túlsúlyos állam a jellemző és a gyengén működő, érdekcsoportoknak az állam segítségével „odakinált” piac. Az államosított piac és a piacositott állam, a „state capture” és a „market capture” jelensége összefonódva rombolja mind a piac, mind az állam hatékonyságát. Folytatódik, sőt erősödik a politikai, hatalmi szempontok abszolút elsőbbsége a gazdasági racionalitás felett. A vezérelvű, karizmatikus politizálás a megbízható és lekötözött „hívekben”, egyéneknél bízunk csak, az intézményeket akadályoknak, korlátoknak tekinti, és ezeket az elmúlt hat év „intézményrombolása” alapjaiban gyengítette meg. Kiürültek a rendszerváltás után sem túl erős demokratikus intézmények, meggyengültek a piaci viszonyok, és sikeresen halad az elfoglalt tömegtájékoztatási eszközökön keresztül egy virtuális, a valósággal köszönőviszonyban sem lévő világ felépítése. A leegyszerűsített populista propaganda a magyar történelmi hagyományok miatt (Trianon, Kádár-rendszer stb.) különösen hatékonyak bizonyul. Az említetteknek csak egyik következménye fejlettségbeli lemaradásunk, Magyarország látványosan romló nemzetközi versenyképessége. Az ország az ezredforduló óta lefelé menő spirálba került, amihez 2010 óta a nemzetközi főáramlattól való fokozódó elzárkózás párosult, ami ilyen kicsi nyitott gazdaságnál a tartós leszakadás fokozódó veszélyét eredményezheti. Az egyre bizonytalanabb nemzetközi környezet látszólag akár „igazolhatja” is az elmúlt évek politikáját, és az még nagyobb teret is kaphat most, hiszen a „zavarosban” könnyebb halászni. Ugyanakkor hosszabb távon ilyen körülmények között erősebb a bukás veszélye is, az ország gyorsuló hanyatlása fenyeget. Külső sebezhetőségünk óriási. Ha az Európai Unió támogatása jelentősen csökken vagy megszűnik a következő években, és a magyar exportban meghatározó 8-10 nemzetközi nagyvállalat távozik kedvezőbb lehetőségek vonzásában vagy éppen az elharapódzó

protekciónizmus miatt, akkor tartós stagnálás vagy visszaesés következhet be, ami politikai és társadalmi instabilitáshoz vezethet. Az országok immunrendszerét jelentő intézményrendszer jelentősége ilyen bizonytalan időkben a fokozódó kockázatok mellett a jövőben még jobban felértékelődik majd, miközben ennek szisztematikus gyengítése révén már most is ez Magyarország Achilles-sarka. Ez hosszú távon elég védtelessé teheti hazánkat.

Virtuális belső világ versus kemény külső realitások

A 2010 óta eltelt időszakban a magyar kormány modern korunk kommunikációs forradalmát gátlástalan populizmussal használta ki, és ezt céltudatosan segítette minden jogszabályi és pénzügyi eszközével is. Az eredmény nem maradt el. Az érzelmekre és ösztönökre épített, a valósággal köszönőviszonyban sem lévő, a tényleket mellőző, részjelenségek tudatosan félrevezető kiemelésével operáló virtuális világ formálódott ki, leegyszerűsített, mélyen hamis képpel, Magyarország teljesítményének irreális felértékelésével.

Eközben a realitás az, hogy az eltelt időszakban fokozódó lemaradás volt megfigyelhető nemcsak a fejlett országokhoz képest, hanem közvetlen térségünk gazdaságaihoz viszonyítva is. A GDP alakulása mellett jól jelzi ezt a látványosan romló nemzetközi versenyképességünk is. A World Economic Forum versenyképességi rangsorában Magyarország 2010-ben 139 ország közül még az 52. helyen volt, 2016-ban viszont 138 országot nézve csak a 69., 17 hellyel lejjebb csúszva.³ Nyolc térségbeli országot nézve 2016-ban Magyarország kullog leghátul, immár Szlovákia és Lettország is előttünk van. Néhány külterületen a visszaesés még kiugróbban magas. Jól jelzi a magyar gazdaság valós helyzetét és a számottevő hanyatlást az *1. táblázat*. A gazdasági növekedés legkorszerűbb tényezőit, az innováció és a minőség szintjét a C alindex próbálja mérni ebben az összehasonlításban. És éppen ebben volt az elmúlt hat évet nézve a legnagyobb, 46 hellyel való visszaesés. A további romlást megelőlegezi, hogy az ezekben alapvető szerepet játszó felsőoktatás és képzés területén is 38 helyezéssel hátrébb kerültünk. A többi térségbeli országhoz képest is elképesztő ez a romlás. Számottevő javulás csak a makrogazdasági környezetben

³ Itt és a továbbiakban az adatok forrása: World Economic Forum [2010]: The Global Competitiveness Report 2010–2011. World Economic Forum, Geneva. Letölthető: <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2010-2011>; World Economic Forum [2016]: The Global Competitiveness Report 2016–2017. World Economic Forum, Geneva. Letölthető: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>

látható, de ez csak a kétezres évek „ámokfutása” utáni némi normalizálódás jele, hiszen ebben most is az utolsó előtti helyen állunk az itt kiemelt országok között. Nemcsak a növekedés, hanem a mostani bizonytalanságokkal teli világgazdasági környezet szempontjából talán mégis a legaggasztóbb az elmúlt hat év következetes „intézményrombolása”, amelynek következtében 35 hellyel romlott hazánk pozíciója az intézményi pillérnél, és 2016-ban 138 országot nézve csak a 114. helyet foglaljuk el. Afrikai és dél-amerikai országok mellett tágabb környezetünkben csak Szerbiát, Bosznia-Hercegovinát, Ukrainát, Moldovát tudtuk megelőzni, egyelőre.

1. táblázat

Térségbeli országok versenyképességi tényezőinek rangsorváltozása 2010 és 2016 között

Versenyképességi tényezők	Magyarország	Csehország	Szlovákia	Lengyelország	Szlovénia	Észtország	Lettország	Litvánia
<i>C</i> alindex: Innovációs és minőségi tényezők								
11. pillér: Üzleti környezet minősége	-46	-5	6	-5	-2	12	19	5
12. pillér: Innováció	-44	2	2	-4	-12	12	22	7
5. pillér: Felsőoktatás és képzés	-39	-10	17	-6	1	9	13	12
1. pillér: Intézmények	-38	-3	-8	-11	-1	4	-4	-1
4. pillér: Egészségügy és közoktatás	-35	18	-13	-11	-8	8	11	9
7. pillér: Munkaerőpiac minősége	-21	18	-10	1	7	17	13	20
Global Competitiveness Index	-18	-11	-53	-26	-5	2	18	-11
9. pillér: Technológiai befogadóképesség	-17	5	-5	3	-11	3	21	12
<i>B</i> alindex: Hatékonysági tényezők	-17	3	-10	1	0	-8	17	6
2. pillér: Infrastruktúra	-15	1	-10	-4	-8	6	21	13
<i>A</i> alindex: Alaptényezők	-11	-4	-4	19	-3	-1	4	-2
10. pillér: A piac nagysága	-10	13	-1	11	-4	5	20	17
8. pillér: Pénzügyi piac	-4	-4	-3	0	-6	1	-1	0
6. pillér: Árupiac	-2	21	4	-14	-41	23	34	29
3. pillér: Makrogazdasági környezet	8	-1	-2	-2	-3	9	23	34
	22	29	-5	16	-24	7	60	37

Az intézmények – Magyarország Achilles-sarka

A mostani bizonytalan korszakunkban mind a társadalmi és politikai stabilitás, mind a gazdasági növekedés szempontjából még nagyobb jelentősége van az intézmények minőségének és erősségének, mint valaha. Ezzel szembe menve az elmúlt hat év egyik legmarkánsabb iránya volt a térségben korábban viszonylag erősnek számító magyar intézményrendszer tudatos lerombolása, a karizmatikus vezérelv következetes megvalósítása.⁴ Jól érzékelhetjük ezt a 2. táblázatból is, ahol fontos intézményi tényezőket emeltünk ki. A tulajdonjogok esetében 68 hellyel, a kormányzati politika átláthatóságánál 42 hellyel kerültünk hátrébb. E tényezőknél csak 3-4 ország áll rosszabbul az egész világon. De a bíróságok függetlenségénél is 43 hellyel estünk vissza. Néhány területen javulást is láthatunk, mint például az állami szabályozás terheinél. De még így is csak a 123. helyet foglaltuk el e területen. A meggyengített intézményrendszer, a lekötelezett hívek politikai és gazdasági favorizálása ugyan megkönnyíti a hatalom gyakorlását, de megágyaz a tartós gazdasági lemaradásnak, ami hosszabb távon instabilitást hozhat. Belső vagy külső sokk esetén Magyarország legyengült intézményekkel védtelen lehet. A populista szellem, az érzelmi politizálás „palackból való kiengedése” ma még nem belátható belpolitikai helyzetet és világgazdasági kiszolgáltatottságot eredményezhet.

A 2. táblázat mutatja, hogy a térségbeli országokhoz viszonyított relatív pozíciónk sok más területhez hasonlóan az intézmények esetében is jelentősen romlott. Ez azt is előrevetíti, hogy az elmúlt időszak fejlettségbeli lemaradása is folytatódni fog. A kormányzat által minden fórumon hangoztatott sikerpropaganda – mint számtalan elemzés már bizonyította – a tények tükrében nyilvánvalóan teljesen alaptalan. Rövid távon a populista építkezés virtuális világa persze választási sikereket hozhat, de egy ország prosperitása a kemény világgazdasági versenyben nem ezen múlik, hanem a tartós növekedésen és az erős intézményeken.

⁴ Muraközy László [2012]: A hanyatlás anatómiája. Legitimitás és prosperitás. In: A bizalmatlanság hálójában. A magyar beteg. Corvina Kiadó, Budapest, 140–194. o.

Térségbeli országok intézményi összetevőinek rangsorváltozása 2010 és 2016 között

Intézményi összetevők	Magyarország	Csehország	Szlovákia	Lengyelország	Szlovénia	Észtország	Lettország	Litvánia
1.01 Tulajdonjogok	-68	14	-5	-15	-5	8	15	11
1.06 A bíróság függetlensége	-43	11	-14	-28	-26	6	5	15
1.12 A kormányzati politika átláthatósága	-42	25	-2	4	-47	-10	6	-14
1. pillér Intézmények	-35	18	-13	-11	-8	8	11	9
1.02 Szellemi tulajdon védelme	-34	20	3	-12	0	8	1	18
1.07 Kormányhivatalnokok részrehajló döntése	-26	11	2	-26	-15	13	5	-13
1.10 A vitarendezések jogi kereteinek hatékonysága	-22	-2	-4	33	-10	1	1	16
1.03 Közpénzek eltérítése	-8	-3	-9	-11	-19	9	3	7
1.05 Szabálytalan kifizetések és kenőpénzek	3	16	-17	2	2	12	28	13
1.11 A gondot jelentő szabályozás jogi kereteinek a hatékonysága	6	-9	-2	-7	-10	14	20	-8
1.09 Az állami szabályozás terhei	11	7	-26	-8	-64	-17	3	23
1.20 A kisebbségi tulajdon védelme	18	46	-26	-7	21	10	-21	-1
1.21 A beruházók védelme	26	20	14	-16	13	-28	-4	30
1.04 A politikusok megbecsülése	31	29	22	-22	-20	16	24	42
1.08 Pazarló kormányzati kiadások	34	88	1	-8	-33	30	41	28

Ahogy az üzletemberek látják

Minőségi tényezők mérése mindig nehéz, a fő tendenciák bemutatását azonban jól szolgálja. Még szubjektívabb, de sokatmondó az egyes országok üzletembereinek a véleménye, hogy mit érzékelnek lényeges problémának. Ezt mutatja be térségünkre, 2016-ra, a 3. táblázat.

3. táblázat

Térségbeli országok üzletemberei által megnevezett fő problémák súlya 2016-ban

(A válaszadók százalékában)

Problémák	Magyarország	Csehország	Szlovákia	Lengyelország	Szlovénia	Észtország	Lettország	Litvánia
Politikai instabilitás	21,0	10,6	5,6	12,5	9,6	3,9	8,1	4,9
Korrupció	20,5	11,3	19,2	1,5	7,0	1,8	7,8	5,3
Adószabályozás	9,7	16,0	10,8	20,6	11,2	4,4	12,9	11,6
Rosszul képzett munkaerő	8,8	7,3	7,4	6,2	3,0	17,3	6,6	9,0
Alacsony hatékonyságú államapparátus	8,3	19,7	14,8	8,7	18,9	9,9	15,3	14,1
Alacsony innovációs kapacitás	7,8	5,3	4,7	4,6	3,8	10,2	4,9	4,6
Adóráták	5,4	10,0	17,2	12,3	18,9	18,2	17,6	17,6
Pénzügyi lehetőségek	5,0	3,7	1,6	6,1	5,4	8,0	9,0	4,6
Infrastruktúra hiányosságai	3,8	4,4	5,3	5,0	2,5	5,0	3,3	3,3

Érdekes megfigyelni, hogy az Európai Unióban egyedülálló módon „betonozott” hatalmi viszonyok ellenére a megkérdezettek több mint ötöde a politikai instabilitást emelte ki Magyarországon, ami jelzi, hogy a tulajdonviszonyok meggyengülése, a piac „államosítása” a vállalkozások számára kiemelt problémát jelent. E tényező lényegesen kisebb súlyú a többi térségbeli ország üzletemberei számára, pedig sokszor ingatagabbak a politikai viszonyok. A megkérdezett üzletemberek egyötöde a korrupciót tartja Magyarországon a másik alapvető problémának. Ez

egybecseng az erre vonatkozó nemzetközi összehasonlítások eredményével, ebben is a sereghajtók között vagyunk. A túlsúlyos és önkényes állam, a piac „elfoglalása” érzékelhető a megfogalmazott problémákból is.

Lassú süllyedés

Újfajta bizonytalanságok kora köszöntött ránk. Újabb „nagy átalakulás”,⁵ igen jelentős változások elején állunk. A körvonalak pedig bizonytalanok. Annyi azért látható, hogy erősödő verseny, fokozódó protekcionizmus, nyersebb érdekérvényesítés, a világgazdasági viszonyok átrendeződése, ezen belül Európa pozícióinak további gyengülése várható. A versenyben az erők nyerhetnek és megerősíthetik pozíciójukat, a gyengébbek pedig még jobban lemaradnak. A negyedik ipari forradalommal adekvát növekedési potenciál, a magasan képzett munkaerő, a humán tőke, az innovációs képesség még jobban felértékelődik. Nemcsak a gazdaság prosperitásában, hanem a társadalmi és politikai stabilitásban is még nagyobb szerepe lesz a jövőben az intézmények erősségének és minőségének. A kis nyitott gazdaságok számára a protekcionizmus fokozódása idején még fontosabb lehet az integrációs lehetőségek maximális kihasználása. Magyarország ezekkel éppen ellenkező úton jár. A szűk hatalmi szempontokat szolgáló bezárkózás, elzárkózás nem valós védelmet, hanem sokba kerülő csapdát jelenthet. A következő években az Európai Unió támogatása, az itt megtelepült nemzetközi nagyvállalatok még elfedhetik a magyar gazdaság legyengülését, de ez legfeljebb csak lassíthatja a lemaradást, a hanyatlást. A bizonytalanságok halmozódása közepette könnyen bekövetkező külső sokkok pedig tovább lökhetik Magyarországot a lejtőn lefelé, és gyorsulva futhat tovább velünk a „rossz szeker”.

⁵ Polányi Károly [2004]: A nagy átalakulás. Korunk gazdasági és politikai gyökerei. Napvilág Kiadó Kft., Budapest.

Petschnig Mária Zita,
a Pénzügykutató Zrt. tudományos főmunkatársa

A MAKROSIKEREKKEL ELFEDETT „RÉGI KOCKÁZATOK” EREJE

A szerkesztőség körkérdésében arra kér választ, hogy a magyar gazdaság várható teljesítménye szempontjából mi inkább a meghatározó: a makrogazdasági mutatókban kifejeződő gazdasági siker vagy a növekedést befolyásoló általános környezetben kimutatható kedvezőtlen jelenségek és folyamatok (régikockázatok), illetve a brexittel és a *D. Trump*pal megjelenő új kockázatok. Feltételezem, hogy a „várható teljesítmény” nem rövid távra (2017), hanem a belátható középtávra vonatkozik. Nem kétséges, hogy ebben az időszakban már kibontakoznak és hatnak a ma definiált új kockázati tényezők (nyilván a ma még ismeretlen kockázatokkal együtt).

2016 végén, amikor ez a cikk íródik, a sejtésem az, hogy a globalizált világfejlődés a brexittel és az új amerikai elnök színre lépésével olyan gellert kap, amely a magyar gazdaság teljesítményének várható alakulása szempontjából kedvezőtlen: romló külpiaci értékesítési lehetőségeket, pénzpiaci körülményeket és csökkenő uniós támogatásokat jelent. A kedvezőtlenebb külpiaci körülményekhez csak elég belső erővel rendelkező gazdaság tud sikeresen alkalmazkodni. S hogy ilyen lesz-e két-három év múlva a magyar gazdaság, az a mai feltételek ismeretében erősen kétséges.

A 2010-zel kezdődő évtized makrogazdasági eredményei csak akkor tűnnek szépnek, ha mellőzünk mindenféle mércét (múlttal vagy más országokkal való összevetést), és nem firtatjuk a hátteret. Ám ez a kormányzati kommunikáció módszere, ami gazdaságelemzőnek megengedhetetlen. Mint ilyennek a körkérdésre adott első válaszem, hogy nem állíthatók egymással szembe a „makrogazdasági eredmények” és a „régikockázatok” címszava alatt felsoroltak, merthogy egy töről fakadnak. A „régikockázatok” igenis ott vannak a felmutatott sikerek mögött, és ha nem enyhülnek, akkor az új kockázatok megjelenésével együtt – *ceteris paribus* – a magyar gazdaság teljesítményének romlása (önmagához és versenytársaihoz képest is) vetíthető előre.

Az utóbbi években (2013–2015) kedvezően alakuló (2010–2012-höz képest) makrogazdasági mutatók a „régikockázatok” ellenében jöttek létre lényegében olyan rendkívüli külső körülmények hatására, amelyek vagy nem ismétlődhetnek meg, vagy csak korlátozottan tudnak érvényesülni.

– A háromezer milliárd forintra tehető magán-nyugdíjpénztári vagyont csak egyszer volt einstandolható, és a nyugdíjrendszer második pillérének felszámolásából

fakadó források is csak az államosítás pillanatában jelentettek többletbevételt a költségvetésnek. Változatlan nyugdíjszisztéma mellett a túlzottdeficit-eljárás alól való kikerüléshez – ez elemi érdeke volt a kormánynak – további olyan drasztikus megszorításokat kellett volna érvényesíteni, amelyek még inkább elgyengítették volna a növekedési alapokat és kétségessé vált volna a növekedés-egyensúlyalakulás lefelé tartó spiráljából való kikeveredés.

– Aligha vitatható a makroszikerek háttérében a beáramló uniós források szerepe. Megdobták a növekedést, kiségítették az államháztartást, javították a fizetési mérleg egyenlegét. Az EB számításai szerint a 2007–2015 között hozzánk áramlott uniós pénzek nélkül a GDP 2015 végén sem érte volna el a válság előtti szintet. A jelzett időtávon belüli 3,2 százalékos GDP-emelkedéssel szemben 1,8 százalékos visszaesés mutatkozott volna. A Költségvetési Tanács elnökének véleménye szerint az uniós források 2010–2015 között évi 1,5-2 százalékos növekedést hoztak, ami nagyjából megfelel az EB számításainak, hiszen ez idő alatt a tényleges évi GDP-gyarapodás 1,7 százalékos volt. Ehhez képest valamivel kedvezőbb megállapításra jutott *Dedák István*,¹ aki szerint a 2010–2014 között felgyorsult EU-transzfer beáramlása nélkül a bruttó hazai termék évi átlagban 0,2 százalékkal nőtt volna. Ám figyelembe kell vennünk azt is, hogy a GDP számításánál $\pm 0,4$ százalékos a statisztikai hibahatár.

Elfogadva, hogy minden elméleti modellszámítás sántít valamelyest, nem állunk messze az igazságtól, ha azt állítjuk, hogy rendkívül gyenge a magyar gazdaság belső növekedési kapacitása. A saját erő gyengülésében az Orbán-kabinetnek elévülhetetlen érdemei vannak, akárcsak a potenciális növekedést hosszabb távon meghatározó tényezők (oktatási, egészségügyi rendszer, innovációra készítetés, természeti környezet) leépítésében.

– A növekedés extra forrása volt az utóbbi években a külföldön dolgozók hazautalása, amely 2016-ban elérte az 1200 milliárd forintot. A hazautalások meglódulása hozzájárult a fizetési mérleg aktívumának emelkedéséhez is.

– Az államadósság finanszírozása szempontjából kedvező volt számunkra, hogy az IMF második kipaterolása után a Fed, majd az EKB konjunktúraélenkítésre fókuszáló politikája következtében olyan bőséges lett a nemzetközi likviditás, hogy a bővliba került magyar papírokat is keresték – mérséklődő kamatszint mellett is. Ez nemcsak az államháztartást kedvezményezte, hanem lehetővé tette az alapkamat radikális leszorítását is.

¹ *Dedák István*: Mégis, hogyan néznénk ki EU-támogatás nélkül? 2015. nov. 27. *portfolio.hu*. Letölthető: <http://www.portfolio.hu/tool/print.php?i=223003>

– Az infláció 2013 után kiiktatódott a magyar gazdaságból, de nem a kabinet vagy/és a jegybank politikájának köszönhetően. A monetáris, a költségvetési és a jövedelempolitika ezekben években kifejezetten a kereslet élénkítésére koncentrált, kiengedő jellegű volt, egyértelműen inflációt gerjesztő. A defláció, majd a defláció részben a kikényszerített, energiaszektorra terhelt rezsicsökkentésből, majd az olaj- és nyersanyagárak zuhanásából adódó importált deflációból állt elő. Annak ellenére is, hogy a forint árfolyama szinte folyamatosan gyengült, amihez az MNB-nek elemi érdeke fűződött. Az olcsóbbá vált energiabehozatal a külkereskedelmi mérleget is javította.

– A külföldön tartósan és/vagy ideiglenesen tartózkodók javították a munkaügyi statisztikát is a munkanélküliség csökkenésével és a foglalkoztatás bővítésével. (A szezonálisan külföldön dolgozókat ugyanis beleszámítják a hazai foglalkoztatási adatokba.) Az utóbbi években – a munkaerő-felmérés szerint – százezer fő feletti létszámot mutat ki a statisztika erről a körről (2010 előtt olyan jelentéktelen volt, hogy nem tartották érdemesnek publikálni).

A felsorolt, a magyar gazdaság pályáját kedvezményező külső adottságok belátható időn belül kiiktatódnak. A külföldre távozottak hazautalásai nem fogják ellensúlyozni azt a növekedési veszteséget, amely a jó minőségű munkaerő-kínálat megroppanásából következik. Külső és belső (fellazított kereslet) okok miatt az infláció már 2017-től visszatér a magyar gazdaságba – s egyre érzékelhetőbb mértékben. Az import ár- és belső keresleti (fogyasztási) okokból is emelkedik úgy, hogy annak ellensúlyozására nem termelődnek ki az exportalapok. A bőséges likviditást fűtő erőművek közül a Fed már leállt, és az ECB is vissza fogja fogni magát. 2020 után pedig nem kétséges, hogy az uniós források szűkülésével kell majd szembesülnünk. Vagyis néhány év múlva nagyon nehéz helyzetben lesz a magyar gazdaság. Különösen azért, mert nem látszanak kiiktatódni azok a „régikockázatok”, amelyek miatt gyenge a magyar gazdaság saját teljesítőképessége, amely miatt egyre lejjebb csúszunk a nemzetközi versenyképesség rangsoraiban.

A kedvező külső feltételek – amelyek ma eltakarják a „régikockázatok” visszahúzó erejét – múltával a maga póroságában fog megmutatkozni annak az Orbán Viktor irányította gazdaságnak a működése, amelyet ma még elfednek a makrogazdasági sikerek. Azok, amelyek egyébként nem elégségesek sem a fejlett országokhoz való felzárkózáshoz, sem az átalakuló gazdaságoktól való leszakadás feltartóztatásához. A gazdaságműködés bornírtsága a politikai zsákmányszerzés céljából korlátozott piacgazdaságból eredeztethető a ma Magyarországon. A kormány által foglyul ejtett állam intézményein keresztül olyan rendszer épült ki az elmúlt hat évben, amely

ugyan magán viseli a piacgazdaság jegyeit, de a formalításokon túli működésben kikapcsolva vagy erősen lekorlátozva hatnak a piaci hajtóerők.

A vevőkért, a piacokért folyó versenyt felváltotta a politika kegyeinek keresése, a fejlesztési döntéseket nem a versenyképesség erősítése motiválja, hanem elsősorban a könnyen megszerezhető források elérhetősége. Szublimálódott a piacgazdaság zavartalan működésének elengedhetetlen alapja: a magántulajdon sérthetlensége. A kormánypolitika nem a verseny erősítésére, a monopóliumok felszámolására törekszik, hanem maga hoz létre versenyt korlátozó vagy kiiktató nagy konglomerátumokat. A piaci teljesítményelv szabályozó erejét kikapcsolta a politikai pozíció: erőfeszítések, kutatások, innovációk helyett a vállalkozások a „jókor, jó helyen kell lenni” elvét követik. A tűzhöz kell közel lenni, és akkor sok minden megoldható – ez lett a cégműködés első számú belső szabályozója az elmúlt években.

A magyar gazdaság letért a normál piacgazdasági működés útjáról, és reinarnálja az előző, bukott rendszer meghaladottnak vélt szabályosságait. S amíg az Orbán-rendszer alapjai megingathatatlanok, nem kérdés, hogy mi határozza meg a magyar gazdaság várható teljesítményét.

Sass Magdolna,

**az MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézetének tudományos
főmunkatársa**

E-mail: sass.magdolna@krtk.mta.hu

Az idei Körkérdésben a *Külgazdaság* szerkesztősége arra keresi a választ, hogy a magyar gazdaság ellentmondásos helyzetében milyen hatása lehet a világpolitika és világgazdaság várható változásainak. Ebben a kérdéskörben egy tényező hatását nézem meg részletesebben: a külföldi közvetlentőke-befektetések (foreign direct investment – FDI) alakulását.

A magyar gazdaság külső sérülékenysége jelentősen csökkent az utóbbi években, ami nemcsak a külső környezet kedvező alakulásának, hanem a gazdaságpolitikai erőfeszítéseknek is köszönhető. Ebből a szempontból a külföldi közvetlentőke-befektetésekre mint „friss” külső pénzre kevésbé kell támaszkodnia a gazdaságnak. Ugyanakkor a gazdasági növekedés legfontosabb motorja, a beruházások alakulása szempontjából változatlanul fontos lenne a multinacionális cégek magyarországi befektetéseinek növekedése, de legalábbis szinten maradása, hiszen látható, hogy a magyar kis-, közép-, de még a nagyvállalati szektor sem képes üzleti beruházása-

inak emelésére, a csökkenő külföldi közvetlentőke-befektetések pótlására. (Ennek többtényezős, strukturális okait itt nem vizsgálom.)

Nézzük meg, mi történt az utóbbi néhány évben és mi várható a jövőben a világ-gazdaságban a közvetlentőke-áramlások területén! 2013 enyhe növekedése és 2014 jelentős visszaesése után a 2015-ös évben úgy látszott, hogy egy kiugróan magas növekedési rátával a globális tőkeáramlások végre visszatérnek a válság előtti szintre. Ugyanakkor a vállalati szintű adatok elemzése megmutatta, hogy ez a kiemelkedő teljesítmény annak köszönhető, hogy sok multinacionális vállalat stratégiai és/vagy adóoptimalizálási céllal végzett olyan tranzakciót, amely megfelel ugyan az FDI definíciójának, így a fizetési mérlegben ezen a soron kell szerepeltetni, valószínűleg azonban az aktuális vállalati működésben nem jelent változást. Ezzel összefügg, hogy a közvetlentőke-befektetések növekedése az előző évhez képest szinte teljes egészében a határon átnyúló egyesüléseknek és felvásárlásoknak köszönhető, a zöldmezős beruházások szintje nem nőtt. Vagyis a megnövekedett tőkeáramláshoz nem kapcsolódtak új beruházások vagy a kapacitások bővítése. 2016-ra csak előzetes adataink vannak. Az UNCTAD [2016] legutóbbi felmérése alapján az elmúlt évben jelentősen visszaesett a globális tőkeáramlás, de a csökkenés mértéke kisebb, mint a 2015-ös év valójában „nem FDI” többlete (vagyis amennyivel az adóoptimalizációs célú FDI „megdobta” az éves áramlást a megelőző évben). Az előrejelzések szerint 2017-ben és 2018-ban további FDI-növekedés várható, de az áramlások nagysága nem kerül vissza a válság előtti szint közelébe. Ennek magyarázata a világgazdasági, világpolitikai kockázatokban, a kereslet gyengélkedésében, néhány fontos tőke-exportőr ország alacsony növekedésében és a multinacionális vállalatok profitjának alacsony szintjében található. Így prognosztizálhatjuk egyrészt, hogy a kevesebb tőkésért élesebb lesz a harc, másrészt pedig hogy a válság előtti szintre nemigen tér vissza a külföldi közvetlentőke-befektetések nagysága Magyarországon.

Nézzük meg, szűkebb régióinkban vajon hogyan alakultak az FDI-áramlások. A válság előttihez képest alacsonyabb globális FDI-áramlás következményei régióinkban is jelentkeztek. A kelet-közép-európai térségben az Európai Unió mindegyik új tagországában csökkent az éves átlagos közvetlentőke-beáramlás a válság után a válság előtti évekhez képest a Eurostat adatai alapján számítva – talán Lettország és Szlovénia lehet kivétel. (Fontos azonban megemlíteni, hogy a Eurostat 2012-ig csak a régi, 2013-tól pedig csak az új fizetésimérleg-módszertan szerinti adatokat közli.) A két időszak közötti visszaesés néhány ország (Bulgária, Észtország, Magyarország és Románia) esetében igen jelentős, a 2011 és 2015 közötti átlagos beáramlás nem éri el a 2006 és 2010 közötti átlag 40 százalékát. Vagyis az FDI-alapú

növekedési modellektől – nemcsak a hozzájuk kapcsolódó, részben be nem váltott remények, hanem az FDI-források elapadása miatt is – valószínűleg búcsúzniuk kell a szóban forgó országoknak. Érdekes lehet, találnak-e olyan más vállalatcsoportot, amely eléggé nagy és jól teljesítő ahhoz, hogy átvegye vagy részben helyettesítse a külföldi tulajdonban levő vállalatok szerepét. Például innovatív, gyorsan növekvő, exportképes helyi kis- és közepes vállalatok, „nemzeti bajnokok”, állami kézben levő vállalatok vagy regionális multinacionális cégek jöhetnek itt szóba. Még érdekesebbé teszi a kérdést, hogy ezek súlya és teljesítménye nem egyforma a vizsgált országokban. Van olyan régióbeli gazdaság, ahol ezek az „alternatív” vállalatcsoportok jó eséllyel adhatnak jelentős növekedési impulzust a gazdaságnak. Olyan is akad, s itt Magyarországot is meg kell megemlítenünk, ahol ugyan akadnak hazai vállalati sikertörténetek, de ezek súlya a teljes gazdaságban nem éri el a kritikus tömeget, a magyar exportban, kibocsátásban, innovációban, kutatás-fejlesztésben a legfontosabb ágazatok csaknem mindegyikében meghatározó a külföldi tulajdonban levő vállalatok szerepe.

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az időbeni és a nemzetközi összevetést egyre összetettebb metodológiai és adatproblémák nehezítik, amelyek közül csak egyik a fizetésimérleg-módszerterében történt váltás. Magyarországon az MNB-nek a fizetési mérlegben szereplő FDI-adathoz fűzött kommentárjai jelzik, hogy egyre nehezebb „beszuszakolni” a valós befektetési adatokat a fizetésimérleg-előírásokban szereplő kategóriákba, vagyis nem egy esetben tudható, hogy bár a tranzakciót FDI-ként kell elkönyvelni, valójában nem jelent tartós, hosszú távú kapcsolatot a befektetést végző nem rezidens vállalat (esetleg magánszemély) és a tulajdonába került cég között – ahogyan azt az IMF–OECD FDI-definíciója megfogalmazza. (Lásd például: MNB, 2017, 14. o.) Több cikk, például: *Antalóczy–Sass* [2014] vagy *Oblath* [2016] is felhívta a figyelmet az FDI-statisztikák problémáira. Feltételezésünk szerint itt nem egyedi magyar problémáról van szó, bár az alacsony nyereségadókulcs minden bizonnyal vonzóbbá teszi Magyarországot régióbeli versenytársainál azon tranzakciók számára, amelyek papíron megfelelnek az FDI definíciójának, a valóságban azonban nem eredményeznek többlet tőkeforrást a magyar gazdaság számára.

Még egy problémát érdemes részletesebben megnézni. A világpolitikai és világ-gazdasági változások nemcsak a közvetlentőke-áramlások további visszaesését vetítik előre, hanem azt is, hogy a multinacionális vállalatok legfontosabb anyaországai nem nézik tovább tétlenül azt a jelentős fiskális eróziót, amelyet ezeknek a cégeknek a válság alatt különösképpen felerősödött adóoptimalizációs és adóelkerülési törekvései okoznak. Már 2016-ban látszottak annak jelei, hogy egyes érintett országok

új szabályokkal igyekeznek elejét venni az ilyen irányú mozgásoknak (UNCTAD, 2016). Akár koordináltan, akár egyenként felléphetnek azon gazdaságok ellen, amelyek ezt a törekvést kiugróan alacsony adókulcsokkal vagy más szabályozással segítik. Más, ebből a szempontból már meglévő, az adóoptimalizációnak kedvező hazai szabályozások mellett a magyar kormány által 2017-ben bevezetett 10 százalékos alatti nyereségadókulcs nyilvánvalóan olyan, a multinacionális vállalatok anyaországai-ban fiskális eróziót okozó lépés, amely felkeltheti az érintett kormányok érdeklődését. Amennyiben ezen a területen sikerül az anyaországok érdekeit koordinálni és valamilyen formában (például az Európai Unióban vagy a nemzetközi szervezetek közül az OECD kereteiben) megteremteni a közös fellépés lehetőségét, úgy számolni kell a nyereségadó-ráták valamilyen közelítésével, koordinálásával vagy a nyereségadó-bevételek egy részének országok közötti újraelosztásával. A világgazdaságban, sőt az egyes nemzetgazdaságokban is erősödő jövedelmi polarizáció és az ahhoz kapcsolódó negatív folyamatok megállításának egyre növekvő igénye megkerülhetetlenül tesz egy ilyenfajta nemzetközi fellépést.

Hivatkozások

- Antalóczy K. – Sass M.* [2014]: Tükör által homályosan: a külföldi közvetlentőke-befektetések statisztikai adatainak tartalmáról. *Külgazdaság*, 58. évf., 7–8. sz., 30–57. o.
- MNB [2017]: Fizetési Mérleg Jelentés. 2017. január. Letölthető: <http://www.mnb.hu/letoltes/fizetesi-merleg-jelentes-2017-januar.pdf>
- Oblath G.* [2016]: Működőtőke-áramlás, újrabefektetett jövedelem és a nettó külföldi vagyron változása Magyarországon: statisztikai adatok, módszertani kérdések és értelmezési buktatók. *Statisztikai Szemle*, 94. évf., 8–9. sz., 821–855. o.
- UNCTAD [2016]: Global Investment Trends Monitor. No. 24. UNCTAD, október 6. Letölthető: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2016d3_en.pdf

Vakhal Péter,

a Kopint-Tárki Zrt. tudományos munkatársa

E-mail: peter.vakhal@kopint-tarki.hu

2017: EGYENESEN A MÉLY VÍZBE

Az új évezred második évtizedében olyan változások indultak el, amelyek gyökeresen átformálják a világgazdaságot. Ennek világpolitikai változásait láhattuk, láthatjuk napjainkban. 2017 több szempontból is korszakalkotó év lesz, de legalábbis

olyan folyamatok kezdete, amelyek középtávon fogják alakítani a világgazdaság és a hazai gazdaság folyamatait. Néhány dolgot már most ismerünk, ezek – inkább kronológiai, mintsem fontossági sorrendben – a következők: klímaváltozás, negyedik ipari forradalom, kínai gazdasági lassulás, menekültválság, brexit, bizonytalan amerikai gazdaság-, kereskedelem- és világpolitika, valamint az eurózána elhúzódoó válása. Ebben a környezetben kell Magyarországnak romló versenyképességi mutatók közepette valahogyan ellavíroznia, sőt felzárkóznia kelet-közép-európai társaihoz. Jelen írásban arra a kérdésre keressük a választ, hogy vajon Magyarország mennyire felkészülten áll elébe az említett változásoknak? Helyhiány miatt csupán a magyar gazdaságot *közvetlenül* érintő kérdésekkel foglalkozunk.¹

Negyedik ipari forradalom

Ellentétben a korábbi ipari forradalmakkal, a jelenleg is zajló negyedik ipari forradalmat nem lehet igazán néhány találmány vagy termelési eljárás köré felfűzni. A globalizációnak nevezett jelenség lassan valóban eléri lehetősége határait, a fejlődés azonban nem áll meg. Olyan új ágazatok jelentek meg, amelyekben a tőke már nem feltétlenül az alacsonyabb munkaerőköltséget részesíti mindenáron előnyben, hanem a minél magasabb termelékenységét. Ilyen többek között a robotika, a bio- és nanotechnológia, a mesterséges intelligencia stb. Ezekben az ágazatokban jelenleg csak igen kevés helyen áll rendelkezésre megfelelő gyártó- és humánkapacitás, mindazonáltal alig fér hozzá kétség, hogy az elkövetkezendő évtizedek meghatározó ágazatai az említettek közül kerülnek majd ki.

Ez új helyzetet teremt, mivel viszonylag új területekről van szó, a kutatásba való bekapcsolódás is egyszerűbb, mint az évszázados hagyományokkal rendelkező iparágak esetén. A belépésnek leginkább idő- és humán-erőforrásbeli akadályai vannak, az eszközigeny, bár jelentős mértékű, mégsem jelent kemény korlátot. Elsősorban azok az országok vannak kedvező helyzetben a negyedik ipari forradalom hajnalán, amelyek a korábbi évtizedekben komoly hangsúlyt fektettek az oktatásra és a kutatásra.

Sajnos Magyarország mindkét területen le van maradva, nem csupán a versenyképességi (WEF), hanem a nemzetközi oktatási felmérések (PISA) alapján is. Hazánk versenyképességi előnye kétségkívül továbbra is az alacsony munkaerőköltség,

¹ Bár a menekültválság fontos téma, elsősorban politikai és társadalmi kérdésnek gondoljuk, nem gazdaságinak, így nem érintjük. A klímaváltozás és a kínai gazdaság lassulása is csakugyan fontos kérdés, azonban elsősorban a nagyobb gazdaságokat érinti közvetlenül.

amely régiós összehasonlításban is igen alacsony hozzáadott értéket állít elő. Némi túlzással állítható, hogy a fentebb megnevezett iparágak tulajdonképpen nem léteznek Magyarországon, megfelelő erőforrások nélkül pedig nem is tudnának megtelepedni.

Félő, hogy a megváltozott ipari környezetben hazánk újfent csak az alacsony munkaerőköltségekkel tudna versenyképes lenni, a hangsúly azonban eltolódik a magas hozzáadott érték felé, így a keletkező jövedelmekből egyre kisebb szeletet tudhat majd magáénak. A változásokhoz legalább egy emberöltőre van szükség, vagyis Magyarország máris jól le van maradva; némi vigaszt csupán az nyújt, hogy a legfejlettebb OECD-tagállamokon kívül még más sem kezdett igazán látványos szerkezetváltásba az oktatás terén, így minél hamarabb kezdődne el itthon, annál előrébb lennénk.

Brexit

A legfontosabb, amit az Egyesült Királyság kiválásáról tudunk, hogy sem az angol politikai elitnek, sem a lakosságnak nincs konkrét elképzelése arról, hogy milyen feltételekkel történhet meg. Ennélfogva szakmailag alátámasztott ex-ante hatásvizsgálat csak durván becsült peremfeltételek mellett készíthető. Hazánkra gyakorolt közvetlen hatás azonban még így is csekély lehet, mivel Anglia nem számít kiemelt kereskedelmi partnerünknek, a közvetett hatást mérő multiplikátor becslése pedig ugyancsak magas bizonytalanság mellett történhet.

Érdemes azonban egy olyan forgatókönyvet megvizsgálni, amely jelenleg igen reálisnak tűnik. Mivel a brexitet támogatókat elsősorban a más államokból beáramló nagyszámú munkaerő jelenléte készítette a kiválás mellett való voksolásra, joggal feltételezhető, hogy elsősorban ezen a téren fog a kormányzat külföldi munkavállalók szempontjából kedvezőtlen lépést tenni. Ennek formája hasonlóan nem tisztázott, a lehetőségek a teljes korlátozástól a kvótarendszeren át a csupán formális szabályozásig terjednek.

Amennyiben a külföldi munkaerő egy részének el kell hagyni az Egyesült Királyság területét, úgy egy részük szinte biztosan visszaáramlana a küldő országba, így Magyarországra is. A hivatalos statisztikák szerint Angliában közel egymillió olyan munkavállaló dolgozott 2016-ban, aki az új EU-tagállamok valamelyik tagállamának állampolgára. Ez a szám egyébként nagyjából akkora, mint a régi tagállamokból érkező munkavállalók nagysága. A kelet-európaiak száma a feketemunka miatt azonban vélhetően ennél valamivel több lehet. A munkavállalási (nem lete-

lepedési) szándékkal az országba érkező magyarok aránya azonban vélhetően nem haladja meg a 10-15 százalékot, azaz a nagyjából 100-150 ezer főt (Hárs, 2016).

Az Európai Unióból való kiválás vélhetően inkább a további munkavállalók beáramlását nehezíti majd meg, mintsem a már ott lévőket érinti, így nem valószínű, hogy tömegesen áramlanának vissza Magyarországra az elvándoroltak. Az Egyesült Királyságot várhatóan a legkevésbé versenyképes külföldi munkaerő kényszerül majd elhagyni, azonban ezt a tömeget elsősorban a többi nyugat-európai tagállam fogja felszívni, mintsem a magyar munkaerőpiac. Továbbá olyan munkavállalók is hazatérhetnek, akik egyébként is a visszatelepülésen gondolkodtak.

Magyarország az angliai munkavállalók csekély számú visszavándorlásából akár profitálhatna is. Valamelyest enyhülhet ugyanis az a strukturális munkaerőhiány, amely részben pont az elvándorlás miatt alakult ki. Látványos javulásra azonban nem lehet számítani, mivel a visszaáramló munkaerő, ahogy korábban is említettük, inkább az alacsonyabb hozzáadott értéket előállítók közül kerül majd ki, ami azokat a szakmákat, ahol a legnagyobb a hiány (például egészségügyi terület, szakképesítést igénylő munkák, informatika stb.), várhatóan nem érinti.

Az Egyesült Királyság kilépésével Magyarország versenyképessége, továbbá a közvetlen versenytársakhoz viszonyított relatív pozíciója nem változik. Anglia helyzete némiképp javulhat is, hiszen a font sterling reálárfolyama várhatóan gyengül a dollárral szemben, és az euróval szemben is enyhe gyengülésre számíthatunk. Ez az angol érdekeltségű vállalatok szempontjából inkább kedvezőnek tekinthető, míg a szigetországban működő külföldi társaságok veszíthetnek, ám ez várhatóan nem indít el áttelepülési hullámot a kontinensre. Magyarország inkább a partvonalról szemléli a brexitet, sem az előnyökből, sem a hátrányokból várhatóan nem részesül olyan mértékben, hogy az a növekedésben kimutatható legyen.

Amerikai kereskedelempolitika

Jelen sorok írásakor bontotta fel az Amerikai Egyesült Államok új elnöke a Csendes-óceáni Szabadkereskedelmi Megállapodást (TPP). Ezzel végérvényesen eldőlni látszik a Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Megállapodás (TTIP) sorsa is, amelynek egyébként sok ellenzője volt mind amerikai, mind európai földön. A bezárkózó és protekcionista gazdaságpolitika kibontakozásával veszélybe kerül az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (NAFTA) is, amely az USA,

Kanada és Mexikó közötti kereskedelmet hivatott elősegíteni és amely idén (lenne) 25 éves.

Bár a TTIP-nak középtávon várhatóan nem lett volna jelentős *közvetlen* hatása a magyar gazdaságra, az európai multiplikátorokon keresztül feltehetően 1-2 százalékponttal növelhette volna a magyar növekedést (Palócz et al., 2015). A TTIP hiánya elsősorban tehát az USA-ra, illetve a legnagyobb európai partnerekre lesz kedvezőtlen hatással, bár az elmaradt hasznot nem tekinthetjük veszteségnek ebben az esetben.

A problémákat sokkal inkább az a bizonytalanság okozza, amely az amerikai bezárkózással járhat együtt. Kérdés, hogy a *Trump*-adminisztráció várhatóan meddig megy el a büntető adók emelésével, amelyekkel a külföldön termelő és az USA-ba importáló vállalatokat kívánja sújtani, illetve hogy valóban azonosítani tudja-e ezeket az amerikai leányvállalatokat (várhatóan nem). Ezek az intézkedések elsősorban a kevésbé fejlett országokra lesznek kimutathatóan kedvezőtlen hatással, de nem kizárt, hogy az USA-val folytatott japán és dél-koreai külkereskedelem is visszaesik.

A protekcionista kereskedelempolitika alááshatja azt a mérsékelt kamatemelési pályát, amelyen a Fed nemrég elindult és amely fokozatosan állítaná rá a gazdaságot (és a világ gazdaságot) a 2008-ban megtört növekedési pályára. Az új gazdaságpolitika a korábbiakhoz képest jelentősebb inflációt gerjeszthet Amerikában, ami gyorsabb ütemű kamatemelést indukálhat, miközben sem a munkaerőpiac, sem a vállalatok nem készek még teljesen ezekre (Appelbaum–Granville, 2016).

A Fed és az EKB kamatpolitikája az MNB-t is hamarabb és jelentősebb kamatemelésre kényszerítheti, mint azt korábban tervezték. A nem konvencionális magyar monetáris politika valószínűleg megkísérli elhúzni a változtatást, ami a tervezetnél magasabb inflációt és gyengébb árfolyamot eredményezhet. A minimálbérek emelése, valamint a cafeteria készpénzesítése az árakat így is felfelé húzza, ez egyébként is indukálna egy kisebb mértékű kamatemelést, ám a nemzetközi folyamatok miatt akár további szigorítás is elképzelhető. Különösen bizonytalanná teszi a helyzetet az USA közel-keleti politikájának eddig kevésbé körvonalazódott jövője, ami pedig igen volatilis nyersanyagárakat eredményezhet. Az emelkedő energiaárak jócskán elhúzhatják a magyar árindexet is.

Mindeközben a magyar beruházások finanszírozásának egyik fő forrása a strukturális és kohéziós alapok. A beruházási hitelek még az alacsony kamat mellett sem indukáltak jelentős növekedést, így kérdéses, hogy hosszabb távon, a jelenleginél magasabb kamatok mellett milyen beruházási volumen mellett tud majd a magyar gazdaság növekedni. Az EU-s források nem jelentenek állandó impulzust, ezért a

kifizetések volumenének lanyhulása – különösen magasabb kamatok mellett – fékezheti a növekedést. Összességében tehát az USA protekcionista kereskedelem- és a bizonytalan külpolitikája inkább kedvezőtlen a globális és így a magyar növekedésre is, bár a hatások nagyságát nehéz még megbecsülni.

Az eurózóna elhúzódó válsága

Magyarország rövid és középtávú növekedésére kétség kívül az eurózóna elhúzódó válsága van leginkább hatással. Az EU jelenlegi kilátásai csupán mérsékelten jónak nevezhetők, az eurózónában várhatóan tovább lassul a gazdasági növekedés (idén 1,3 százalék körülire). A kelet-európai tagállamok kilátásai határozottan jobbak (3 százalék 2017-re), azonban ez a növekedés továbbra is nagyon sérülékeny, és inkább egyszeri fiskális intézkedések hatása, mintsem a termelékenység javulásának eredménye.

Az európai hangulatindikátorok ugyan jók, de kevésbé látszanak stabilnak. A német növekedési kilátások jónak mondhatók, ami a magyar exportra is kedvező hatással van. Ugyanakkor továbbra sincs megoldva a görög helyzet, valamint az olasz bankrendszer is instabil. Ezen állapotoknak a rosszabbra fordulása azonnal az euró további gyengülését okozná a dollárral szemben. A beruházási volumen továbbra is rendkívül alacsony és az EKB eszközei lényegében elfogytak. Egy szigorítási kényszer a Fed kamatemelése esetén (bár ez nem törvényszerű) kedvezőtlenül érintheti az eurózónába tartozó vállalatok beruházási kedvét és visszafoghatja a kibocsátás volumenét.

Ilyen környezetben a Magyarországon működő exportőrök kilátásai inkább negatívak. Mindeközben a kedvező irányú bérváltozások a magánfogyasztás volumenét ugyan jelentősen javítják, ahogy az EU-források lehívása is, ez a pálya azonban rövid távon is csak korlátozottan tartható fenn, mivel a vállalatok jövedelmezősége csökkenhet.

A kormány fiskális lazításai a választási év miatt túl gyorsan fejtik ki hatásukat, miközben a termelékenység egyáltalán nem, de legalábbis messze a béremelkedés ütemétől elmaradva javul. Ilyen körülmények között a korábbi évek átlagánál jóval magasabb inflációra, illetve hosszabb távon versenyképesség-vesztésre kell felkészülni. Mindez elsősorban a 2018 utáni időszakot teszi kérdésessé. A fogyasztás növekedése miatt megélnékült gazdasági növekedés azt az illúziót keltheti idén és jövőre, hogy az ország nemzetközi versenyképessége javult, ám a termelékenység

beragadása már középtávon is arra a pályára húzza vissza az országot, ahol a potenciális növekedés 2 százalék körül van, ez messze elmarad régiós társainktól.

2016-ról sokan úgy vélték az internet világában, hogy az utóbbi évek legrosszabbika volt, és ebben komoly szerepet játszott a brexit, *Donald Trump* elnökké választása és a sokkoló terrortámadások. Az első két esemény azonban csak most kezdi kifejteni hatását, az utóbbitól pedig csak remélhető, hogy alábbhagy. Egy ilyen környezetben Magyarország inkább kedvezőtlen helyzetben van. A brexit várhatóan nem érinti az országot, a kiszámíthatatlan amerikai gazdaság- és külpolitika azonban felgyorsíthatja a monetáris szigorítást a fejlett országokban, ami fékezheti a G8-országok növekedését. A lefelé mutató kockázatokat erősíti a görög és az olasz válság lehetséges elmélyülése. Az ország ezekre az eseményekre nincs és talán nem is lehet felkészülve. A hosszabb távú kihívásokkal szemben azonban sürgősen át kellene alakítani az ország oktatási rendszerét, továbbá növelni kellene a kormányzat kiszámíthatóságát és átláthatóságát. Ezek elmaradása nem a következő éveket, hanem az eljövendő évtizedeket tenné rosszabbá.

Felhasznált irodalom

Appelbaum, Binyamin – Granville, Kevin [2016]: Why the Fed Is About to Raise Interest Rates. *The New York Times*, 2016. december 2.

Letölthető: https://www.nytimes.com/interactive/2016/business/economy/fed-raise-interest-rates-explained.html?_r=0 (2017. január 24).

Hárs Ágnes [2016]: Elvándorlás, bevándorlás és a magyar munkaerőpiac. Jelenségek, hatások, lehetőségek. In: *Kolosi, T. – Tóth, I. Gy.* (szerk.): Társadalmi Riport 2016. TÁRKI, Budapest, 243–262. o.

Palócz Éva (szerk.) – *Nagy Ágnes – Tarnai Zoltán – Vakkal Péter* [2015]: A TTIP várható hatása a magyar gazdaságra. Kopint-Tárki Műhelytanulmányok. Kopint-Tárki, Budapest.

Várhegyi Éva,

az MTA doktora, a Pénzügykutató Zrt. tudományos tanácsadója

E-mail: evavarhegyi@t-online.hu

Gyakran jellemezte kettősség a magyar gazdaságot, bár a korábbi időkben ez másfajta volt, mint manapság. A múlt század nyolcvanas éveiben a térségben példamutatónak számító reformokhoz igen rossz makrogazdasági adatok társultak. Akkoriban a politikai vezetés éppen azért folyamodott a gazdaságot legalább részben

piaci alapokra helyező reformlépésekhez, mert abban bízott, hogy ezzel valamelyest javíthat az ország kritikus egyensúlyi helyzetén, amely időnként már a fizetési képesség rémével is fenyegetett. Az időnként aggasztó méreteket öltő ikerdeficit a rendszerváltást követően is fennmaradt: 2008-ig a folyó fizetési mérleg hiánya meghaladta a GDP 6 százalékát (egy-egy kritikus évben a 9 százalékát is megközelítette), miközben az államháztartás hiánya is jellemzően magas volt.

Az 1997-től már viszonylag magas, négy százalék körüli növekedési ütemmel párosuló ikerdeficit korszakának alapvetően a nemzetközi hitelválság nyomán bekövetkező gazdasági visszaesés vetett véget. A fogyasztás és a beruházások csökkenése az áruforgalmi és szolgáltatási egyenlegekben jelentős többleteket eredményezett, a nemzetközi kamatszintek esése pedig a jövedelemkiáramlást fékezte, s mindezek hatására 2010-től egyre nagyobb többlet jött létre a folyó fizetési mérlegben. 2012-től az államháztartás hiánya is érdemi csökkenést mutatott, amiben a magánnyugdíj-pénztári vagyon és folyó járulékbefizetések államosítása mellett a kormány költségvetési megszorításai is szerepet játszottak. A 2007–2013-as ciklus második felében beáramló tetemes uniós források azonban jórészt ellensúlyozták az elapadó magánberuházások növekedésre gyakorolt hatását, sőt az utolsó két évben még a foglalkoztatás bővülését (a közfoglalkoztatáson túlmenően) is lehetővé tették.

A nemzetközi hitelminősítők és a pénzügyi befektetők az elmúlt évben valóban elismerték a makrogazdasági mutatók javulását, jóllehet a régiós versenytársak mezőnyében továbbra is rossz (sok tekintetben romló) maradt az ország pozíciója. A hitelminősítők még mindig jóval kockázatosabb kategóriába sorolják a magyar államadósságot, mint a térség mérvadó országait (Csehországot, Szlovákiát, Szlovéniát és Lengyelországot), és az államcsőd kockázatát jelző CDS-felár is nálunk a legmagasabb. Magyarország sérülékenysége is csökkent az utóbbi években, ám az Európai Bizottság által a makrogazdasági egyensúlytalanság jelzésére megfigyelt 14 mutató közül négyben továbbra is kritikus helyzetű az ország: az államadósság-ráta mellett a GDP arányában mért nettó befektetési pozíció is rosszabb az elvártnál, továbbá exportpiaci részesedésünk visszaesése és az ingatlanárak emelkedése is az ország sérülékenységét jelzi.¹

Az elmúlt három év átlagos magyar növekedése (2,9%) is elmaradt a kelet-közép-európai átlagtól (3,2%). De növekedési kilátásaink sem jók, különösen ha a régióunk uniós tagállamaihoz viszonyítunk. Az IMF novemberi előrejelzése szerint a tavalyi lassulást követően sem várható a magyar gazdaság jelentősebb felpörgése az

¹ Lásd: Statistical Annex of Alert Mechanism Report. European Commission, 2017.

idén: a 2,5 százalékosra prognosztizált növekedés csak a szlovént és horvátot múlja felül, a többiek a mienknél nagyobb dinamikára számíthatnak.² Nem derülátóbb az Európai Bizottság sem, amely Magyarország számára ugyan valamivel magasabb, 2,7 százalékos növekedést jelez előre erre az évre, de a legtöbb kelet-közép-európai ország előnyét az IMF-nél is magasabbra teszi.³

Az csak féligazság, hogy a szerény hazai növekedés a költségvetési fegyelemmel elért javuló egyensúlyi helyzet ára. A külső egyensúlyi többletek és a kívánatosnál alacsonyabb, a növekedést is fékező infláció valóban a belföldi kereslet hiányából fakadnak, de a lanyha beruházási hajlandóság, a külföldi működő tőke apadása, a termelékenység romlása és a munkaerőpiac feszültségei sokkal inkább a magyar kormány bizalomromboló politikájával és magatartásával függenek össze. Pedig a gazdaság jövőbeli fejlődését alapvetően az határozza meg, hogy az országban működő, az itt élő munkaerő foglalkoztatását biztosító, számukra jövedelmet nyújtó, a befizetett adóikkal a közösség anyagi jólétét gyarapító vállalkozások kellő bizalmat éreznek-e a mindenkori kormány politikája iránt.

Mindebből az következik, hogy ha folytatódna is a makrogazdasági mutatók utóbbi években tapasztalt javulása, az sem biztosítaná az ország felzárkózásának beindulását, ami pedig a gazdaság teljesítményének egyik legfontosabb ismérve. Meglátásom szerint a kormány politikájában a jövőben is meghatározó marad a makrogazdasági mutatók javításának a szándéka, de a hangsúlyok az egyensúlyról a növekedés irányába tolódnak el. Bár – a túlzottdeficit-eljárás kivédése miatt – továbbra is törekszik majd az államháztartási hiány kordában tartására, a választások közeledte egyre fontosabbá teszi az életszínvonal érzékelhető növelését, ami rövid távon leginkább a jövedelempolitika fellazításával érhető el. A kialakult masszív külső többletek ugyanakkor lehetőséget is teremtenek a fogyasztás bővülésével kecsgetető jelentős reálkereset-emelkedésre.

A kormány bérpolitikája látszólag illeszkedik a múlt év végén meghirdetett versenyképességi fordulathoz. A minimálbér és a garantált bérminimum jelentős emelése és a szociális hozzájárulási adó mérséklése a megemelkedő munkaadói költségek ellentételezésére, valamint a működő tőke vonzása érdekében leszállított társasági adó elvileg a magyar gazdaság jelentősen leromlott versenyképességét hivatott növelni. Ám nehezen képzelhető el, hogy ezek a változások önmagukban

² Lásd: Regional Economic Issues. Central, Eastern, and Southeastern Europe. Effective Government for Stronger Growth. IMF, November 2016.

³ Románia 4,7 százalékkal, Lengyelország 3,8 százalékkal, Szlovákia 3,5 százalékkal, de még Csehország 3,2 százalékkal növekedhet. European Economic Forecast, European Commission, Autumn 2016.

elégésesek lennének az érdemi fordulathoz. Az egyébként észszerűnek látszó, egyes vállalkozások pozícióját javító intézkedésektől sem várható, hogy átfomálják, versenyképesebbé tegyék a magyar gazdaság egészének a működését akkor, ha a kormánypolitikát megalapozó ideológia és hatalomgyakorlási metódus változatlan marad. Aligha növelhető a gazdaság versenyképessége, ha éppen a piaci versengést nem hagyják érvényre jutni, ha a szelekció nem a piacon elismert teljesítmény alapján, hanem hatalmi kijelöléssel történik. És akkor, ha a versenyfeltételeket egyedi kormánydöntésekkel meghatározott támogatásokkal és diszkriminatív különadókkal, valamint kiterjedt ármegállapításokkal térítik el és a piaci beavatkozások miatt a tulajdon sincs biztonságban.

Márpedig semmilyen jel nem mutat arra, hogy a közeljövőben megváltoztatná a magyar kormány az eddig jellemző protekcionista politikáját, amely a hazai tulajdon védelme, a „nemzeti” tőkésosztály megteremtése hamis jelszavával korlátozza a versenyt. Sőt *Trump* győzelme nyomán a magyar kormányfő még külső támaszra is számíthat ebben. A felső középosztályt preferáló egykulcsos adórendszer fenntartása, az alacsony jövedelmekre rakódó, kirívóan nagy elvonások mellett pedig arra sem lehet számítani, hogy a megemelt minimálbér orvosolja az alacsony termelékenység problémáját.

Mindez azt valószínűsíti, hogy a magyar gazdaság teljesítményét továbbra is a makrogazdasági (azon belül is az egyensúlyi) mutatók befolyásolják pozitív irányba, miközben a kormány alapján változatlan attitűdjéből fakadó negatív hatások, kockázatok a bejelentett „versenyképességi fordulat” ellenére sem mérséklődnek érdemben. Azt nehéz megjósolni, hogy melyik milyen súllyal esik a latba. Elméletileg a „régikockázatok” alatt felsorolt tényezők előbb-utóbb a makrogazdasági mutatókat is lerontják, bár ennek konkrét menete sok mindentől függ. A következő 3-4 évben azonban – az elmúlt 4-5 évhez hasonlóan – az Európai Unióból érkező tetemes támogatások részben pótolják a magánszektor hiányzó beruházásait, amelynek kedvező hatása egyaránt megmutatkozhat a gazdasági növekedésben és az egyensúlyi mutatókban. A munkaerőpiaci feszültségek azonban már rövid távon is akadályozhatják a gazdasági növekedést, és különösen akkor, ha a termelékenység nem javul, márpedig ennek javulása nehezen képzelhető el a magántőke aktivitása nélkül. A versenyképességi oldalról erősödő külső kényszerek azonban nem valószínű, hogy ellentételeznék a kormány hatalmi indíttatású törekvéseit, amelyek konzerválják a magyar gazdaság és társadalom szerkezeti gyengeségeit.

Az „új kockázati tényezők” – mint az unión belül éleződő feszültségek vagy a fejlett világban várhatóan felerősödő protekcionizmus – kedvezőtlenül érinthetik az

erősen nyitott, a külpiacokra és az uniós forrásokra jelentős mértékben támaszkodó magyar gazdaságot, ráadásul mind a növekedés, mind a külső egyensúly szempontjából. A világ más részein is éleződő gazdasági és politikai feszültségek pedig a befektetői hangulat romlásán keresztül éreztethetik hatásukat.

MEGRENDELŐLAP

Megrendelem a KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítvány 2017. évi KÜLGAZDASÁG c. folyóiratát ..... példányban, ára: 10 800 Ft/év, 5400 Ft/fél év.

Megrendelő neve: .....

Megrendelő címe: .....

Megrendelő postafiókcíme: .....

Megrendelő e-mail-címe: .....

Telefon: .....

Telefax: .....

Ügyintéző neve, telefonszáma: .....

Fizetési mód: Csekken: Átutalással:
(Számlaszámunk: 11100104-19659963-10000001)

Kérjük, hogy a 2016-os megrendelésüket az alábbi elérhetőségeken jelezzék számunkra.

Külgazdaság Szerkesztősége

1112 Budapest, Budaörsi út 45. • 1518 Budapest, Pf.: 71
web: www.kulgzadasag.eu • e-mail: kulgzadasag@kopint-tarki.hu
Tel.: 309-2695 • Fax: 309-2647